szolgálat

TERMÉSZET ÉS TERMÉSZETFÖLÖTTI

A tartalomból:

Tudományos világkép és vallás
Mi a kegyelem?
Beszélgetés a csodáról
A szemlélődés magvaiból
A keresztények erkölcsi hivatása
A lelkiség történetéből

non ministrari, sed ministrare

szolgálat

13. 1972 húsvét

TARTALOM

Természet és természetfölötti 3

TANULMÁNYOK

Karl Rahner: Tudományos világkép és vallás 5
Nemeshegyi Péter: Mi a kegyelem? 16
Weissmahr Béla: Beszélgetés a csodáról 23
Thomas Merton: A szemlélődés magvaiból 29
Nagy Ferenc: A keresztények erkölcsi hivatása 35
Béky Gellért: A lelkiség történetéből 43

AZ EGYHÁZ SZAVA

VI. Pál pápa apostoli buzdítása a szerzeteséletről 54
A megkötözött mindenhatóság (J. H. Newman) 56
Visszapillantás a római püspöki szinodusra (Johann Weber) 60

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök (M. L.) 65
Gertrud von Le Fort: Békelitánia az Isten Anyjához 67
Papok a szegény Krisztus nyomában (Piero Gheddo) 69
Orosz András jegyzeteiből és leveleiből 71

Teológiai aggiornamento Magyarországon 74
Levelesládánkból 77
Az emmauszi tanítványok (Lk 24) 80
Püspökkinevezések Magyarországon 83

KÖNYVSZEMLE

Thomas Merton (1915 — 1968) munkássága (Sántha Máté) 84
Ijjas Antal: Jézus története (Szabó Ferenc) 88
Sudbrack — Walsh: A keresztény lelkiség nagy alakjai (S.) 89
Pastorale-sorozat (Forró Ferenc) 91

HALOTTAINK 93

Brezanóczy Pál egri érsek 94
Vass János 95
Szentgyörgyi András piarista 96
Német Béla SJ 97
Dr. Fazekas László 99
Roderburg Ernő 100
Ambrus Tibor 100
Szabó Ernő 101
Perjés Béla 101
Ágh Kálmán 102

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. — Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. — Eigentümer, Herausgeber, Verleger und für den Inhalt verantwortlich: Ladislaus Marosi, A-9800 Spittal/Drau, Kapellengasse 15. - Druck: Prugg Verlag - Eisenstädter Graphische GesmbH, Eisenstadt, Österreich.

TERMÉSZET ÉS TERMÉSZETFÖLÖTTI

Ez a fogalompár sokakat emlékeztet egy összetett, az utolsó 60-80 év során hevesen vitatott kérdésre. Az ún. „új teológia" kibontakozásának is tengelye a „természetfölötti" és az (emberi) természet kapcsolatára vonatkozó vita, amely részben már elavult, részben azonban újra kísért. Miről is van szó? Az ember végső rendeltetéséről, az Isten látására hivatott istenképmás sorsáról, az ész és a hit, a szabadság és a kegyelem — vagy gyakorlatibb szempontból: a cselekvés és a szemlélődés, az istenország eljövetele és az emberi tevékenység kapcsolatáról, a földi valóságok „megszenteléséről". H. de Lubac 1946-ban kiadott Surnaturel *c. munkájában — a keresztény hagyomány alapos elemzése révén — kimutatta, hogy az újabb korban (jórészt a nyugati teológia elvont szemlélete magyarázza ezt) a kérdés dualista felfogása számos félreértéshez vezetett. A „természetes" és a „természetfölötti" egyesek számára két önmagában zárt rendet alkotott, két* egymás mellé (vagy egymás fölé) helyezett *valóságot; a „természetfölötti" (már maga a szó is megtévesztő:* sur-*naturel,* super-*naturale) amolyan „felsőbb emeletnek" számított ezek szemében. A Zsinat a két „renddel" kapcsolatban egységes, organikus szemléletet fogadott el (főleg* Gaudium et Spes *k. konstitúciójában). Sőt — ahogy ezt Jean Mouroux kifejti egyik zsinati kommentárjában — nem is használja a két „rend" terminológiáját. „Nincs két különálló rend, hanem csak egyetlenegy: a Szövetségé; ennek első mozzanata a teremtés, amelynek Alfája és Omegája, központja és végpontja Krisztus: tehát a konkrét világ rendje természetfölötti."*

De ha a dualista felfogást elméleti síkon már-már le is győztük, a gyakorlati síkon káros hatásai ma jobban mutatkoznak, mint valaha. A régi „laicizmus" — teljes szekularizáció formájában — nemcsak a társadalmi élet és a politika különböző területeire hatol be, hanem — sokszor a természet, a tudomány, a földi valóságok autonómiájának jelszavával — az egyházi élet és a lelki élet különböző megnyilvánulásaiba is. A mai szekularizmus (ateizmus vagy naturalizmus) kiűzi Istent (a kegyelmet) nemcsak a társadalmi életből, hanem a kultúrából, a magánéletből, sőt (abszurdum!) a „vallásos" életből is.

Tisztán kell tehát látnunk a „természet" és a „természetfölötti" szerves kapcsolatát és „minőségi" különbségét. Isten és az ember viszonyát Jézus Krisztus, az Istenember fényében kell szemlélnünk. De már elvileg is helyesen kell felfognunk az immanencia és a transzcendencia kapcsolatát. Karl Rahner *alapvető tanulmánya erre az alapvető tisztázásra segít el bennünket: Isten nem egy „darabja", eleme a tapasztalható világnak, hanem transzcendens alapja, minden lét Forrása, és — ahogy már Sz. Tamás tanította — a valóság természetes birodalmában mindent „másodlagos" okok által művel; nem „kívülről nyúl bele" a világfolyamatba, hanem a létet adva önálló cselekvőkké teszi a teremtményeket. Ezt a gondolatot fejleszti ötletesen tovább* Weissmahr Béla *felfogása a csoda manapság sokat vitatott kérdéséről.* Nemeshegyi Péter *a kegyelem teológiáját a Szentírásból emeli ki, elvonatkoztatva a teológiai iskolák (részben már elavult) vitáitól. Mi az a „kegyelmi adomány", mit ad nekünk az Isten? Önmagát! „A legfölségesebb kegyelmi adomány, amely az Atyaisten kegyelmes szerető szívéből születik, abban áll, hogy részesülünk az Atya és a Fiú isteni egységében. Ez azáltal válik valósággá, hogy az Isten Szentlelkét adja nekünk."* — Nagy Ferenc *tanulmánya a keresztény természetfölötti hivatását körvonalazza, különös tekintettel az erkölcsi problémákra.* Béky Gellért, *továbbszőve és új szempontokkal egészítve ki az 1. számunkban felvetett problematikát, „a múlt fényében" akarja tisztázni a „papi", „szerzetesi", „világi" lelkiség jellegzetességeit, rámutatva a keresztény spiritualitás alapvető egységére.* Thomas Merton-*szemelvényünk és könyvszemlénk, P. Orosz jegyzetei, vagy az olvasóinktól kapott levelek is központi témánk egy-egy szempontját illusztrálják: óvnak a túlzott aktivizmustól, naturalizmustól, vagy pedig a hitből, Jézus misztériumából táplálkozó szemlélődésre és a szolgáló szeretet gesztusaira hívnak. A kegyelemből élő keresztény ember, legyen az elmélkedő teológus, szemlélődő szerzetes, vagy a mindennapokkal hadakozó családapa, édesanya, lényegében egy és ugyanazon biztatást sugározza felénk: „Legyetek az én követőim, mint én Krisztusé!" (1 Kor 4, 16)*

TANULMÁNYOK

Karl Rahner

TUDOMÁNYOS VILÁGKÉP ÉS VALLÁS

Amikor az ember tudatosan vállalni kezdi életét, már egy adott világban találja magát. Ez a világ nemcsak a valóságok világa. Már csak azért sem, mert a valóságok mindig csak tudattartalmakként, tehát szemlélet és vélemény alakjában vannak adva bennünk. Az a világ, amelybe indulásunkkor belecsöppenünk, az ismeretek, vélekedések, felfogások, meggyőződések, s az ezeken nyugvó szabályok és viselkedésmódok világa. Ezt a világot az előttünk élő emberek már megalkották, úgyhogy kezdeti világképünket hagyományként kapjuk. Nemcsak tárgyilag kezdi mindegyikünk életét már előre megadott világgal, hanem szellemileg is. Ez a szellemi örökség, amelytől soha nem függetleníthetjük magunkat, kétfajta: metafizikai és történelmi. Metafizikai örökség, másszóval: minden lehetséges próbálkozásunk, hogy a dolgokkal való kísérletezés során felépítsük világképünket, már kiindulásában magában hord egy sor metafizikai, tapasztalat-előtti tételt. Ezeket már eleve általános érvényűnek érezzük. A mindenkor csak rész-jellegű tapasztalat valamelyest igazolja ugyan őket, de valójában ilyen módon nem bizonyíthatók. Ilyen tételek: hogy van valóság, hogy ez mindig és mindenütt engedelmeskedik az ellentmondás elvének, hogy a valóságok között összefüggés áll fenn és minden különbözőségük ellenére egyező adottságaik vannak, hogy mindennek van elégséges oka, stb. A gondolkodásnak és a létnek ez az eleve adott szerkezete csak annak lesz megokoltan világos, hitelesen bizonyított, aki a bizalom szabad aktusával reáhagyatkozik. Nincs rajta kívül támaszpont, amely bizonyíthatná. — Szellemi életünk azonban történelmi örökséggel is kezdődik, amelytől soha nem függetleníthetjük magunkat. Hiszen mi, egyes emberek, nemcsak metafizikai elvekkel kezdjük értelmes életünket, hanem mindig már körvonalazott, ránk hagyományozott világképpel is. Még ha meg is kíséreljük, hogy ezt a világképet felülvizsgáljuk és kijavítsuk, szellemi odysseánk vezércsillaga akkor is ez a kiindulási pont lesz. Még ha forradalmian tiltakoznánk is ellene, még ha teljes bizalmatlansággal néznénk is rá, akkor sem szabadulnánk meg tőle. Hiszen tiltakozásunkban is éppen vele vagyunk viszonyban, vele foglalkozunk, és nem mással; nem kellene tiltakoznunk ellene, ha nem léteznék. Mindenki mástól teljesen független világnézetet

csak akkor tudnánk felépíteni magunknak, ha el tudnók érni, hogy anélkül, hogy bárkit is hallottunk volna, anélkül, hogy bármilyen örökölt nyelven is beszéltünk volna, anélkül, hogy egyetlen könyvet is olvastunk volna, meghaladjuk egy újszülött csecsemő, vagy egy farkas tapasztalati színvonalát. Nem: elvi bizonyosság, hogy az ember sohasem érheti teljesen utol szellemi létének előfeltételeit, mint ahogy szabad személyisége ellenére sem változtathatja meg biológiai örökségét sem úgy, hogy az ne maradjon önmaga alakításának előfeltétele. Csak azért képes sajátmaga formálására, mert biológiai öröksége szerkezetében, fejlődési lehetőségében nyitott, vagyis multivalens. Az ember világképe természetszerűen történelmi jellegű. Ez a természettudományi vonatkozásokra is áll. Mert azt is egy apriori irányítja: nem ugyan az egyes primér tartalmi elemeket, de tárgyának kiválasztását több lehetőség közül, kérdésfölvetésének irányát, stb. És a természettudománynak ez az eleve adott kiválasztó elve — amely fölött nem mondhat ítéletet, hiszen kutatásainak nem tárgya — maga is függ történelmi feltételektől. Csak azt tudjuk fölfedezni, ami fölfedezőutunk irányában található. A kutató tekintet, a már megismert körből kinyúló tapogatódzás irányát azonban nem a kutatás tárgya határozza meg (hiszen azt még nem ismerjük), tehát nem az, amiről a tudomány beszél, hanem egy előtte járó döntés. Ez minden részlettudományág „tudománytalan" meghatározója és hordozója; következőleg a tudomány nem kérhet rajta számon semmit. A fölfedezés utólagos sikere sem igazolja a kutatás kiindulópontját. Mert amit fölfedeztünk, az sohasem árulja el, mit tévesztettünk szem elől, mit hibáztunk el — és hogy az, amit elhibáztunk, nem volt-e fontosabb, nem lett volna-e talán az egyetlen megoldás. Sem egy ember, sem egy történelmi korszak nem indulhat el egyszerre minden irányban, hogy így mindent fölfedezzen. Azért minden hódítás egyúttal lemondás is. Minden áldás átok. Csak azt kérdezhetjük: miről mondhatunk le hódításunk során anélkül, hogy ez a lemondás halálos átokká váljék.

Az embernek tehát olyan világképe van, amelynek megvannak a metafizikai előfeltételei és amely történelmi jellegű; vagyis a tudás és tapasztalás során adódó önálló valóságok összege. Határolt és feltételektől függő, egyszeri összegeződésük alkotja életének közvetlen terét. Ebből a két okból kifolyólag a vallás igazsága — vagyis az Isten létéről való tudás és az a hit, hogy Jézus Krisztusban Isten a történelem folyamán kinyilatkoztatta önmagát — megelőzi a tudományos világképet. Ez a hit az emberi létnek olyan pontján fakad, amely eredetibb a tudományos reflexió forrásánál. Mivel pedig a vallás igazsága (ezt majd még behatóbban meg kell mutatnunk) már ott jelen van az ember életében, ahol a tudomány utolérhetetlen előfeltételei vannak, ezért a tudomány világképe nem bíráló elve a vallásnak. Igaz, ragaszkodni kell ahhoz, hogy nincsenek, és dolgozni kell azért, hogy ne legyenek kettős, azaz egymásnak ellentmondó igazságok. Az igaz, józan, előrelátó, határait és föltételes voltát ismerő tudomány nem mond ellent a hitnek. Látszólagos ütközés esetén mindkét oldalon becsületes önkritikával kell megkeresni, hol

a látszat-ellentmondás oka. De a vallás emiatt nincs egyszerűen kiszolgáltatva a tudománynak és a tudomány világképének. Magasabb színvonalú valóság, mert eredete korábbi, mert ősibb létfolyamatból fakad. Ezt kell most közelebbről megvilágítani.

A világképet alkotó ember tudja, hogy világképe véges, vagyis az előtte elterülő véges mögött a kérdések és a lehetőségek végtelen távlata boltozódik. Azért nemcsak az adott dologgal, nemcsak a közvetlenül megtalálhatónak már körülhatárolt mezejével kerül viszonyba — ez alkotja együttesen világképét —, hanem azzal is, sőt első és végső soron azzal, ami nem tartozik ebbe bele, ami messze kívüle marad, ami világának látóhatára, háttere, ami — éppen mint felfoghatatlan és fel nem fogott — leleplezi világának és világképének mindenkori végességét és történetiségét. Annak, amit mond, a kimondhatatlan az alapja; világképét az teszi lehetővé, ami nem foglalható képbe. Minden valóság objektív ősokát, amely éppen azért van, mert n e m egy darabja világképünknek, és amelyet világképet alkotó törekvésünk saját erőnkből, lényegszerűen soha el nem érhet — ezt nevezzük Istennek. Ezért az Istenről való tudás eleve minőségileg különbözik a világképet alkotó tudástól. Isten nem egy darab világ, hanem előfeltétele a világnak; nem a tudás egy tárgyi eleme más tárgyak mellett, hanem az a végtelenség, amelyet a tudásra való dinamikus törekvésünk föltételez, és amelyen belül fut folyvást végesnek maradó sínein. Isten nem egy befejezett világkép tervéhez hozzátartozó záróhipotézis, hanem az az egyetlen tézis, amely alapja minden hipotézisünknek, amire világképünket fölépítjük. Mert mindig, mindenütt, minden esetben, amikor egy világképet megalkotunk, annak egyes szerkezeti elemeit megelőzően már föltételezzük, hogy a világ részeinek sokfélesége között értelem, összefüggés, kölcsönös vonatkozás uralkodik, hogy szerves egésszé illeszkednek össze számunkra; ezzel pedig már egy a sokféleséget megelőző e r e d e t i értelmes egységet állítunk. A világkép határoltságának, nyitottságának és kritikai kérdésességének megismerése — ebből él minden tudomány — maga is csak úgy lehetséges, ha eleve, bennfoglaltan elfogadunk egy soha el nem érhető, végtelen valóságot: Istent.

Tehát minden világképalkotás, minden világelképzelés, a dolgok sokféleségének minden rendező megértése az elképzelhetetlennek, a felfoghatatlannak elővételezésével történik. Annak, ami nem egy része a világnak és a világképnek, ami nem fogható fel a világnak és törvényeinek egy mozzanataként, hanem foghatatlan végtelenségként áll a világ sokféle valósága mögött. Ezt nevezzük Istennek. És ezt az Istent, éppen mert természeténél fogva világmegismerésünk transzcendens célja és a világ eredete, nem gondolhatjuk anyagi valóságnak, hanem szellemi személynek kell tekintenünk, hiszen a világban lévő szellemi, személyi valóságoknak is ősoka.

A keresztény metafizika mindig tisztában volt Istennek ezzel a transzcendens valóságával, és kifejezetten tanította is. Mindig állította: Isten nem a megtapasztalható, kiszámítható világnak egy darabja, még csak annak leg-

felső záróköve sem. Tehát mindig tudta, hogy Isten nem végső záróhipotézisként tartozik a világképbe, hanem a világnak és a világ megismerésének eleve adott föltétele; semmiképpen sem a világ törvényszerűségei alá tartozó eset, hanem azok előfeltétele. Az ember nem pillanthat rá értelmével közvetlenül, nem teheti közvetlen megismerése tárgyává, hanem mindig csak közvetett tudása van róla: ez az a végtelen, amelyre a véges tárgy mutat, ez az a föltétlen, amelyre az okoktól függő sokféleség megtapasztalása utal, de önmaga még így sem kerül az ember megismerési körébe. Mint mondottuk, a keresztény metafizika mindig is tudta ezt. De bármilyen paradoxul hangzik is, azt kell mondanunk: túl kevéssé élte. Ezt az elvi meggyőződését azelőtt nem túlságosan tudta élményszerűen, érzelmekben kifejezni és a mindennapi élet nyelvére lefordítani. Mert a világ kicsi volt, jobban mondva: a világkép olyan szerény és áttekinthető, hogy szinte mindenütt hamarosan végére értünk. Képzeletünkben úgy épült fel tér- és időbeli kiterjedésében, hogy a konkrét élmény számára Isten mégis csak szinte a világ egy darabkájává lett, aki ugyan az égben van, de éppen ez az ég a világ terének homogén folytatása. A világ eseményei mindig, szinte minden pillanatban olyan folyamatoknak tűntek, amelyekben Isten mintha kézzelfoghatóan, „dolog"-ként működött volna, nem pedig csupán transzcendens ok módjára. Ma a világkép megváltozásával és roppant elmélyülésével ez már másképpen van. A világ önmagában befejezett nagysággá lett. Nem nyitott bizonyos pontokon, hogy ott átmenjen Istenbe, nem tapasztalja meg egyes megfigyelhető mozzanatokban Isten oksági lökésének beavatkozását (itt átmenetileg eltekintünk a természetfölötti üdvtörténettől), hanem csak egészében, és így nagyon kevéssé demonstratív módon mutat rá előfeltételeként Istenre. Mivel pedig a világ a maga egészében önmagát mondja ki, s eközben csak hallgatásával beszél Istenről — azzal, hogy nem mondja ki a végső szót, mert az nem az övé —, azért ezt a hallgatag kiáltást hallatlanra lehet venni, azért azt lehet hinni: nem tudjuk megtalálni Istent, hisz minél mélyebbre hatol kutatásunk a világba, annál inkább csak világra, mindig több világra bukkan. Valójában azonban ez a tapasztalat nem az ateizmus keletkezését jelenti, hanem annak megtapasztalása, hogy a világ nem Isten. A rémület, hogy Isten nincs benne a világban, az az érzés, hogy az isteni többé nem valóság számunkra, annak döbbenete, hogy Isten hallgat, elzárkózik saját megközelíthetetlenségébe, hogy a világ értelmetlenné profanizálódik, törvényei vakok, arcnélküliek, személytelenek, nemcsak a természet területén, hanem ott is, ahol már az emberről van szó — ez az élmény, amely azt hiszi, hogy elméletileg ateizmusnak kell magát tartania, valójában a legmélyebb lét igazi megtapasztalása (ha részben hamis értelmezést fűznek is hozzá); a vulgáris keresztény gondolkodás- és beszédmód még korántsem járt ennek végére. Alapjában véve csak annak a megtapasztalása ez, hogy Isten nem tartozik bele a világképbe, hogy az igazi Isten nem démiurgosz, nem rugó a világ óraművében, hogy ahol a világban valami olyan történik,

ami „normális" folyamatának része, annak mindig föl lehet fedezni az okát is, olyan okot, ami nem maga Isten. Ez a tapasztalat a világképet tekintve csak posztulatórikus ateizmust jelent; és ezt lényegében már Aquinói Tamás felállította azzal a kijelentésével, hogy a valóság természetes birodalmában Isten mindent okok által művel, ő maga pedig nem azonos az okokkal. Az „aggódó ateizmusnak" — így nevezhetnénk talán ezt a jelenséget — ez a tapasztalata alapjában véve csak Isten növekedése az emberiség szellemében. Újonnan, hallatlan erővel éljük most át azt, amit a Vatikáni Zsinattal fogalmilag mindig is tudtunk, de egy kicsit könnyedén mondogattunk: hogy Isten kimondhatatlan fönségben trónol minden fölött, ami kívüle van, vagy elgondolható. Ha ez igaz — már pedig ez a keresztény hit egyik alapvető igazsága —, akkor fönsége fölébe magasodik mindannak, amit a világról kijelenthetünk, egyszerűen nem tartozik bele ezekbe a kijelentésekbe; róla csak minőségileg más módon beszélhetünk. Ezt tapasztalja meg ma az emberiség, miután lassanként természettudományos világkép birtokába jutott. Ez a világkép épp olyan profán, mint a világ. A világ pedig nem Isten, hiszen Isten kimondhatatlan fönségben emelkedik fölötte, úgyhogy a világ és Isten között nem képzelhető olyan analógia, amelyről a tapasztalat során ki ne derülne, hogy nagyobb benne a különbözőség, mint a hasonlóság. Isten valósága és a világ képe két különböző dolog. Ma csak azt éljük át, hogy nem alkothatunk Istenről a világ fájából metszett képet. A mai tudósnak az lenne a feladata — és ez egyszerre fájdalom és kegyelem is —, hogy elfogadja ezt a tapasztalatot, és ne fojtsa bele az antropomorf „istenhit" elhamarkodott, olcsó apologetikájába, értelmezze helyesen, azaz értse meg, hogy ennek valójában semmi köze az igazi ateizmushoz. Ismerjük csak be nyugodtan a hit válságát. Nem lesz ártalmunkra. Mi nem képzelhetjük el Isten működését világunkban olyan naív módon, mint régebbi korok. Nem azért, mert Isten halott, hanem azért, mert nagyobb, névtelenebb, rejtőzőbb, felfoghatatlanabb. Isten v a n — ezt a mondatot nem lehet csak úgy hozzáfűzni a többi mondathoz, amelyet a tudomány alkot meg. Isten van: ez a mondat ősibb a világgal való minden találkozásunknál. Akár meghallottuk, akár hallatlanra vettük: már elhangzott akkor, amikor a tudományok terén csodálkozva kérdezgetni kezdjük, hogyan tudnánk szellemileg tagolni az adott világot, hogy uralmunkba kerítsük és kicsikarjuk a kezéből fölöttünk való uralmának egy-egy darabját. De éppen mert ez a mondat: Isten van, olyan egészen másfajta, azért minden más mondatból ki lehet hallani alapakkordként, viszont minden más mondat túl is harsoghatja. Hiszen tudományos, evilági, kísérletező megismerésünkben ennek a mondatnak a tárgya csak más mondatok tárgyán át jelentkezik, sohasem önmagában, a többi tárgy mellett. Ezért olyan távoli az Isten. Messze vagyunk tőle, mert ő a Feltétlen és Határtalan, mi pedig függő lények vagyunk, és megismerésünk csak annyiben felfogóképes, amenynyiben határokat szab. A világkép és annak sajátos, véges teremtményi igazsága a kimondhatónak, az elhatárolhatónak, a kiszámíthatónak az összege.

De az az abszolút igazság, hogy Isten van, egyenlő azzal a tétellel, hogy ő a Felfoghatatlan. Ennek a mondatnak a kiterjedése nem fér bele a mi síkjainkba és koordinátarendszereinkbe, amelyek segítségével ki tudunk mondani valami megfoghatót, a végesség hálójába kerítve. Ez a tudás nem lehet olyan határozott, olyan egzakt, mint a mai világképet építő tudás igényli. Nem mintha bizonytalanabb, meghatározatlanabb volna, mint az, hanem mert a meghatározhatatlanra vonatkozik, amelyben a tartalom fölénk magasodik, és nem mi kényszerítjük uralmunk alá; amelyben nem mi ragadunk meg valamit, hanem mi vagyunk a megragadottak; amelyben az egyedüli Magátólértetődő hangzik el, éppen ezért felfoghatatlan számunkra. Ha nagy szellemi folyamatoknak, az emberek minden bűne és ostobasága ellenére, értelmük van és biztató ígéretek (ezek a folyamatok is egyik — de csak egyik — gyökerükkel ezekből az ostobaságokból és bűnökből nőnek ki), akkor korunk hitbeli válsága, az az egzisztenciális aggodalom, hogy elveszítheti Istenét, szintén nem értelem nélküli. Ez az aggodalom, ez a fojtogató érzés nemcsak az ember gonoszságából és felületességéből, kevélységéből és erkölcsi hibájából sarjad. Isten egyre nagyobb lesz. Olyan távolságba hátrál, amely mintegy lehetővé teszi számunkra, hogy lássuk elérhetetlenségét. Testvéri érzés kapcsolhat össze minket keresztényeket azokkal, akik az istenkérdés miatt szenvednek, a csendesekkel, zárkózottakkal, a lármásan harsogó meggyőződéstől idegenkedőkkel. Mindannyian a hallgatag, felfoghatatlan Istent szólongatjuk, névvel vagy név nélkül. Ők is, mi is úgy találjuk, hogy a legegzaktabb világkép is a maga egészében kérdés — olyan, amely nem ad önmagára feleletet; ők is, mi is megtapasztaltunk már valamit az írás szavából: Istenem, miért hagytál el engem? Úgy gondoljuk róluk — hiszen nincs jogunk elítélni őket —, hogy csak hiszik, hogy nem hisznek. Sajátmagunkról pedig tudjuk, hogy helyesen mondjuk ki azt, ami az ő lelkük bensejében, lelkiismeretük mélyén is végbemegy, ha nem is képesek fogalmakba tagolni: hogy mindent az a tudatos, szerető, kimondhatatlan titok fog át, hordoz, tud, amit mi Istennek nevezünk. Ez minden igazságok igazsága, a szabadító, kaputáró igazság. Nélküle minden véges világkép, minden részigazság is csak börtön lesz, amelyben az ember állati halállal pusztul el — legföljebb a találékony állat halálával. Ez az egyedüli igazság, amely ajtót nyit; igaz, a felfoghatatlanba, az áttekinthetetlenbe, olyan dimenzióba, ahol velünk rendelkeznek, nem pedig mi vagyunk az intézkedők, ahol imádunk, nem uralkodunk. Olyan távlatba állítanak bele, amelyben nem tudjuk magunktól megtalálni az utat. Nem vagyunk kormányzói sorsunknak. De ha van bátorságunk, helyesebben hivő, bízó szeretetünk hogy ráhagyatkozzunk arra, amibe szemünk bele nem tekinthet: ezzel a tettel legbensőbb lényünkre mondunk igent; és igent mondunk remegő csüggedés nélkül a végtelen lehetőségre a végtelen Valóság színe előtt.

Eddigi gondolatmenetünkben megkülönböztettük, illetőleg összefűztük a világképet és Isten igazságát. Ezzel persze még nem mondtuk meg mindazt,

amit mint kereszténeknek mondanunk kell, sőt talán éppen a döntő dolgot nem. Hiszen a kereszténység nemcsak a névtelen Isten hallgatag tisztelete: Isten hírnöke ő, Istentől jövő szó, Istenről szóló egyes, fogalmilag tagolt mondatok sora, s ugyanakkor történelem is, intézmény, tekintély, parancs, sokoldalú vallási gyakorlat. Ezen a téren természetesen könnyebben elgondolhatók és gyakrabban elő is fordultak látszólagos ellentmondások és összeütközések a modern tudományos világkép és a vallás között, mint ha csak valami elvont, pusztán metafizikus istenhit és a mai világkép viszonyáról lenne szó. Mert Isten szava akármennyire is az a szó, amit Isten mond, akármennyire is létünk olyan pontját érinti, amely megelőzi a világgal való tapasztalati találkozásunk tudományos tagolását, tehát akármennyire is felfoghatatlan a világkép felől — mégis csak emberi fogalmak és szavak köntösében hangzik el isteni igazsága. Ezek pedig nem csupán metafizikus-időtlen eredetűek, mint metafizikai, világkép-előtti tudásunkat részletező fogalmaink. Egyrészük valóságosan függ a világképtől. Az ember aposteriori tapasztalati birodalmából vett képzetekkel dolgoznak, és ezért elkerülhetetlenül nagyobb az érintkezési és súrlódási felületük a mindenkori világképpel, mint a tisztán metafizikai teológia emelkedett, de egyben persze nagyon elvont fogalmainak. (Bár természetesen ez az utóbbi sem boldogulhat soha képi természetű, szemléletes konkretizálás nélkül.) Nevezzünk meg néhány példát, hangsúlyozva a köztük levő mélyreható minőségi különbséget: beszélünk a kinyilatkoztatás teológiájában Isten „fiáról", isteni nemzésről, Isten haragjáról, kiengesztelődésről, a mennyről, Isten leszállásáról és fölmeneteléről, a túlvilági lét időtartamáról, a kegyelem „beöntéséről", két természet egyesüléséről, a kenyér átváltozó szubsztanciájáról, a szentségek kauzalitásáról, a teológiai erények beöntött habitusáról, három személyről és egy természetről az Istenben, és még sok minden másról. Mindebben magának Istennek kinyilatkoztató szava — emberi nyelven szólva; hogy is tehetné másképp? — fejezi ki, amit el akar mondani nekünk saját valóságáról és velünk való könyörületes tetteiről. Mint mondottuk, itt a mai világkép felől nagyobb nehézségekbe ütközünk a hitigazságok megfogalmazásában, mint mikor csupán az Isten létére vonatkozó tudásról van szó.

Természetesen nem szándékunk itt fundamentálteológiai előadást tartani arról: lehetséges-e, és mennyiben történt meg a személyes, az élő Isten igéjének kinyilatkoztatása Jézus Krisztusban. Nem szükséges itt részleteznünk azokat a közismert feszültségeket sem, amelyek az elmúlt századokban a katolikus hittani tanítás és a modern természettudomány viszonyát terhelték meg: Kopernikus rendszerének, a világ korának, az ember testére alkalmazott leszármazástannak a kérdése, és hasonlók. Az ilyen kérdésekben azóta már eloszlott a két fórum közötti ellentmondás látszata, és ma már csak módszertani érdekűek, amennyiben óvnak a kölcsönös határáthágástól. Csupán arra szorítkozunk, hogy az előbb jelzett alapvető nehézséghez fűzzünk néhány megjegyzést.

Először is nem szabad csodálkoznunk, hogy mi, a későnyugati racionalizmus, az egzakt természettudomány és a technika emberei, sokkal jobban érezzük, milyen megnemfelelő, mennyire csak analóg minden Istenre, az ő igazságára és üdvözítő működésére vonatkozó fogalmunk, mint korábbi, primitívebb gondolkodású emberek. Mi már nem tudunk, vagy legalább nem egykönnyen tudunk kiejteni olyan szavakat, mint „Jahve üvölt", Isten „megbánja", és még sok mást, amit az ószövetség magátólértetődőn használt. Hogy ez mindig és minden tekintetben előny-e, arról most ne beszéljünk. A kifejezés képi világosságának tompulása nagyobb veszély, mint a legtöbben sejtik. De a „pontatlanságnak", a „képszerűségnek" ez a gátlásos megérzése minden Istenről való kijelentésünkben, még a kinyilatkoztatás kifejezéseiben is, sok tekintetben egyszerűen sorsunkká lett. Ebből a sorsból pedig áldás is fakadhat. Mert kegyelem és áldás az, ha felfogjuk, hogy felfoghatatlan, minden elmondhatón túl elmondhatatlanul fölséges az Isten. Ennek ára az árnyékok és képek közötti vándorlás mélabúja, mint a nagy Newman íratta sírjára. De emiatt nem kell kételkednünk annak igazságában és jelentőségében, amit ezekkel a nem-szabatos kifejezésekkel mondani akarunk. Amit így tudunk, az jelentősebb minden földi tudásnál. Hogy Istenről dadogni tudjunk, az végső soron döntőbb, mint hogy egzaktul beszéljünk a világról. Hogy a művelt modern laikus ilyen formulákon könnyen megbotránkozik, az nagyrészt — mondjuk csak meg becsületesen és teketória nélkül — tudatlanságának, vagy hiányos teológiai iskolázottságának tulajdonítható. A keresztény teológia nagyon is jól tudja, hogy fogalmai analógok, és mindig megújuló fáradozással fontolgatja, mi vihető át az ezekben a fogalmakban használt képzeleti modellekből a szóbanforgó tapasztalaton túli tárgyra, a vallás tárgyára, és mi nem. Igaz, ez a különválasztás végső soron nem valósítható meg maradéktalanul, ez is mindig csak fáradozás marad, olyanformán, mint ahogy egy sokszög formáival mindig jobban próbáljuk a kört megközelíteni. De azért ez a fáradozás mégsem volt eredménytelen. Az akadémikusok sok nehézségét megoldaná a teológiai formulákkal szemben, ha igazából tudnák: mit dolgozott már ki a teológia tisztázó gondolatmenete ebben az irányban. Azt is meg kell persze mondani, hogy az ilyen teológiának nem minden lelkész eleve hivatott képviselője, aki képes volna megfelelő felvilágosítást adni. De hát nem is minden elektrotechnikus tud kielégítően beszélni a modern atomfizikáról. Minden tiszteletünk az újkori tudományé; hanem azért a kereszténység kétezeréves teológiája sem aludt. Ne gondolja a mai tudós, hogy átlagban olyan kérdéseket tesz fel a hittételek értelméről és olyan nehézségeket érez, amelyek eddig még sohasem merültek föl a teológusok között. De még ha a megfelelő helyről kér is felvilágosítást, természetesen tudatában kell lennie: Isten titka titok marad. Ez a teológia lényegéhez tartozik. A teológia nem egy titok magátólértetődővé csupaszítása, hanem az isteni titkok fényes homályába vetett pillantás. Déli verőfény itt csak annak bizonyítéka lenne, hogy nem találtuk meg az isteni igazságot: elhibáztuk az

emberi racionalizmus könnyen érthető tévedésének javára.

Szó volt arról, hogy a kinyilatkoztatás terén általában minden emberi fogalom analóg jellegű. Ezen túlmenően van azonban egy sereg olyan fogalom és elképzelési szkéma, amely szorosabb viszonyban áll egy előző korszak természettudományos világképével, s azért ma különösen is alkalmatlannak érezzük, — úgyannyira, hogy a mai protestáns teológia egyik iránya éppen ebből kiindulva tartja szükségesnek a mítosztalanítást. Ha azt mondjuk: Isten az égben van; Isten fia leszállt a földre, alászállt az alvilágba, fölment a mennybe, ha a világvégéről szóló apokaliptikus kijelentéseket olvassuk: tűzben égő világ, földre hulló csillagok, stb., ha a Genezisben a világ teremtéséről szóló tudósítást halljuk — mindennek előfeltétele kétségtelenül egy olyan világkép, amely már nem a mienk, bár a teológia terén még a 18. században is használatban volt. Azt sem tagadhatjuk, hogy az írás kijelentései — minthogy ezt a világképet alkalmazzák — naívul felfogva első tekintetre jobban beleillettek azoknak az elmúlt koroknak világképébe, mint ma nekünk első nekilendülésre sikerül értelmeznünk. Innét érthető Istennek az a naív evilági felfogása is, amelyről már beszéltünk. De azért még sincs szükség ezeknek a kijelentéseknek mítosztalanítására. Két okból. Egyrészt mert akkor is teljesen értelmesek maradnak, ha megszűnik az a világkép, amelynek előfeltételezésével és segítségével egykor megalkották őket. Másodszor pedig: ez az értelem ugyanaz marad, mint keletkezésükkor volt. Vagyis fölismerhető, hogy alapjában véve már az eredeti hittételek igazi tartalma sem volt azonos a világképből vett ábrázolási anyaggal, tehát nem is akartak garanciát vállalni annak a világképnek az igazságáért, amelyet megfogalmazásukban használtak. Mindezt csak nagyon sommásan tudjuk jelezni és bizonyítani. Először is minden további nélkül meg kell engednünk: a múltban nem figyeltek nagyon tudatosan a kijelentés tartalma és módja közötti különbségre. Ha azt mondták: fölment a mennyekbe, akkor ezt a kifejezést bizonyára elfogulatlanul az antik világkép értelmében értették: az ember fizikailag megmutatható módon fölmehet a földről a boldog lelkek egébe, tapasztalatunk körébe eső úton és mozgással. De azért mégis csak tudták, ha csak a tudatmező szélén is, hogy ezekben a kijelentésekben különböztetni lehet és kell tartalom és mód között. Az antik világképet föltételező eszkatológikus kijelentések pl. kézzelfoghatóan olyan tágak, annyi össze nem illő elemet tartalmaznak, hogy egészen biztos: az antik ember is tudta és érezte, hogy nem szabad itt mindent szószerint venni. Továbbá a dogma- és egyháztörténelem során sohasem definiáltak tartalmilag olyasmit, ami az antik világképpel együtt állna és bukna. Egy kevés elmélkedéssel minden további nélkül megállapíthatjuk a régi kijelentések mindig is szándékolt és most még érvényesebb értelmét, függetlenül a világkép változásától. Amint pl. a régiek nagyon is jól tudták, hogy az Isten jobbján ülés képi kifejezés, de azért van értelme, éppúgy felismerhetjük ma, hogy a mennybemenetel nem jelent a fizikai térben vett helyváltoztatást, mégis megvan az igen világos értelme. Meg kell

persze engednünk, hogy mai világképünk keretében az ilyen kifejezések értelmezése nem ugyan tartalmilag, de képzeletileg szegényebb, mint az antik ember számára volt, aki a saját világképén belül a mennyet és poklot mint helyet pontosan el tudta képzelni. Ne felejtsünk el azonban két dolgot: Először is a teológiai kijelentések növekvő elvontsága közös vonása a hitről való tudásnak a többi tudományos ismerettel: az elméleti fizika kijelentései is mindig kevésbé szemléletesek. Másodszor pedig az ilyen kevésbé szemléletesen, világképtől függetlenebbül értelmezett hitigazságok nem szükségképpen keltenek hosszú távon csekélyebb egzisztenciális benyomást. Mert a növekvő elvontság nemcsak veszteség, hanem nyereség is. Isten kimondhatatlan nagysága, és az ember, mint szellemi személy létének kimondhatatlan nagysága az abszolút Isten előtt — mindez kevésbé képi jellegű lesz ugyan, de éppen ezzel világosabbá válik. Csökken a vallási valóságok naív felhigításának veszélye. Persze az emberek átlagos kollektív tudatának még hozzá kell szoknia, hogy a kölcsönös összeférhetetlenség ellenére a hit valóságainak önálló, erőteljes élete az új világképben is tovább folyik. Az ilyen folyamatok hosszadalmasak.

Tehát a vallás, mint Isten megismerésének ősforrása, minden más forrás előtt van. Az élő Isten kinyilatkoztatását el kell fogadni, és a kinyilatkoztatás előbbvaló, mint az elmélkedő tudományos világkép. A konkrét történelmi és metafizikai létet (a szellemit sem) nem lehet a tudományos reflexióval sorrendben felcserélni. Mindebből még tovább is következtethetünk, mégpedig elsősorban tudósok számára. Megfontolásaink végén erről kell még röviden beszélnünk. Szellemi őseink a 19. században azt hitték: pusztán a tudományból kiindulva meg lehet okolni és el lehet rendezni az életet. Más szóval azt gondolták, hogy egy „előfeltételek nélküli" következtetéseken alapuló tudomány birtokában vannak, s ennek irányítói a felvilágosult professzorok, az „akadémikusok". Ők meg tudnak határozni mindent, ami az ember életében fontos, amit pedig nem tudnak eligazítani, az nem is fontos, az csak amolyan „lényegtelen", mellékes dolog. Így történt, hogy akkoriban pl. egy híres kémikus a kémiát mondta „hitvallásának". Nos, ez az egyszerre megindítóan naív és átkozottul fennhéjázó magatartás ma már történetileg kihalóban van — akár tudásul akarják venni nálunk és Amerikában ezeknek a „tudományvallású" embereknek az utódai, akár nem. Egyszerűen kiderült, hogy a tudománytól semmiképpen sem lehet megkövetelni a lét megokolását, hogy a tudományos világkép nem tud emberképet alkotni, hogy minden objektivitása mellett is végső soron, legmélyében ő függ az emberképtől, hogy a tudomány előtt és mögött ott áll a metafizika, és a hit magasabb és átfogóbb hatalma, ezek pedig — bár a maguk módján nagyon világosan áttekinthetők — lényegüknél fogva az ember szabadságától, döntésétől is függenek. Magában véve mindig is beláthatta volna az ember, hogy puszta tudományból nem élhet. A tudomány reflexió; azt pedig megelőzi és szüntelenül irányítja egy metafizikai és történelmi apriori. Mindig és szükség-

szerűen. Ezt tehát a tudomány sohasem éri maradéktalanul utol. Ezért a tudományos reflexió semmiképpen sem lehet az emberi lét egyedüli gyökere. De ha ez így van, abból lényeges szükségszerűséggel adódik egy roppant jelentőségű, parancsoló kötelezettség: a reflektáló tudomány (bár jó és Isten akarata) csak akkor nem válik az irányt nélkülöző tudálékosságnak, a lét magjától elterelő kíváncsiságnak, a relativista egykaptafára-húzásnak mérgévé, ha a lét eredeti, közvetlen megismerésének és elismerésének gyökerét — nem vágjuk el? Nemcsak hogy nem vágjuk el, hanem legalább olyan mértékben mélyesztjük bele mindinkább a lét ősalapjába, amilyen mértékben terjed a tudományos magatartás semlegesítő reflexivitása, a maga szétszóró hatásával, az evilági, tudományosan megtapasztalható dolgok széles és sokféle mezején. Engedjék meg, hogy mindjárt a gyakorlat nyelvére fordítsam le az emberi létnek ezt a lényeges axiomáját: Ha a tudós nem fordít elég időt és figyelmet létének alapkérdéseire, ha nem elmélkedik, nem imádkozik, nem teljesíti az aszkézis, a lemondas, az áldozat erkölcsi követelményeit, ha hagyja magát elcsábítani tudásának sokoldalúságától és ismereteinek gyakorlati felhasználhatóságától, és így ember helyett tudományának bután ravasz robotgépévé válik, ha elvakultságában azt gondolja, hogy ez a tudomány majd magától elvezet a földi boldogságra és így a lét minden kérdését megoldja — akkor átkává lesz az egész tudomány és a tudományos világkép mind finomabb kiépítése. Sok mindent tud akkor, beláthatatlanul sokat. Meg tud csinálni ezer dolgot, amit azelőtt nem tudtak. De nem tudja önmagát és az abszolút igazságot, és azt sem tudja többé, mire való mindaz, amit tud. Ahhoz az emberhez hasonlít, aki egész találékonyságának bevetésével menet közben a mérhetetlenbe fokozza járművének sebességét, közben pedig elfelejti, hová is tart. Csak akkor hiheti, hogy ezzel a világképpel kielégíti igényeit, ha azon a rövidlátó véleményen van, hogy a lét puszta vitális kielégítése lecsillapítja az ember metafizikai éhségét. A valóságban — a tapasztalat tanúsága szerint — éppen az így telepumpált élet halálos unalmából nő ki a kétségbeesés démona és visz el a bűnözésig. Ne feledjék azt sem: még mindig együtt élünk a 19. század elkésett leszármazottaival, és azok még mindig nem veszik észre, hogy annak a vallásos és metafizikus korszaknak szellemi maradványaiból élnek, amelyet szüleik és nagyszüleik megtagadtak és elveszítettek. Ezt pedig nem lehet visszanyerni a hivő ember nagy korszakainak pusztán történeti jellegű és alapjában véve esztétikai síkon maradó áhítatos kultuszával. Itt sem marad bűntelen az ember, ha sírt épít a prófétáknak, akiket atyái agyonütöttek. Inkább nekünk magunknak kell — talán szellemi szegénységben, keserűségben, az újrakezdés, a kétely, a veszélyeztetettség fáradalmaiban — a hit, az imádság, a csend, az egyértelmű és szilárd vallásgyakorlás (hisz minden egyéb alapjában véve a ködös vallási rajongás önistenítése), az erkölcsi erőfeszítés emberének lenni. Legyen bátorságunk ehhez, akár divat már az akadémikus tucatemberek között, akár nem. Legyen bátorságunk belátni, hogy a vallásos életnek elsősorban nem

az „egyszerű embernél", hanem az akadémikusnál kell otthonra lelnie. Hiszen őt illetné meg elsősorban, életre-halálra az a jog és az a kötelesség, hogy otthon legyen minden valóság ősokaiban, az abszolút igazságban. Nemcsak szellemtörténeti mérlegelésből kell meglennie bennünk ennek a bátorságnak, hiszen az eredeti kereszténységnek e megújulása nélkül Nyugatnak nincs jövője; ezen túlmenően azért is meg kell lennie, mert mindegyikünk előtt ott mered követelményként a maga egyszeri, egyetlen létében, amelyért — nagyon is hamar — egészen egyedül kell majd megfelelnie Isten ítélőszéke előtt. Végső soron csak így van értelme és kilátása annak, hogy a tudományban világképet alkossunk. Aki imádva térdepel Isten abszolút igazságának színe előtt és hisz az ő szavának akkor is, ha az földi alakban, emberi szavak árnyékában és hasonlataiban hangzik el, az merészen és bizakodva kelhet föl utána, hogy elmondja, amit az abszolút Igazság mondott neki a világ által, elmondja ezt saját teremtő igazságaként a világról alkotott képében.

Fordította Nagy Ákos és Forró Ferenc

A Vom Glauben inmitten der Welt (1962, Herder-Bücherei 88) c. kötetből.

Nemeshegyi Péter

MI A KEGYELEM?

Kegyelem görögül: „charis". Jelentése eredetileg: báj, kegyesség, jóindulat, adomány, hála. Az első keresztények ezt a szép szót választották, hogy kifejezzék azt az alapvető élményt, amely gyökeresen átalakította egész életüket és világnézetüket: „charis tou Theou", „az Isten kegyelme".

Az Apostolok Cselekedeteinek könyvében és főképp Pál leveleiben számtalanszor fordul elő ez a kifejezés és alapvető jelentése egy és ugyanaz: jelenti Isten irgalmas szeretetét, amely kiáradt minden emberi lényre Krisztus halála, feltámadása és a Szentlélek küldetése által. Nem valami kapott ajándékot jelent tehát elsősorban, hanem magának Istennek személyes magatartását. Ez a „kegyelem" személyes elhatározás, választás, amely az Atyaisten szívében fogamzott meg és nincs más indítóoka, mint a tiszta és feltétlen szeretet. Az Isten kegyelmes: az Atya nem utál, nem vet el bennünket, bármennyire bűnös és gyarló emberek vagyunk is; megnyitja nekünk szívét, kitárja két karját, magához hív, keblére ölel. És nemcsak egy kiválasztott népet, vagy néhány választott egyént szeret így az Isten: az egész „világot" szereti az Atya, annyira, hogy egyszülött Fiát adta oda érte. Egy istenien egyszerű határozat ez a kegyelmi döntés, amely felülmúl és megelőz minden rendszerezést és osztályozást: „Örök szeretettel szerettelek téged; ezért irgalmaztam neked" (Iz 54, 8).

Az Atyaistennek ezt a végtelen, irgalmas szeretetét tudták meg az első keresztények Jézus személye és műve, halála és feltámadása, meg a Szentlélek küldése által. Jézus mondotta: „Maga Atya szeret titeket" (Jn 16, 27). Mert szeret, elküldte Fiát „miérettünk"; mert szeret, küldi szívünkbe Fiának lelkét „miérettünk". A minden embert Krisztusban szívéhez ölelő Atyának ez az „akarata" az a nagy titok, amely el volt rejtve a világ kezdetétől, és amely most kinyilvánult. Isten „igent" mondott Krisztusban a világnak (2 Kor 1, 19-20).

Az Isten kegyelmes határozata nem üres szó vagy puszta gondolat. Isten gondolata valóságot teremt, Isten szava alkotás. Isten szeretete adomány forrása. Ezért használja a Szentírás néha a „charis" szót „kegyelmi adomány" értelmében (Róm 1, 5; 5, 1-2; 5, 17). De mi az az „adomány", amely a Krisztusban megvalósult isteni kegyesség gyümölcse? Mit ad nekünk az Isten? Csodálatos a válasz, amit hitünk e kérdésre ad: az Isten ö n m a g á t adja nekünk! Nemcsak „teremtett kegyelmeket" (gratiae creatae), hanem mint „teremtetlen kegyelmet" (gratia increata) saját magát. Az isteni „önátadás" (Selbstmitteilung — Karl Rahner) a természetfölötti kegyelmi realitás legmélyebb lényege. Be nem töltené szívünket bármilyen teremtett adomány, ha a szerető Atyaisten nem adná Fiában és Lelkében az embereknek önmagát. „Fönséges gazdagságot rejt ez a titok: Krisztus bennetek, a megdicsőülés reménye" (Kol 1, 27). „Testetek a bennetek levő Szentlélek temploma, akit Istentől kaptatok" (1 Kor 6, 19). „A keresztény, aki a sok testvér között elsőszülött Fiú képmását öltötte magára, a Lélek első kalászát (Róm 8, 23) kapja: ezáltal lesz képes a szeretet új törvényét megtartani. Ez a Lélek örökségünk záloga (Ef 1, 14); általa megújul az egész ‚benső ember', míg csak el nem éri testének megváltását (Róm 8, 23). Krisztus feltámadt, halálával legyőzte a halált és életet adott nékünk. Így hát mint Isten fiai az egyszülött Fiúban a Lélek által ezt kiáltjuk: Abba, Édesatyánk!" (II. Vatikáni Zsinat, „Az Egyház a mai világban" 22.)

Ez a részesedés a Szentháromság benső életében a keresztény kegyelmi valóság lényege. Ez persze magával hozza sokrétű emberi természetünk gyökeres átalakulását: az Isten önátadásának fénykoreként, visszhangjaként keletkező „teremtett kegyelmi adományoknak" itt a helye, és a hittudósok joggal merültek el ezeknek az adományoknak az elemzésébe. De sohasem szabad elfelejtenünk, hogy a „kegyelmek" csak kihatásai a „kegyelem"-nek. Ez a „kegyelem" nem egyéb, mint az az egyszerű, de nagyszerű tény, hogy az Isten, Fiában és Lelkében, tiszta szeretetből közvetlenül odaadta magát és eggyé lett azzal a teremtménnyel, amelyet oly tágra teremtett, hogy őt, a Végtelent be tudja fogadni, és amelyet úgy hívunk, hogy „ember".

Ezzel már ki is fejeztünk szinte mindent, amit a kegyelem lényegéről a teológusnak mondani kell. De lássuk most, hogy ez a felfogás miként alapszik az isteni kinyilatkoztatáson.

A három első evangélium kegyelemtana

Máté, Márk és Lukács evangéliumában ritkán fordul elő a „charis" szó. Ez nem is csoda, mert — mint már mondottuk — ez a szó az ősegyház húsvét utáni élményét fejezi ki. Azonban e három evangéliumban is szerepel egy fogalom, amely tartalmilag közel áll a „charis"-hoz. Ez nem egyéb, mint az „Isten országá"-nak fogalma. Ez az „ország", vagy helyesebben fordítva: „uralom" Krisztus által „jön" e világba, mint az Atyaisten kegyelmes adománya. Az emberek mind bűnösök, és mégis éppen őket hívja meg az irgalmas Atya országába: hazavárja őket, mint jóságos atya tékozló fiát, keresésükre indul, mint a jó pásztor, aki nem tudja elfelejteni elveszett bárányát (Lk 15). Akik „megtérnek és hiszik" a Jézus által meghirdetett „ország" eljövetelét, azoknak elengedi az Isten mérhetetlen bűn-adósságukat (Mt 18, 23-27), hogy mint „az ország fiai" (Mt 13, 38), az ő „szent Lelkével" eltelve (Lk 11, 13), ők is megbocsássanak, ahogy ő megbocsátott, ők is szeressenek, ahogy ő szeretett.

Az utolsó vacsorán aztán Jézus meghirdeti, hogy életáldozata árán fog megvalósulni az Új Szövetségnek ez az országa. Az a szövetség ez, amelyről Jeremiás (31, 31-34), Ezekiel (36, 26-27) és Izaiás (42, 6) beszél: ebben az új és örök szövetségben az Isten megbocsátja bűneinket, új szívet ad nekünk, saját Lelkét helyezi belénk, törvényét szívünk mélyébe írja, megismerteti magát minden ember lelkével, megtartatja velünk szent akaratát. Lukács evangéliumának záró sorai és az Apostolok Cselekedeteinek kezdete írja le, hogy a Szentlélek elküldése által miképpen születik meg ennek az új szövetségnek új népe.

Pál kegyelemtana

Pál levelei teológiailag fejtik ki számunkra ennek az „új szövetségnek" lényegét. Mint Jézus, Pál is józan és éles szemmel látja az emberi nem bűnösségét. „Nincs különbség: mindnyájan vétkeztek és nélkülözik az Isten dicsőségét" (Róm 3, 23). Az egész emberiséget megfertőző bűn szolidaritása és a gonoszság mély belegyökerezettsége öncsaló szívünkbe lehetetlenné teszi az embernek — ha az Isten Lelke nem segíti — a szeretet parancsának megtartását. De csodálatosképpen az Atyaisten ezt a bűnös világot is szereti: „azzal tesz tanúságot irántunk való szeretetéről, hogy Krisztus meghalt értünk, mikor még bűnösök voltunk" (Róm 5, 8). Így nyilvánult ki „üdvözítő Istenünk jósága és emberszeretete" (Tit 3, 4). Ingyen kaptuk megigazulásunkat Isten kegyessége (charis) révén, Jézus Krisztus megváltása árán. Ez a megigazulás nem erényeink érdeme, hanem a Jézus Krisztusban való hitből ered (Róm 3, 21-24). Aki a Szentlélektől megvilágosítva (1 Kor 12, 3; 2 Kor 4, 6) hisz az Úr Jézus Krisztusban, aki hiszi, hogy Isten „a halottak közül

feltámasztotta Urunkat Jézust, aki vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt" (Róm 4, 24-25), azt az Isten „igaz embernek" hirdeti ki. A „megigazulás" (iustificatio) az Isten felmentő ítélete, amellyel nem a bűntelen kap elégtételt, hanem a hivő és megtérő bűnös bocsánatot. A hit és kereszténység ugyanis, amely összekapcsol bennünket Krisztussal, teljesen lemossa, kiöli belőlünk a „bűnt" és megszabadít a bűn és a sátán rabsága alól (Róm 5, 1-10; 8, 1; 1 Kor 6, 11; Kol 1, 13-14; 2, 13).

Természetesen az Isten bűnbocsátó, felmentő ítélete nem üres szó, hanem teremtő erő. Akit az Isten igaznak mond, azt ezáltal igazzá teszi: az Isten szava alkotó szó. Mint ahogy első teremtő szava a semmiből alkotott világot, úgy lesz belőlünk megváltó szava által „új teremtmény" (2 Kor 5, 17; Gal 6, 15; Ef 2, 8-10), — éspedig úgy, hogy az Isten kiárasztja ránk saját Lelkét, a Krisztus Lelkét. „A nekünk ajándékozott Szentlélek által kiáradt szívünkbe az Isten szeretete" (Róm 5, 5). Az isteni szeretetet magát küldi Isten a hivő szívébe: ez az isteni szeretet nem más, mint a Szentlélek. Ő az, aki bennünket vezet és mozgat; őáltala ismerjük meg az Isten gondolatát; őáltala szeretjük az Istent és leljük örömünket akaratában (Róm 8, 9. 15-16; 1 Kor 3, 16; 6, 19; Ef 1, 13, stb.).

Ez a Szentlélek elválhatatlan a feltámadt Krisztustól (1 Kor 15, 45). Lelkével együtt maga Krisztus jön híveihez. Mi Krisztust öltöttük magunkra (Gal 3, 27), Krisztusban élünk (Róm 6, 11), „egy lélek" vagyunk Krisztussal (1 Kor 6, 17), Krisztus él bennünk (Gal 2, 20), növekszik bennünk (Gal 4, 19). Mindnyájan „egy test" vagyunk: a Krisztus teste (Róm 12, 5); mindnyájan „egy ember" vagyunk Krisztusban (Gal 3, 26-28). A Krisztusba és Szentlélekbe öltözött új embernek „Krisztus révén egy Lélekben szabad útja van az Atyához" (Ef 2, 18). Mint Krisztus testvérei és társörökösei azzal a szóval szólíthatjuk Istenünket, amelyhez eredetileg csak Jézusnak volt joga: „Abba, Édesatyám" (Róm 8, 14-17; Gal 4, 4-7).

A Szentlélek bennünk „a lélek törvényévé" (Róm 8, 2) válik. Vagyis megvalósul bennünk Jeremiás és Ezekiel jövendölése: a „törvény" már nemcsak rajtunk kívül levő kőtáblákra vésett parancs, és nemcsak lelkiismeretünk szigorú szava, amely kötelességet mutat, de erőt nem ad megtartására; a „Lélek törvénye" a szívünkbe oltott új dinamizmus, az isteni szeretet lángja. Belőle fakadnak „a Lélek gyümölcsei: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás" (Gal 5, 22). Aki a Lélek dinamizmusa szerint él, az betöltötte a törvényt (Róm 13, 8-10; 8, 2-4). Neki az új szövetség egyetlen parancsa: „Ne magadnak élj, szeress!" már nem nyomasztó teher, hanem örömhír: a Szentlélekkel egyesült létének legmélyebb lényegéből nem kíván mást, mint csak szeretni.

Persze, míg e világ útjait járjuk, még nem értük el a teljes szeretet delét: a hajnal emberei vagyunk (Róm 13, 12). Már felkelőben van a nap és mi már a „nap fiai" vagyunk (1 Tessz 5, 5), de még körülöttünk az éj árnyai. Küzdenünk kell és harcolnunk a sötétség hatalmaival. Már igazzá tett Krisz-

tus (Róm 5, 1), de még hátra van, hogy Krisztus ítélőszéke elé álljunk (2 Kor 5, 10); megváltattunk Krisztusban (Ef 1, 7), de még várjuk megváltásunk napját (Ef 4, 30); Isten fiaivá lettünk (Róm 8, 15), de még várjuk a fogadott fiúságot (Róm 8, 23); megszabadultunk (Ef 2, 5), de csak az utolsó napon leszünk igazán szabadok (Róm 5, 10); élünk Krisztusban (Róm 8, 2), de még várjuk, „hogy Jézus élete megnyilvánuljon testünkön" (2 Kor 4, 10); Isten országának polgárai és családjának tagjai vagyunk (Ef 2, 19), de még idegen földön távol vándorlunk az Úrtól (2 Kor 5, 6). Tudjuk, hogyha hűtlenül elhagyjuk a Szentlélek útját, nem lesz részünk az Isten országában (1 Kor 6, 9). És mégis: reményünk rendíthetetlen. Hűséges az Isten. És mi biztosak vagyunk benne, hogy „semmi el nem szakíthat bennünket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van" (Róm 8, 39). Így reméljük, hogy mindig az Úrral leszünk. „Mert a bűn zsoldja a halál, Isten kegyelmi ajándéka azonban az örök élet Jézus Krisztusban, a mi Urunkban" (Róm 6, 23).

János kegyelemtana

Ugyanazt, amit Pál egy vágtató hegyi patak zúgásaként hirdet nekünk Isten kegyelméről, úgy látjuk tükröződve János írásaiban, mint egy csendes, tiszta hegyi tóban. Ahol Pál „charis"-ról beszél, ott János „szeretetről" és „életről". Az Isten él; ő csupa fény, valóság, lélek és szeretet. De a „világ" sötét, testies, vágyakkal vajúdó, önző, gyűlölködő, hazug, kevély és így halálba omlik. Mert Isten nélkül valóságos élet nincs. De az Isten szereti ezt a világot; annyira szereti, hogy „egyszülött Fiát adta oda, hogy aki benne hisz, az el ne vesszen, hanem örök élete legyen" (3, 16). Az Isten egyszülött Fiában is élet van, ő is világosság, valóság, a Lélek birtokosa; az ő lénye is szeretet. Ez az Isten Fia testté lett és közöttünk ütötte fel sátorát (1, 14). Így lett ő a világ világossága, a Lélek adományozója, aki egy emberi életen át mindvégig szereti Atyját és övéit. A sötét világ kiűzi magából ezt a Fényt: az önző, kevély, hazug, képmutató, gyűlölködő emberek megölik Krisztust. Krisztus pedig odaadja barátaiért életét. A szeretet végső paroxizmusában visszatér Atyjához. De mégsem hagy bennünket árván: újra „jön" és belénkleheli Lelkét, hogy újjászülessünk és így már most bírjuk az Isten életét. Ez az isteni élet részesedés az Atya és a Fiú egységében: nemcsak Krisztus marad bennünk és mi őbenne, nemcsak a Szentlélek marad velünk mindörökké, hanem maga az Atya is „jön" és bennünk lakik (14, 23). Így az Istenben maradunk és az Isten mibennünk (1 Jn 2, 5-6; 3, 24; 4, 11-22). Úgy, ahogy az Atya Krisztusban és Krisztus az Atyában él, úgy mi is őbennük eggyé leszünk. „Én őbennük és te énbennem, hogy így tökéletesen eggyé legyenek . . . Hogy a szeretet, amellyel engem szerettél, bennük legyen és én őbennük (Jn 17, 20-26). „A szeretet, amellyel engem szerettél": ez az Isten lényege, mert „az Isten szeretet" (1 Jn 4, 8). Ez a szeretet, amellyel az Atya örökké szereti Egyszülött Fiát, ez fogott át most bennünket is, mert bennünk van Krisztus.

Akik hittel, keresztséggel, szentáldozással befogadták Krisztust, akiket felkent a Szent Isten olajával, vagyis a Szentlélekkel (1 Jn 2, 20), azok már most e földön örök isteni életet élnek, meg nem halnak, feltámadnak. Mert a szeretet örök. Nekik „könnyűnek" tűnik az Isten parancsának megtartása (1 Jn 5, 3), mert ez a parancs csak ez: „Szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket" (Jn 13, 34). Ez az a „kegyelem és igazság", amely „Jézus Krisztus által valósult meg"; mi „az ő teljességéből részesültünk, mégpedig kegyelmet kegyelemre halmozva" (1, 16-17).

A Szentírás kegyelemtanának összefoglalása

A Szentírás tanát az isteni kegyelemről a fentiek szerint így foglalhatjuk össze:

A kegyelem elsősorban az Atyaisten szabad és ingyenes szeretete az emberek iránt, amely Krisztus megtestesülésében, halálában és feltámadásában jelent és valósult meg, és amely által Isten megszabadít a bűn és halál rabságából és örök életének részesedésére vezet el bennünket. Ez a kegyelem mintegy kiterjesztése annak a szeretetnek, amellyel az Atya egyszülött Fiát szereti: ugyanezzel az isteni szeretettel szeret bennünket Fiában, aki testvérünkké lett és életét adta értünk. Nem az emberek szerették előbb az Istent: Isten szeretett előbb minket: ő ad nekünk Krisztus által megigazulást, bocsánatot. A legfölségesebb kegyelmi adomány, amely az Atyaisten kegyelmes szerető szívéből születik, abban áll, hogy részesülünk az Atya és a Fiú isteni egységében. Ez azáltal válik valósággá, hogy az Isten Szentlelkét adja nekünk, aki eggyé tesz bennünket Krisztussal és az Atyával. A Szentlélek, aki bennünk lakik, bensőleg átformál, új teremtménnyé alkot, megszentel és képessé tesz valóságos szeretetre, és így az Isten parancsainak a megtartására. A Szentléleknek ezt a benső birtoklását a Krisztusban való hit, megtérés és keresztség közvetíti nekünk, de már magára a hitre és megtérésre is a Szentlélek hívása ösztökéli az embert. Új kegyelmi létünk kezdete az örök életnek, amelynek teljességét akkor éri el a világ, amikor Krisztus „átadja az Istennek, az Atyának az uralmat . . . és az Isten lesz minden mindenben" (1 Kor 15, 24-28). A keresztény ember, aki hiszi ezt a páratlan istenszeretetet és tudja, hogy milyen kegyelemben részesült, „örvendezik az Úrban mindenkor" (Fil 4, 4) és hálát ad az Atyának végtelen jótéteményeiért (2 Kor 9, 15, stb.).

A kegyelemtan története

Hogy még jobban megértsük az isteni kegyelem lényegét, szükséges lenne, hogy folytassuk a téma tanulmányozását a szentatyák műveiben, az Egyház zsinati döntéseiben, a középkori és modern teológusok írásaiban.

Egy rövid cikk keretében ez természetesen lehetetlen. Csak egy-két pontot emelünk ki.

A kegyelemtan terén a görög szentatyák „megistenülés" (theopoiesis, theosis)-tana rendkívül fontos. „Az Isten Fia azért lett ember fiává, hogy az emberek fiai Isten fiaivá legyenek" — mondják a szentatyák szüntelen. Ha csak teremtett „kegyelmeket" kapnánk, nem részesülhetnénk „Isten természetében" (2 Pét 1, 4). Maga a Szentlélek, aki valóságos Isten, válik eggyé lelkünk mélyével: úgy mélyed szívünkbe, mint pecsét a viaszba, és így alakítja ki bennünk az Isten képmását (Alexandriai Cyrill).

A latin szentatyák főképp a kegyelem személyes vonatkozásait taglalják: az Isten ingyenes szeretete választ ki bennünket, és maga a Szentlélek jelenléte bennünk az „új törvény", amely akaratunkat a szeretet örömére ébreszti (Ágoston). Szeretetének lángjával gyújtja lángra Isten szívünket, hogy mi is szeressük őt és mindazt, amit ő szeret (Leó).

A középkori teológusok dolgozták ki a kegyelem természetfölöttiségéről szóló tant: világos ez a természetfölöttiség a kegyelmi élet célpontjából, amely nem más, mint Isten „közvetlen szemlélete", vagyis részesedés abban az ismeretben és szeretetben, amely csupán a Szentháromság sajátja. E közvetlen egység az Istennel meghalad minden teremtményi képességet és jogot, és mégis csak általa teljesedik be az ember legmélyebb vágya. Az Isten benső, természetfölötti adományai képesítik az embert arra, hogy már ez életben, tudva és akarva, vándoroljon örök célja felé.

Az egyoldalú protestáns kegyelemfelfogás által okozott viták hosszú időre egyoldalúvá tették a katolikus kegyelemtant is; csak az utolsó évtizedekben sikerült ismét helyreállítani az egyensúlyt. Ma a katolikus és protestáns kegyelemtan kezd egymásra találni; remélhető, hogy nemsokára e ponton nem lesz már közöttünk lényeges ellentét.

A modern katolikus kegyelemtan hangsúlyozza a kegyelem személyes vonatkozásait az Istenben (Isten kegyessége és irgalma) és mibennünk (kegyelmi élet, mint hit, bizalom, szeretet); egyben nagy súlyt fektet a kegyelem szentháromsági lényegének kiemelésére: a Fiú és a Szentlélek isteni eredete fejeződik ki a Fiú és a Szentlélek küldetésében: Fiát és Fiának Lelkét küldte hozzánk az Atya, hogy mi a Szentlélekben a Fiú által hozzákapcsolódhassunk az Atyához. A teremtési rend az „egy istenség" műve (causa efficiens); a természetfölötti rend a Szentháromság életében való közvetlen részesülés (causa quasi-formalis). A hittudósok feladata kutatni, hogy miképpen lesz valóságosan maga a feltámadott Krisztus lényünk központja és maga a Szentlélek szeretetünk immanens kútfeje. A kegyelmi rend a világ krisztusi rendje. És ez a rend minden embert átfog: „Hinnünk kell, hogy a Szentlélek, az Isten által ismert módokon, minden embernek lehetőséget ad arra, hogy Krisztus húsvéti misztériumával eggyé legyen" (II. Vat. Zsinat, „Az Egyház a mai világban" 22). Krisztus Lelkének jelenléte átformálja az ember pszichológiáját: alapvető állásfoglalása (optio funda-

mentalis) a Szentlélek jóvoltából most már a hivő, feltétlen szeretet. Szentlélek nélkül a konkrét ember nem képes mindenek fölött szeretni Istenét. Másfelől pedig aki nem engedi be a szeretetet szívébe, vagy kiűzi onnan, az nem bírhatja Isten Lelkét. Az Isten, aki Jézusban szemünk elé állítja a szeretet útját és meghív követésére, mintegy „hátulról" ösztökél a Szentlélek által, hogy fel tudjuk fedezni dicsőségének ragyogását a Megfeszített arcán, hallani tudjuk isteni szavát és visszhangozzunk rá, mint a hegedű teste a húr pendítésére. A kegyelem új életstílust ad, amelynek alaphangja a hála, az öröm (szenvedésben is), a bizalom és az elhatározás: szeretni mindenkit, mert az Isten annyira szeret.

A kegyelemből élő ember olyan, mint a napraforgó: benső indításból fordul mindig hűségesen barátja, a Nap felé — és addig-addig nézi, míg végre maga is olyan lesz, mint egy kis lángoló, aranyos napkorong. Végtelen a különbség a napóriás és a kertaljai parasztvirág között, és mégis a nap élete lüktet a virág minden kis szövedékében: meghalna és elfeketülne, ha nem nézne vágyódva nap-barátja fénylő arcába. És terjesztgeti a napmeleg által nevelt és a napfényben csillogó sárga szirmait, mintha mondaná: „Én is kis napocska vagyok ám, és gyarapítom magamban az olajos magokat, hogy általam a napfény energiája embernek, állatnak ételévé, életévé legyen." Nagyot mondott a kis napraforgó, és mégis igaz, amit mond. Én azt hiszem, hogy az Isten mindig egy kicsit mosolyog, amikor napraforgóra tekint, és az olyanokra, akik ilyen napraforgó-félék.

Weissmahr **Béla**

BESZÉLGETÉS A CSODÁRÓL

Weissmahr Béla múlt évben védte meg a római Gergely-egyetemen doktori értekezését: Gottes Wirken in der Welt. Ein Diskussionsbeitrag zur Frage der Evolution und des Wunders. A Vatikáni Rádióban Szabó Ferenccel folytatott beszélgetése során ebből ismertetett néhány alapvető gondolatot.

Sz: Ebben az összetett kérdésben mit lát Atya a legfontosabbnak?
W: A legfontosabb szerintem a következő: Isten mint szabad úr működik a világtörténelemben. Vagyis ténynek kell elfogadnunk, hogy Isten bele tud nyúlni a világfolyamatba, hogy létrehoz olyan eseményeket, amelyek személyes gondoskodásának, az emberrel kötött szövetségének látható megnyilvánulásai. Aki ezt mítosznak vagy puszta antropomorfizmusnak tartja, az feladta a személyes, gondoskodó, önmagát kinyilatkoztatni képes Isten keresztény fogalmát.
Sz: De ha nem csalódom, manapság a teológusok szerint is el kell kerülnünk ezt a kifejezést: „Isten belenyúl a világba", mert ez azt a látszatot kelti,

mintha az Isten arra kényszerülne, hogy mintegy utólag javítson a világ gépezetén és pótolja azt, amire evilági erők nem képesek.
W: A kifejezést valóban nagyon könnyen félre lehet érteni, ezért meg kell magyaráznunk. Annál is inkább, mert a középkor óta egészen a legújabb időkig a teológusok is úgy gondolták, hogy a csodát Isten evilági okság közreműködése nélkül, mintegy annak szerepét átvéve hozza létre. Ez az elgondolás azonban nemcsak a természettudományos gondolkodás alapvető követelményével, az immanens okság elvével ellenkezik, hanem veszélyezteti az Isten transzcendenciáját, világfölöttiségét is. Ha ui. léteznék a világban akárcsak egyetlen egy olyan isteni hatás is, amelyet nem evilági okság, azaz a teremtmény saját erejének működése közvetítene, ez azt jelentené, hogy Isten mint evilági ok működik, mivel az általa létrehozott eredmény összemérhető az evilági okság eredményével. Paul Tillich helyesen mutat rá arra, hogy ez az állítás Istenből akarva-akaratlanul bálványt csinál, mivel az abszolútumot a teremtmény szintjére alacsonyítja le.
Sz: De ha ebben az értelemben nem beszélhetünk arról, hogy Isten belenyúl a világ folyásába, van-e még egyáltalán mód arra, hogy ennek a kifejezésnek elfogadható értelmet adjunk?
W: Pontosan erről van szó. Ez a kérdés áll a csodára vonatkozó jelenlegi teológiai bizonytalanság hátterében. Mert a mai ember — beleértve a mai teológust is — feltétlen érvényűnek tartja az immanens okság elvét; úgy gondolom, jogosan. Ezért aztán a teológusok közül is sokan hajlamosak arra, hogy ezt a kifejezést: „Isten személyesen belenyúl a világba", mint mítikus beszédet értelmezzék, és legfeljebb azt hajlandók elismerni, hogy Isten az embert egyedi egzisztenciájában, belső világán keresztül képes befolyásolni. De ez véleményem szerint egyértelmű a személyes és gondviselő Isten fogalmának feladásával.
Sz: Feltétlen érvényűnek tartja az immanens okság elvét? Ez meglep, mert általában ennek az elvnek alapján állítja a materialista világnézet, hogy nincs Isten.
W: Ezt csak azért teheti, mivel félreérti mind az elvet, mind az isteni működés mivoltát. Az immanens okság elve, amely szerint minden evilági eseménynek evilági oka kell hogy legyen, igaz pozitív értelemben, vagyis amennyiben állítja az immanens okság szükségszerűségét. De ebből nem következik az, hogy az evilági ok teljesen kielégítő magyarázat lenne, nem szabad tehát úgy értelmeznünk az elvet, mintha az eseményeknek csak evilági okuk lenne. Persze sok ember úgy képzeli el a dolgot, mintha a transzcendens isteni okság és az evilági okság kizárná egymást. Erről szó sincs. Épp ellenkezőleg: az Isten működésének a világban a teremtmény saját működése az eredménye. És minél inkább működik az Isten, annál inkább működik a teremtmény maga.
Sz: De ha ez így van, akkor tényleg nehéz megérteni, milyen értelemben beszélhetünk arról, hogy Isten „belenyúl a világba". Mert a mondottakból az

következik, hogy az Isten a világon belül csak arra képes, amit a teremtett okság a saját természete szerint működve létre tud hozni. Vajon nem ellenkezik-e ez Isten mindenhatóságával?
W: Az isteni mindenhatóságot Isten egyéb tulajdonságaival egységben kell szemlélnünk. A mindenhatóság nem jelentheti azt, hogy az Isten olyan dolgokra is képes, amelyeket el tudunk ugyan képzelni, de önellentmondást tartalmaznak. Isten nem működhet pl. mint másodlagos ok a világban, és azért semmit sem hozhat létre a világban a teremtmény saját okságának megkerülésével. (Persze nem tagadom, hogy a teremtmény a működési képességet, sőt a tényleges működést is, Isten transzcendens és egyben immanens működésének köszöni.) Másrészt azonban igaz az, hogy Isten nem lenne Isten, ha nem lenne képes arra, hogy az értelmes teremtménynek, az embernek kinyilvánítsa: tényleg ura a világnak. Vagyis a mindenhatóság problémája abban a kérdésben csúcsosodik ki: ki tudja-e Isten nyilvánítani, hogy ő a világ eseményeinek személyes, szabad kormányzója?
Sz: De hogyan lehet az Isten szabad a világon belül, ha csak azt tudja létrehozni, amit a teremtmény maga hoz létre?
W: Igen, ez az a kérdés, amely állandóan visszatér. Tény, hogy nehezen tudjuk elgondolni, hogy az Isten szabadon működhet ebben a világban, ha működési lehetősége ahhoz van kötve, amit evilági okok hoznak létre. Ennek oka az a spontán — de véleményem szerint téves — meggyőződés, hogy mindaz, ami ebben a világban történik (esetleg eltekintve az ember szabad tetteitől), legalábbis e l v i l e g, egyértelműen előre meghatározható. Magyarán nagyon determinista módon gondolkodunk a világ folyásáról.
Sz: De csak nem akarja Atya azt mondani, hogy nincsenek szilárd és biztos természettörvények?
W: Nem tagadom a természettörvények létezését. Kétségtelen, hogy a természetben megfigyelhető eseményekben rendszer és állandóság van, amelyet mint természeti törvényt fogalmazhatunk meg. Ebből azonban nem következik az, hogy az evilági erők nem tudnak t ö b b e t létrehozni, mint amit természettudományos ismereteink alapján előre ki tudunk számítani. A természettörvények ui. csak azt ragadják meg, ami a természet eseményeiből egyértelműen leírható. Ez azonban absztrakció; a mindenkori egyedi, konkrét természet ennél több.
Sz: De vajon ez nem ugyanaz, mint az ismeretlen erőkre való hivatkozás? A teológusok lassan megtanulták, hogy ez nagyon kétes érv. Mert így a csoda nem lenne más, mint olyan esemény, amelyet eddig még nem tudunk megmagyarázni. De mindig számolnunk kell azzal, hogy a tudomány majd felfedi az ismeretlen erőket, és akkor a csoda megszűnik csoda lenni.
W: Bizonyos értelemben valóban az a véleményem, hogy a csodás események ismeretlen, pontosabban egyértelműen le nem írható erők által jönnek létre. Itt ui. nem olyan ismeretlen erőkről van szó, amelyek természettudományos ismereteink k o r l á t o z o t t s á g a miatt ismeretlenek számunkra. Én olyan

erőkről beszélek, amelyek a természettudományos megismerés számára elvileg nem hozzáférhetők. Néhány utalással megpróbálom megmagyarázni, miről van szó. A modern természettudomány az egész valóságot vizsgálja ugyan, de lényegében csak a mérhetőség szempontja szerint. Ami nem mérhető, ami mennyiségi viszonylatokban ki nem fejezhető, matematikailag le nem írható, az nem tárgya a természettudományos kutatásnak. Ez nem jelenti persze azt, hogy nem foglalkozik minőségi szempontokkal is. Ellenkezőleg, a kutatás minden síkján találkozik velük, létüket nem tagadhatja. De minthogy célja a természetben lejátszódó folyamatok közötti összefüggések törvénybe foglalása, a minőségi tényezőket vagy visszavezeti mennyiségi tényezőkre, vagy elhanyagolja őket. — Mármost ez módszertanilag nem helytelen. Minden tudomány azzal foglalkozik, amivel akar. Csak éppen tudatában kell lennie módszere korlátainak. Ebből talán látszik, hogyan értem azt: vannak a minket körülvevő világban tényezők, amelyek elvileg nem magyarázhatók meg természettudományos módon, tehát olyasmit tudnak létrehozni, ami számunkra váratlan, új, ami többletet jelent, olyasmit, amit elvileg nem tudunk előrelátni. Véleményem szerint itt kell keresni azokat a másodlagos okokat, amelyeken keresztül az Isten előre meg nem állapítható módon, azaz szabadon működik a világban.

Sz: Lehet-e ezekről a tényezőkről, ezekről az erőkről még valamit mondani, vagy pedig egészen titokzatos erőkről van szó?

W: Valóban gondolhatunk itt pl. olyan titokzatos erőkre, amelyeknek megfigyelésével és leírásával a parapszichológia foglalkozik. Általában azonban olyan erőkről van szó, amelyek működése a mindennapi életben megfigyelhető, több-kevesebb nyilvánvalósággal mindig és mindenütt adva vannak, anélkül azonban, hogy képesek lennénk őket egyértelműen meghatározni. Mindenki tudja pl., mit értünk életen. Mégsem tudjuk definiálni. Ha megkíséreljük, észrevesszük, hogy mindig olyan elemeket kell belevennünk a meghatározásba, amelyek nem írhatók le egyértelműen. Az élet több, mint a kémiai folyamatok összege. Spontaneitás jellemzi, ami többlet és új a kémiai folyamatokkal szemben. Ugyanezt látjuk, csak még fokozottabb mértékben, az emberi szabadság esetében. Nem tudjuk megragadni, de le nem tagadható, mert tapasztaljuk hatásait, és főképpen önmagunkban megéljük, hogy cselekedeteink forrása mi magunk vagyunk. — Vegyünk példát. Mozgatom a kezemet. A kézmozgás tényét fizikailag le tudom írni és fiziológiai, kémiai okait is messzemenően meg tudja határozni a mai természettudomány. De azt nem tudjuk, és természettudományos módszerrel sem tudjuk kifejezni, hogy a szabad elhatározásból hogyan lesz egy fizikailag leírható tény. Ennek ellenére sem tagadhatjuk, hogy egy természettudományosan le nem írható okság, az ember személyes szabadsága, fizikailag észlelhető következményekkel jár. — Tudom persze, hogy mindazt, ami az anyagi világban a szabadság, a spontaneitás irányába mutat, a természettudósok közül sokan nem tartják objektívnek. De ha filozófiailag reflektálunk a valóságra, akkor kitűnik, hogy

a világ a spontaneitás, az önfelülmúlás, és végeredményben a szabadság mozzanata nélkül érthetetlenné válik. Ezt persze bővebben ki kellene fejteni.
Sz: De szabadságról csak emberi szinten beszélhetünk!
W: A szónak formális, vagyis teljesen kifejezett jelentésében. De ha az emberi szabadságnak az emberalatti világban nem lenne semmi előzménye, akkor mintegy izolált és így érthetetlen tényező lenne. A szabadság, vagy még pontosabban: az önmeghatározó képesség a létezők minden fokán jelen van éppen az illető létező létfoka szerint. Ebből pedig az következik, hogy új, előre nem várható és előre elvileg kiszámíthatatlan események a világban nemcsak lehetségesek, hanem, épp az evilági okság következtében, szükségszerűek. Mint mondtam, ez az a pont, ahol az isteni szabad okság úgy tud ebben a világban működni, hogy a világi okságon keresztül szabadon tevékenykedik.
Sz: Itt fel szeretnék vetni egy kérdést, amely már régóta motoszkál bennem: felfogása szerint milyen különbség van az Isten teremtő tevékenysége és csodatévő tevékenysége között?
W: Strukturális különbség nincs a kettő között. Ahogy P. Sertillanges szerette hangsúlyozni: Istennek minden evilági működése teremtés. Persze ezt nem szabad úgy értelmeznünk, hogy az Isten mint teremtő mindig egyféleképpen működik. Isten minden tevékenysége a világban teremtő tevékenység, de minden egyes teremtő tevékenysége különbözik a másiktól. Isten minden egyes létezőt másképpen teremt.
Sz: De térjünk csak vissza a teremtés és a csoda különbségére. Itt eszembe jut Ágoston egyik kitétele: a kenyérszaporítás és az eucharisztia kapcsán jegyzi meg, hogy a Teremtő tulajdonképpen akkor is csodát tesz, amikor a vetést megnöveszti és a kalászt szárba szökkenti. Úgy látszik tehát, hogy Ágoston is ezt a struktuális hasonlóságot támasztja alá.
W: Igen, a metafizikai struktúra szempontjából nincs különbség a teremtés aktusa és a csodatett között. A csoda abban különbözik egy közönséges evilági eseménytől, hogy abban az isteni üdvözítő szándék sokkal világosabban, mintegy kézzelfoghatóan megnyilatkozik annak, akivel történik, ill. aki számára üdvösséget jelent. Szinte ellenállhatatlan módon kinyilvánítja azt a tényt, hogy itt az Isten az ő számára véghezvitt valamit. Másszóval: a csodában dialógus, párbeszéd jött létre az Isten és az ember között, a csoda jele által az ember mintegy személyesen megszólítva érzi magát. Pontosabban a csoda, a konkrétan bekövetkezett rendkívüli esemény, a „szabadulást", az „üdvösséget" kereső ember számára transzcendens feleletként jelenik meg. Ez által a megfogalmazás által ki akarom zárni a csodának azt a (bultmanni) értelmezését, amely szerint a csodában önmagában véve semmi rendkívüliség sincs, hanem az ember egy közönséges eseményt azért nevez jogosan csodának, mivel ennek kapcsán egy egzisztenciális élmény alakult ki benne. Egyben azonban rá akarok mutatni arra is, hogy a rendkívüli esemény önmagában véve is tartalmazza ugyan az utalást Istenre,

de a szó teljes értelmében csodaként csak annak számára jelenik meg, aki megértette az Istenre vonatkozó utalást.
Sz: Tehát egyfelől azt állítjuk, hogy Istennek evilági szabad működése mindenkinek hozzáférhető valóság, másfelől mégis csak ott beszélünk csodáról, ahol ezt valaki valóban észreveszi. Nincs itt ellentmondás?
W: Nincs. Hiszen hogy micsoda egy dolog önmagában, végső valóságában, az nem a mi megismerésünktől függ. De előfordulhat, hogy bizonyos fajta valóságokhoz csak a hit megismerésével tudunk hozzáférni. A hitet persze itt nem úgy kell felfognunk, mint a „természetes" megismerés ellentétét. A hit az ember megismerőképességének végső, önmagát (Isten kegyelme által) felülmúló mélységdimenziója. És ez — minthogy hivatásunk a személyi közösség Istennel — csíraszerűen adva van az ember természetében, következőleg minden személyes jellegű megismerő aktusában. Ezt a csírát aztán vagy kifejlesztjük, vagy nem (vö. Mt 13). De még azt is hozzátenném: az ember csak a kifejezett megismerés terén tud indifferens magatartást tanúsítani Isten iránt, a személyes állásfoglalás területén nem. Ez azért lehetetlen, mert Isten nemcsak „kívülről" működik az ember „körül", hanem „belülről" is, benne magában.
Sz: Nem mehetünk most bele exegetikai kérdésekbe, mégis jó lenne egy utalás arra: mi következik a csoda ilyen felfogásából ezen a téren?
W: Ha a most kifejtett elvek alapján igazoljuk azt, hogy a fizikai világban valóban történhetnek csodák, akkor egyrészt az exegétáknak vagy a hivőknek nem kell attól tartaniok, hogy olyasmit kötelesek vallani, amit a mai ember nem tud elfogadni. Másrészt ha a fizikai világban a csoda lehetősége elvileg biztosított, akkor — sarkítva beszélek — a hit számára eléggé közömbös, hogy bizonyos bibliai csodáról szóló bibliai elbeszélések esetleg irodalmi alkotások. Ugyanakkor igen valószínűtlenné válik — ez a legkevesebb, amit mondhatunk —, hogy Krisztusnak az evangéliumokban előadott összes csodái csupán kitalált események. Mert a hivő meggyőződése, hogy Isten mint a világ szuverén ura tud működni a világban és ezáltal ellenállhatatlanul meg tudja valósítani üdvözítő tervét, nem mítosz, hanem valóság.

Az itt nagy vonalakban felvázolt elmélet — mert hangsúlyozom, csak elméletről van szó — nem ad ugyan számunkra egyértelmű interpretációs normát, amelynek segítségével pontosan meg tudnók állapítani, a tények ismeretétől függetlenül, hogy mi az, amit Isten az evilági okokon keresztül működve létre tud hozni. De rámutat arra, hogy ez mindenesetre sokkal több, mint amivel általában számolunk.

Thomas Merton

A SZEMLÉLŐDÉS MAGVAIBÓL

Minden, ami van, szent

A dolgoktól való függetlenség nem azt jelenti, hogy ellentmondást támasztunk a „dolgok" és „Isten" között, mintha bizony Isten is valami „dolog" lenne, teremtményei pedig a versenytársai. Nem a dolgoktól szakadunk el azért, hogy Istené legyünk, inkább önmagunktól függetlenedünk azért, hogy minden dolgot Istenben és Istenért lássunk és használjunk föl. Teljességgel új látásmód ez; sok őszintén erkölcsi és aszketikus felfogású ember egyszerűen képtelen rá. Semmiben sincs rossz, amit Isten teremtett; semmi, ami Tőle származik, nem lehet akadálya Vele való egyesülésünknek. Az akadály a mi „énünkben" van, vagyis abban, hogy makacsul ragaszkodunk a magunk különálló, rajta kívülálló, önző akaratához. Akkor idegenedünk el a valóságtól és Istentől, amikor minden dolgot ehhez a külsőséges, hamis „én"-hez viszonyítunk. Ilyenkor a hamis én az istenünk, és mindent ennek a kedvéért szeretünk. Mondhatnánk minden dolgot ennek a bálványnak, képzeletbeli énünknek az imádatára használunk fel. Ezzel visszájára fordítjuk és megrontjuk a dolgokat, vagy inkább hozzájuk való viszonyunkat tesszük romlott, bűnös viszonnyá. Nem változtatjuk rosszá őket, de arra használjuk, hogy jobban hozzátapadjunk illuzórikus énünkhöz.

Egyesek úgy próbálnak kiutat találni ebből a helyzetből, hogy Isten jó teremtményeit rosszak gyanánt kezelik. De ezzel csak egy szörnyű félreértés szilárdul meg bennük. Olyanok, mint az Évát hibáztató Ádám és a kígyót hibáztató Éva a paradicsomban. „Az asszony vitt kísértésbe. A bor vitt kísértésbe. Az étel vitt kísértésbe. Az asszony veszedelmes, a bor méreg, az étel halál. Gyűlölnöm kell, meg kell vetnem őket. Gyűlöletükkel akarok Isten tetszésére lenni . . ." A csecsemő és a vadember magatartása és gondolatai ezek — és a bálványimádóé, aki mágikus varázslatokkal és mondásokkal próbálja oltalmazni önző énjét és megengesztelni a kielégíthetetlen kis istenséget a saját szívében. Istennek tartani egy ilyen bálványt a legrosszabb öncsalás. Fanatikussá teszi az embert, aki nem képes többé az igazsággal való kiegyensúlyozott kapcsolatra, nem képes többé az igazi szeretetre.

Ezek a fanatikusok önmaguk „szent" énjében próbálnak hinni, azért néznek minden másra úgy, mint ami nem szent.

Nem igaz, hogy a szentek és a nagy szemlélődők sohasem szerették a teremtményeket, nem értették meg és nem értékelték a világot, látványaival és hangjaival és a benne élő emberekkel.

Elgondolhatjuk-e, hogy Isten iránti szeretetük összeegyeztethető volt azoknak a dolgoknak gyűlöletével, amelyek Őt tükrözik vissza és mindenfelől

Róla beszélnek?

Azt mondhatná valaki: ők bizonyára egészen elmerültek Istenben és nem volt szemük semmi másnak a látására Rajta kívül. Azt hiszed hát, hogy megkövült arccal jártak-keltek és nem figyeltek a hozzájuk beszélő emberek hangjára, nem értették meg környezetük örömét-bánatát?

Éppen mert a szentek elmerültek Istenben, azért tudták igazán látni és értékelni a teremtményeket. Egyedül Őt szerették — azért egyedül ők szerettek mindenkit.

Egyesek úgylátszik azt gondolják: a szent nem érdeklődhet természetes érdeklődéssel semmiféle teremtett dolog iránt. Azt képzelik, hogy minden spontán megmozdulás, minden élvezet a „bukott természet"-nek való bűnös kedvezés. Hogy „természetfölöttinek" lenni azt jelenti: minden spontaneitást Istenre való önkényes vonatkoztatásokkal és klisékkel küszöbölünk ki. Ezeknek a kliséknek úgyszólván az a céljuk, hogy mindent tisztes távolban tartsanak, hogy meghiúsítsák a spontán reakciókat, hogy kiűzzék a bűntudat érzéseit. Vagy talán hogy táplálják ezeket az érzéseket! Az embernek néha kételyei támadnak, hogy az ilyen erkölcsiség végtére is nem a bűntudat szeretete-e! Ezek föltételezik, hogy egy szent élete csak a bűntudattal vívott örökös párbaj lehet, és a szent még egy pohár hideg vizet is csak úgy hajthat fel, ha előbb felindítja a bűnbánat aktusát, amért szomját oltja, mintha ez halálos bűn lenne. Mintha a szentek számára a szépségre, a jóságra, a kellemesre való minden reagálás Isten megbántása lenne. Mintha a szent soha meg nem engedhetné magának, hogy egyébben lelje örömét, mint imáiban és jámbor lelkigyakorlataiban.

A szent tud úgy beszélni a világról, hogy Isten kifejezett említése nélkül is jobban dicsőíti állításaival Őt és nagyobb szeretetet ébreszt iránta, mint a kevésbé szentnek meglátásai. Mert annak erőlködnie kell, hogy valami önkényes kapcsolatot hozzon létre a teremtmények és Isten között, elcsépelt analógiák és metaforák segítségével, és az eredmény olyan gyenge, hogy az embernek az jut eszébe: valami hiba van a kréta, akarom mondani a vallás körül.

A szent tudja, hogy a világ és minden, amit az Isten teremtett, jó. Akik pedig nem szentek, azok vagy tisztátalannak tartják a teremtett dolgokat, vagy egyáltalán nem törődnek ezzel a kérdéssel, mert nem érdekli őket más, mint saját maguk.

A szentnek a szeme megszentel minden szépséget és a szentnek a keze mindent, amihez hozzáér, Isten dicsőségére avat fel. A szentet soha nem lehet megsérteni semmivel és nem ítéli meg senki bűnét, mert bűnt nem ismer. Ismeri Isten irgalmát. Tudja: az a küldetése a földön, hogy ezt az irgalmat közölje minden emberrel.

Ha Isten szeretetével egyesülten élünk, akkor Őbenne minden a mienk.

Mienk azért, hogy Neki ajánljuk Fiában, Krisztusban. Mert minden, ami létezik, Isten fiaié, mi pedig Krisztusói vagyunk, Krisztus meg az Istené. Felülemelkedve minden gyönyörön és gyötrelmen, örömön vagy szomorúságon, és minden más jón vagy rosszon, az Ő dicsőségében találjuk meg nyugalmunkat, és mindenben inkább az Ő akaratát szeretjük, mint magukat a dolgokat: így hozzuk dicsőítő áldozatul a teremtést Istennek.

Ez az a cél, amelyért Isten minden dolgot teremtett.

Az egyedüli igazi öröm a földön: megszökni nem-igazi önmagunk börtönéből és szeretetben egyesülni az Élettel, Aki ott lakik és ott énekel minden teremtmény lényegében, és saját lelkünk mélyén. Az Ő szeretetében birtokolunk mindent, élvezünk mindent, megtalálva Őt mindenben. És így mindaz, amivel a világban való vándorlásunk során találkozunk, mindaz, amit látunk, hallunk, érintünk, nem hogy beszennyezne, inkább megtisztít, és a szemlélődés, a mennyország újabb magvait ülteti lelkünkbe.

Ha híjával vagyunk ennek a tökéletességnek, akkor a teremtmények nem örömet okoznak, hanem kínt. Amíg nem szeretjük tökéletesen Istent, addig a világon minden megsebezhet bennünket. És a legnagyobb szerencsétlenség az, ha érzéketlenek vagyunk az okozott fájdalom iránt és nem jövünk rá, minek a jele ez.

Mert amíg nem szeretjük Istent tökéletesen, addig az ő világa tele van ellentmondással. A dolgok, amelyeket teremtett, Hozzá vonzanak, és mégis távol tartanak Tőle. Csalogatnak és utunkat állják. Bizonyos határig megtaláljuk Őt bennük, aztán meg egyáltalán nem találjuk meg.

Mikor éppen azt gondoljuk, hogy valami örömöt fedeztünk föl bennük, az öröm szomorúságra fordul; és mikor éppen tetszeni kezdenek, az élvezet fájdalommá válik.

Mi, akik még nem szeretjük Istent tökéletesen, minden teremtményben találhatunk valamit a mennyország beteljesedésének visszfényéből és a pokol gyötrelmének visszfényéből. Valamit az üdvözültség öröméből, és valamit a veszteség kínjából, vagyis a kárhozatból.

A teremtményekben talált tökéletesség hozzátartozik mivoltukhoz: ez a valóság Istentől való, Istené és Istent tükrözi. A bennük talált gyötrelem a mi rendetlen vágyunk eredménye: ez többet keres tárgyában, mint amennyi ténylegesen benne van, nagyobb kielégülést, mint amilyet teremtmény egyáltalán adni tud. Ahelyett, hogy Istent imádnánk az ő teremtésében, mindig önmagunk imádását kíséreljük meg a teremtmények felhasználásával.

De önmagunkat imádni annyi, mint a semmit imádni. És a semmit imádni: a pokol.

A „hamis ént" nem kell szükségképpen azonosítani a testtel. A test nem rossz, nem is valótlan. Valóságát Istentől kapta, azért ez a valóság szent. Így joggal — bár jelképesen — mondjuk, hogy a test „Isten temploma", vagyis az Ő igazsága, az Ő tökéletes valósága rejlik ott saját titkába zárva. Senki

se merje hát gyűlölni vagy megvetni azt a testet, amelyet Istentől kapott bizományba, és senki se merészkedjék visszaélni ezzel a testtel. Ne szentségtelenítse meg saját természetes egységét azzal, hogy megosztja magát: lélek a testtel szemben, mintha a lélek jó lenne, a test pedig rossz. Lélek és test egy egységként létezik a rejtett, benső személy valóságában. Ha a kettő elválik egymástól, nincs szó többé személyről, élő, létező, Isten képére és hasonlatosságára alkotott valóságról. Test és lélek „házassága" egy személyben azoknak a dolgoknak egyike, amelyek Isten képére formálják az embert; és amit Isten egybekötött, azt senki emberfia — épségének kára nélkül — el nem választhatja.

Egyformán hamis akár a lelket, akár a testet kezelni úgy, mintha az volna a „teljes én". Az első hiba elkövetői angelizmussal vétkeznek. A másodikéi alul maradnak az emberi természet istenkijelölte szintjén. (Könnyű lenne azt a cimkét ragasztani rájuk, hogy állatian élnek; de ez nem mindig igaz.) Sok tiszteletreméltó, sőt hagyományosan erkölcsös ember számára az élet egyedüli valósága a testük és annak a „dolgokkal" való viszonya. Életüket az öt érzék határain belülre korlátozták. Énjük az érzéki tapasztalatra alapult következetes illúzió és semmi más. Ezek számára a test hamisság és csalódás forrása lesz: de ez nem a test hibája. Hanem a személyé, aki beleegyezik az illúzióba, öncsalásban találja biztonságát és nem akar felelni Isten titkos hívására. Mert ez a hang szólongatja: vállalja a kockázatot, merészkedjék ki hitével öt érzékének biztonságot nyújtó, oltalmazó határai közül.

A dolgok a maguk valóságában

A fa mindenekelőtt azzal dicsőíti meg Istent, hogy fa. Mert ha az, aminek Isten szánja, azzal engedelmeskedik Neki. Mondhatnánk, „beleegyezik" teremtő szeretetébe. Egy eszmét juttat kifejezésre, amely Istenben van. Ami pedig Istenben van, az nem különbözik Isten lényegétől; ennélfogva a fa azzal utánozza Istent, hogy fa.

Minél inkább hasonlít a fa önmagához, annál inkább hasonlít Őhozzá. Ha valami más próbálna lenni, aminek sohasem volt szánva, akkor kevésbé hasonlítana Istenhez, és ezért kevésbé dicsőítené meg Őt.

Nincs két pontosan egyforma teremtett dolog. És egyéni mivoltuk nem tökéletlenség. Ellenkezőleg: minden teremtett dolog tökéletessége nemcsak abban van, hogy egy elvont típusnak felel meg, hanem méginkább saját-magával való egyedi azonosságában. Ez a fa itt azzal dicsőíti meg Istent, ha gyökerei szétágaznak a földben, ágai felnyúlnak a levegőbe, a fénybe, úgy, ahogyan egyetlen más fáé sem őelőtte, és utána sem.

El lehet-e képzelni, hogy a világon minden egyedi teremtmény csak tökéletlen kísérlet egy eszményi típus megvalósítására, de ezt a Teremtőnek sohasem sikerült egészen létrehoznia a földön? Ha így van, akkor nem dicsőítik meg Őt, hanem azt hirdetik, hogy nem tökéletes Teremtő.

Ezért minden egyes létező a maga egyediségében, konkrét természetével és lényegével, minden sajátos jellemvonásával és egyéni tulajdonságával és sérthetetlen identitásával akkor dicsőíti meg Istent, ha pontosan az, aminek Ő akarja itt és most, azok között a körülmények között, amelyeket az Ő szeretete és végtelen művészete rendelt el számára.

Az élő és növekvő dolgok, élettelen tárgyak, állatok, virágok és az egész természet sokféle alakjával, egyedi jellegzetességeivel nyilvánítja szentségét Isten színe előtt.

Belső lényegük a szentségük. Az Ő bölcsessége, az Ő valósága nyomta rájuk bélyegét.

Ennek a kis csikónak különös esetlen szépsége ezen az áprilisi napon, ezen a mezőn, ezek alatt a felhők alatt: szent dolog, Isten teremtő bölcsessége szentelte magának és az Ő dicsőségét hirdeti.

A som sápadt virágai az ablak előtt szentek. Az útfélen észrevétlenül álldogáló apró sárga virágok szentül néznek vissza Istenre.

Ennek a levélnek itt megvan a maga sajátos alkata, erezetmintája, saját szent formája; és a mély folyómederben megbúvó sügért és pisztrángot kanonizálja szépsége és ereje.

A dombok között lapuló tavak szentek, és szent a tenger is: szünet nélkül dicsőíti Istent méltóságos táncával.

A nagy, repedésektől barázdált, félig csupasz hegy Istennek egy másik szentje. Nincs más hozzá hasonló. Egyedülálló a maga jellegzetességével; semmi más a világon nem utánozta még egészen így az Istent, és nem is fogja. Ez az ő szentsége.

De hogy van ez veled, velem?

Ellentétben az állatokkal és a fákkal, nekünk nem elég annak lennünk, amire természetünk tör. Nem elég, ha egyedi emberek vagyunk. Számunkra a szentség több, mint emberség. Ha sohasem vagyunk mások, mint emberek, egyes emberek, vagy tömeg, akkor nem leszünk szentek és nem tudjuk megadni Istennek azt az imádatot, hogy hasonlók vagyunk hozzá (ez a szentség).

Igaz az az állítás, hogy az én szentségem abban áll, hogy önmagam legyek, a tied pedig abban, hogy tenmagad légy, és végelemzésben a te szentséged sohasem lesz az enyém és az enyém sohasem lesz a tied, kivéve a szeretet és a kegyelem közösségét.

Rám nézve szentnek lenni azt jelenti: önmagam lenni. Ezért megszentülésem és üdvösségem problémája valójában annak a problémája, hogy megtudjam, ki vagyok és fölfedezzem igazi énemet.

A fáknak és az állatoknak nincs problémájuk. Isten teszi őket azzá, amik, megkérdezésük nélkül, és ők mindenestül megelégedettek.

Velünk másképpen van. Isten meghagyja szabadságunkat: azzá lehetünk, amivé akarunk. Tetszésünk szerint lehetünk önmagunk, vagy nem. Szabadságunkban van, hogy valódiak, vagy valótlanok legyünk. Lehetünk igazak vagy hamisak, a választás a mienk. Viselhetünk egyszer ilyen, másszor meg amolyan álarcot, és ha úgy akarjuk, sohasem mutatkozunk igazi arcunkkal. De nem választhatunk büntetlenül. Az okoknak megvannak az okozatai, és ha hazudunk önmagunknak és másoknak, nem várhatjuk el, hogy akkor találjuk meg az igazságot és valóságot, amikor éppen akarjuk. Ha a hamisság útját választottuk, ne legyünk meglepve, ha az igazság faképnél hagy, mikor végre megkívánnánk!

A mi hivatásunk nem egyszerűen az, hogy l e g y ü n k, hanem hogy együtt dolgozzunk Istennel saját életünk, saját identitásunk, saját sorsunk megteremtésében. Szabadok vagyunk és Isten fiai. Ez annyit jelent, hogy nem passzívan kell léteznünk, hanem tevékenyen résztvennünk az Ő teremtői szabadságában, saját életünknek és mások életének területén, azzal, hogy az igazságot választjuk. Jobban kifejtve: éppen arra vagyunk hivatva, hogy megosszuk Istennel igazi lényünk m e g t e r e m t é s é n e k munkáját. Kitérhetünk ez elől a felelősség elől úgy, hogy álarcokkal játszadozunk, és ez tetszik nekünk, mert olykor szabad és teremtő életmódnak látszhat. Nagyon könnyű és úgylátszik mindenki élvezi. De hosszú távra igen nagy és igen szomorú az ára, Igazi valónk kimunkálása Istenben — ezt hívja a Biblia „üdvösségünk munkálásának" — áldozatot és gyötrelmet, kockázatot és sok könnyet kíván. Megköveteli, hogy minden pillanatban nagyon figyeljünk a valóságra és nagyon hűségesek legyünk Istenhez, amint homályosan kinyilatkoztatja magát minden új helyzet titkában. Előre nem tudjuk tisztán, mi lesz a munka eredménye. Teljes identitásom titka rejtve van Őbenne. Egyedül Ő tehet azzá, aki vagyok, vagy inkább aki akkor leszek, ha végre egészen leszek. De ha nem kívánom ezt az igazi valómat és nem dolgozom megtalálásán Vele és Benne, akkor a mű sohasem jön létre. Véghezvitelének módja titok; senki mástól meg nem tanulhatom, csak Tőle. Hit nélkül nincs mód eljutni a titokhoz. De a legnagyobb és legértékesebb ajándék a szemlélődés, mert az tesz képessé, hogy meglássam és megértsem: mit akar Ő véghezvinni általam.

Azok a magok, amelyeket Isten akarata minden pillanatban elvet szabadságomba, a saját identitásomnak, saját valóságomnak, saját boldogságomnak, saját szentségemnek magvai.

Visszautasítani őket annyit jelent, mint mindent elutasítani. Elutasítása ez saját létemnek és valómnak, azonosságomnak, igazi énemnek.

Nem elfogadni, nem szeretni, nem tenni Isten akaratát annyi, mint visszautasítani létezésem teljét.

Ha pedig sohasem leszek azzá, aminek szántak, hanem mindig az maradok, ami nem vagyok, akkor az örökkévalóságot ön-ellentmondásban fogom eltöl-

teni, mert egyszerre leszek valami és semmi, élet, amely élni vágyik és halott, és halál, amely halott szeretne lenni és nem tud egészen meghalni, mert még mindig léteznie kell.

Azonosságom titka Isten szeretetében és irgalmában rejlik.

Azért egyetlen problémától függ egész életem, békém és boldogságom: fölfedezni önmagamat, miközben fölfedezem Istent. Ha megtalálom Őt, meg fogom találni saját magamat, és ha megtalálom a magam igazi énjét, megtalálom Őt.

Ez egyszerűnek látszik, de valójában mérhetetlenül nehéz. Sőt ha magamra vagyok hagyatva, egyszerűen lehetetlenné válik. Mert igaz, hogy a magam eszéből is megismerhetek valamit Isten létére és természetére vonatkozólag, de semmi emberi és értelem-adta módon nem tudok eljutni a Vele való kapcsolathoz, az Ő bírásához, pedig csak így fedezhetjük fel azt, hogy valójában kicsoda Ő és ki vagyok én őbenne.

Olyasvalami ez, amit az ember sohasem érhet el egyedül.

És nem segíthet neki ebben a munkában sem valamennyi ember együttvéve, sem a mindenség valamennyi teremtménye.

Az Egyetlen, aki megtaníthat rá, hogyan találom meg Istent: Isten. Ő maga, egyedül Ő.

Nagy Ferenc

A KERESZTÉNYEK ERKÖLCSI HIVATASA

A II. vatikáni zsinat tanításának jelentékeny részében ugyan erkölcsi kérdésekkel foglalkozik, de kifejezetten az erkölcsteológia tudományának és tanításának csupán egy (magyar fordításban három rövid) mondatot szentel. Ez a pár sor azonban olyan gazdag tartalmú és tömény megfogalmazású, hogy már magában is pontos helyzetjelentést ad a morális állásáról, és az időszerű kérdések egész sorát érinti. „Különös gondot kell fordítani az erkölcsteológia tökéletesítésére. Ennek a tárgynak tudományos előadása egyre jobban a Szentírás tanításából táplálkozzék. Világítsa meg a keresztények Krisztusban gyökerező hivatásának magasztosságát, és azt a kötelességüket, hogy gyümölcsöt teremjenek a szeretetben a világ életéért" („Optatam totius" 16).

Ha „különös gondot kell fordítani" a morálisra, ennek főleg két okát jelölhetjük meg. Egyik az, hogy az utóbbi évszázadok során, minden jó szolgálata ellenére, a teológiai tudományoknak fejlődésben egyik meglehetősen hátramaradott területévé süllyedt, nevezetesen nagyon elszakadt a teológia központi ágaitól, a biblikus meg a dogmatikus teológiától. A másik ok pedig

az, hogy a modern élet számos új megoldandó problémát vet fel, amelyekkel a morálisnak lépést kell tartania.

Cikkünket néhány olyan központi fontosságú fejtegetésre korlátozzuk, amelyeket valószínűleg minden katolikus ember ellenvetés és fenntartás nélkül elfogad, és amelyek mégis az újdonság, a friss, égető aktualitás jegyét viselik magukon.

„A keresztények Krisztusban gyökerező hivatásának magasztossága"

Hamis beállításban látnánk és mutatnánk be a keresztény morálist, ha leszűkítenénk elvek és törvények szerves összességévé. Igazi lényege Krisztus személye; pontosabban szólva a mi Krisztusba gyökerező létünk, elhivatottságunk, és a hívásra adott válaszunk.

a) A keresztény ember erkölcsi életének nem annyira az a legsajátosabb vonása, hogy a keresztény „aláveti magát" Isten akaratának. Sokkal inkább az az állandóan jelenlévő és soha ki nem meríthető törekvés jellemzi, hogy a bűnös ember Krisztusban kiengesztelődjék az Atyával. A keresztény élet nemcsak jó, becsületes, erényes élet, hanem még inkább állandó megtérés. Az ember akkor éli hűségesen teremtményi voltát, ha Krisztusért él, és Krisztusban az Atyáért; ha a Krisztus halálával és feltámadásával adott „új életet" veszi fel magába, és a „régit", amelyre állandóan hajlama van, levetkőzi. „Ha egy meghalt mindenkiért, akkor valamennyien meghaltak; Krisztus mindenkiért meghalt, hogy akik élnek, ne maguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt" (2 Kor 5, 14-15).

A szentségi rendben, elsősorban a keresztségben valósul meg a keresztény élet gyökeres nagy megtérése, kiengesztelődése, elhivatása. A keresztségben az az ember, aki a bűn rabja, aki a törvénynek csak lázadó szolgaként veti alá magát, akit testiség, törékenység, alávalóság jellemez, a vízbe mint valami hullámsírba merül alá, és ezzel Krisztus halálához hasonul; a tisztító és életadó vízből pedig a feltámadt Krisztussal együtt kiemelkedik a megújult ember, a megigazulásnak és a kegyelemnek önkéntes, belső szabadságban élő szolgája, a lelki ember, vagyis akit Krisztus Lelke éltet és irányít. Később minden újabb szentségben való részesedés, sőt egyáltalán minden újabb erkölcsileg jó tevékenység a keresztségbeli metanoiának újraélése és gazdagodása.

Krisztus példakép, aki utánzásra késztet bennünket. Földi élete során látható példája az istengyermeki életnek; ő maga hangsúlyozza ezt, pl. az utolsó vacsorán a lábmosáskor, az istenszeretettel, a felebaráti szeretettel, az alázatossággal kapcsolatban. Most is, dicsőségében, úgy él és úgy közli magát velünk (a szentségi rendben), hogy példaképünk, belső formáló erőnk legyen. — Az utánzást helyesen kell értenünk. Jézus egyéni életet élt, sajátos korviszonyok és egészen személyes körülmények között: nőtlen férfi volt és nem házasember, egyszerű, szegény társadalomban élt, nem mai

jómódban vagy nyomorban, nem mai gyárban vagy hivatalban, nem a mai technika és gazdasági szervezettség lehetőségei között; főleg pedig egészen egyéni messiási, megváltói hivatása volt. Szó sincs tehát életének vagy élete részleteinek szolgai megismétléséről. Megváltói küldetésénél fogva azonban Jézus magára vette a teljes embervoltot: mindnyájan benne részesülünk, az általa megalapozott és megkezdett életet éljük tovább. Krisztusutánzásunk tehát azt jelenti, hogy erkölcsi életünk minden tényezőjét (akár általános, tipikus elemről van szó, akár egészen sajátos, pillanatnyi egyéni helyzetünkből adódik) a Krisztus vallotta értékrendhez, az ő életének és személyének vezérlő erényeihez, motivációihoz, érzéseihez szabjuk. Persze ez nehéz, néha bonyolult és kényes feladat. A pillanatnyi megoldások megválasztásában sokszor messze is járunk a csalatkozhatatlanságtól. A hűség szándékával azonban még a tévedésben is Krisztusé maradunk.

Legátfogóbban a keresztény erkölcsi életet az a krisztusi felhívás fejezi ki: „Kövess engem!" Kezdetben ez a k ö v e t é s Krisztus utáni menetelést jelentett; hamarosan elmélyült a názáreti rabbival való tapasztalati életközösséggé. Minden korok minden keresztényét arra szólítja fel, hogy a megdicsőült Krisztussal személyes életközösségbe lépjen. A létközösséget Krisztus evangéliumi szava, szentségi jelenléte, egyházi emberközössége adja; az erkölcsi közösséget azzal hozzuk létre, hogy az okosság, az igazságosság, a szeretet műveit visszük végbe a Krisztus sorsában való osztozkodás, a neki szóló minél teljesebb önátadás lelkületével.

Ha a keresztény erkölcsi életet, mint ahogy a fentiekben felvázoltuk, a Krisztusra irányultságban látjuk, azzal a t ö r v é n y t, nevezetesen a természettörvényt, nem küszöböljük ki belőle. Isten az embernek Krisztusban ugyanolyan alapvetően teremtője, mint ahogyan üdvözítője. A törvény az Istentől Krisztusban hozzánk intézett személyes hívásnak egy részleges és elvont, de teljesen nélkülözhetetlen kifejezése; a természettörvény üdvösségünknek, istengyermekségünknek lényeges alapszövete.

A keresztény életnek Krisztusban gyökerező voltát a zsinat nem egyszer hangsúlyozza és kifejti; idevonatkozó tanításában bőségesen hivatkozik a Szentírásra. Az egész Egyház és minden keresztény Krisztusban, Krisztus szerint, Krisztusért él és kell hogy törekedjék élni („Lumen gentium" 6skk 39skk; „Gaudium et spes" első része). Különösen vonatkozik ez a püspökökre, a papokra („Optatam totius" 8), a szerzetesekre („Perfectae caritatis" 2), a misszionáriusokra („Ad gentes" 24), a szegényekre, a szenvedőkre.

b) A keresztény erkölcs elsősorban h i v a t á s, és csak másodsorban törvény. A hívás nagyon személyes valami: az Atyától jön, Krisztus a közvetítője, a bennünk munkálkodó Szentlélekkel érint meg bennünket, mindig egészen egyedi emberi személynek szól.

Isten szava Isten Országába, a végső beteljesülésre hív; de egyben hív egy olyan evilági életre is, amelyik az örök beteljesülés előjátéka, vagyis a

szeretetben való tökéletességre: „Éljetek méltóan ahhoz a hivatáshoz, amelynek részesei lettetek" (Ef 4 1). Isten szava továbbá napról napra hív különböző sajátos helyzetekben megvalósítandó elhatározásokra és alkotásokra. Ezeknek a részlethívásoknak egyik fontos megnyilatkozása az erkölcsi törvények, mint típus-szabályok; másik fontos csoportjuk viszont mindaz, ami korhoz vagy helyhez vagy egyénhez kötött, sőt ami, mint a teljesen egyszeri helyzet is, soha többé meg nem ismétlődik.

A zsinatnak a hivatásról szóló tanítása szinte kimeríthetetlen. Isten az Egyházban mindenkit hív az életszentségre, a megszentelődésre, a szeretetben való tökéletességre, az életállapotának, sajátos felelősségének megfelelő tökéletességre. A maguk módján hívja a püspököket, a papokat, a misszionáriusokat, a szerzeteseket, a világi apostolokat, a házasokat. Isten nemcsak a kereszténykeket, hanem az összes embert hívja az üdvösségre és az üdvösséghez szükséges élettökéletességre, egyedi egzisztenciális hívással.

A keresztény tökéletesség pontos és mindenre kiterjedő kifejtése egy jól felépített erkölcstanban fontosabb és hosszabb is, mint a részletszabályok. A kegyelmi élet gazdagságának, növekedésének, dinamizmusának, követelményeinek, törékenységének, veszélyeinek ismerete jelentősebb, mint a morális élet aprólékos játékszabályaié.

c) Isten hívásának az ember részéről a f e l e l e t, az elfogadás felel meg. Életünk erkölcsi alkotásai, erkölcsi döntései, döntő elhatározásai képviselik a feleletet. Kívánatos, hogy elhatározásaink felelet-jellegéről minél kifejezettebben tudomást szerezzünk; legalább bennfoglaltan úgyis mindig tudatában vagyunk.

Az Isten és ember közötti kapcsolatot nevezhetjük párbeszédnek is. Pontosabb és mélyebb azonban a hívás-felelet kifejezés. Nem egyenjogú felek társalognak egymással; hanem az az Isten, aki előbb szeretett minket és aki egyszülött Fiát adta értünk, szólít minket, és a felelet lehetőségét, mikéntjét a hívással adja belénk. Ő adja nekünk sajátmagunkat; az Elsőszülött képére és érdemeire életrehívott személyünk a hívás, és egyben a felelet csírája is.

A kodifikált erkölcsi törvény teljesítése korántsem meríti ki az Istennek megjáró feleletünket. Viszont ez a törvényhűség a feleletünk szerves alkotórésze, felismerhető szerkezeti váza, egyik fő ismérve.

d) Fenti állításaink kifejezetten a katolikus emberre vonatkoznak; ő élete és az ő teológiája (ha igazán katolikus) áll leginkább nyitva arra a teljességre, amelynek igényével az evangéliumi erkölcs elénk lép.

Protestáns testvéreink egy részének talán lenne egy kifogásuk: megkérdőjeleznék azt a nagy jelentőséget, amelyet a keresztény hivatásban a természettörvénynek tulajdonítunk. Egyébként azonban protestáns teológusok részben megelőzték a katolikusokat a krisztusi erkölcs távlatainak jelenkori kidolgozásában.

Ami a nem-kereszténykeket illeti: nekik sincsen más morálisuk, mint a

Krisztusban való elhivatottság. Emberi szemszögből nézve ugyan különbségeket, sőt ellenmondásokat látunk, és még a keresztény morálisnak az igazi humanizmus nevében való elvetését is. Isten és Krisztus szemszögéből azonban csak egyetlen hívás létezik, és annak különböző fokozatokon történő megválaszolása. Minden elbizakodottság nélkül, a valóságnak teljesen megfelelően állíthatjuk: nem a kereszténynek van az összes emberrel közös általános emberi erkölcse, hanem a nem-keresztények és az istentagadók részesednek a keresztények erkölcsének egy részében Krisztusban, minden teremtmény Elsőszülöttjében, aki az Egyháznak is Feje.

e) Nem lehet csodálkozni azon, hogy az életnek ilyen felfogását sokan képtelenségnek ítélik. Az emberiség ma atomenergiában, űrutazásban, politikai világhatalmakban, az emberi élet határtalan manipulálhatóságában, soha nem látott anyagi és kulturális fejlődésben gondolkodik; a keresztények pedig mindezt visszavezetik egyetlen sokat vitatott személyre, a názáreti Jézusra. Ugyancsak Jézus egyetemes és abszolút uralma alá helyezik az ember legszemélyesebb, legtitkosabb vágyait is. Nemhivő számára ez a világkép vagy őrültség, vagy legalábbis ésszel fel nem fogható.

Aki hisz, annak a szemében a világképpel együtt tágul Krisztus képe is, és a morális feladatok számával együtt nő a Krisztusból meríthető megoldások száma. A Krisztus-kép lényegében mégis ugyanaz marad, aminek már szent Pál megfogalmazta nagy krisztológiai szövegeiben. Egyikre már többször céloztunk; hozzá kapcsolhatjuk keresztény erkölcsi életünk megalapozását. Krisztus „a láthatatlan Isten Képmása, minden teremtmény Elsőszülöttje; benne teremtett mindent a mennyben és a földön . . . ; mindent általa és érte teremtett; ő előbb van mindennél, és minden benne áll fönn. Ő ugyancsak a Testnek, az Egyháznak Feje; ő a Kezdet, Elsőszülött a holtak közül, hogy övé legyen az elsőség mindenben; úgy tetszett Istennek, hogy benne lakjék az egész Teljesség, s hogy általa békítsen ki magával mindent, ami akár a földön, akár a mennyben van, azzal, hogy keresztjének vérével békességet szerzett mindennek" (Kol 1, 15-20). A keresztény élet és cselekvés összfoglalata tehát minden teremtmények Elsőszülöttje és egyben a megholtaknak és új életre feltámadottaknak Elsőszülöttje, az „Elsőszülött sok testvér között" (Róm 8, 29).

„Az Isten Igéje, aki által minden lett, maga testté lett, hogy így tökéletes emberként üdvözítsen mindenkit, és magában mint főben egyesítsen mindent. Az Úr a történelem végcélja, ő az a pont, amelybe beletorkollanak a történelem és a civilizáció vágyai, ő az emberiség középpontja, minden szív örömének és óhajainak teljessége. Az Atya feltámasztotta a halottak közül, megdicsőítette és jobbjára ültette, s megtette élők és holtak bírájának. Lelkében kelünk életre s egyesülünk, és így vándorlunk a történelem beteljesedése felé, amely tökéletes összhangban van szeretete tervével: Krisztusban mint főben foglaljon össze mindent, ami mennyben és földön van (Ef 1, 10)" („Gaudium et spes" 45).

„Gyümölcsöt teremni a szeretetben a világ életéért"

„Én azért jöttem, hogy életük legyen, és bőségben legyen" (Jn 10, 10). „A kenyér, melyet adni fogok, az én testem a világ életéért" (Jn 6, 51). „Én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővesszők. Aki bennem marad és én őbenne, az bő termést hoz; hiszen nélkülem semmit sem tehettek. Aki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt, és elszárad; összeszedik, tűzre vetik és elég" (Jn 15, 5-6). „A Lélek gyümölcsei ezek: szeretet, öröm, békesség, hosszantűrés, szolgálatkészség, jóság, bizalom másokban, szelídség, önuralom" (Gal 5, 22-23). Más megfogalmazásban a keresztény élet gyümölcsei azok, amelyeket Jézus az utolsó ítéletről szóló példabeszédében felsorol (Mt 25, 35-36), és amelyeket egy huszadik századi hasonló példabeszédben még hozzátenne.

a) A Krisztusból való élet, az erkölcsi felelősség, a sokirányú emberi tevékenység konkrét emberi egyedekben valósul meg, és legközvetlenebbül saját kiteljesedésüket szolgálja; ilyen értelemben tehát alapvetően e g y e d i (individuális, de nem individualista) jellegük van. Krisztus élete azonban a világban folyik és a világot szolgálja; az emberek üdvössége szintén s z o c i á l i s alapokon épül ki és szociális együttműködésben valósul meg.

b) A keresztény embernek tehát hivatása is, meg a szó legszorosabb értelmében vett kötelezettsége is van az evilági gyümölcsöző tevékenységre. A k ö t e l e z e t t s é g nem áll ellentmondásban a hivatással és a hivatásból folyó szabad önkénteséggel; ez utóbbival csupán a külső kényszer lenne összeférhetetlen. Valójában minél mélyebben belénk gyökerezik a hivatás isteni ajándéka, annál nagyobb az elkötelezettség is, és annál több a végrehajtásra késztető energia. Aki viszont többé-kevésbé ellenáll a Léleknek, az a kötelességet is kényszernek fogja fel. Rögtön hozzá kell tennünk, hogy földi életünk során mindig marad bennünk valami belső ellenkezés; Isten kegyelmének szabad befogadása és gyümölcsöztetése teljes tisztaságra sosem jut el bennünk.

c) A világban végzett különféle erényes tevékenységeinknek megvan a maguk sajátos arculata és értéke: az igazságosságnak, a szolgálatkészségnek, a kitartó állhatatosságnak, a nagylelkűségnek, az irgalmasságnak, az őszinteségnek, a rokonok, barátok, haza iránti hűségnek. Közvetlenül ezeknek a különféle tevékenységeknek a gyümölcse az emberi társadalom egyre jobb és teljesebb élete. E tevékenységek révén az ember ad, kifejt, befektet valamit abból, amije van.

Az ember egyúttal (Isten hasonlóságára) sajátmagát is adja. Az emberi személy teljes önátadása a s z e r e t e t. A többi erények tehát az ember legbensőbb énje és szeretetkiáradása, valamint a világ java és építése közötti helyet foglalják el, ott töltenek be közvetítő szerepet. A szeretet viszont a világban végzett sokféle emberi tevékenység lelke.

A zsinat a keresztények minden csoportjának minden fontosabb tevékenységéről tanítja, hogy az a szeretet isteni adományának valamiféle kibontakoztatása.

d) A szeretet hitünk és létünk egyik misztériuma. Vele kapcsolatban tehát elméleti síkon sokféle elemzést, megkülönböztetést, problémát, ellenvetést lehet felhozni. Maga a szeretet azonban, mivel Istenből van, gyakorlatilag hatalmas szintetizáló erő a keresztény életben is, meg a keresztény erkölcstanban is.

Különösen lényeges és fontos, akármennyire homályos vagy problematikus is, az isten- és emberszeretet szoros egysége. A szeretetet Isten hívja létre bennünk; ezért szeretetünk Istenre sugárzik vissza és Istenben másokra. Úgy tűnik azonban, hogy a kifejezett, tudatos istenszeretet feltételezi a kifejezett, tudatos emberszeretetet: a megélt és fogalmilag is kifejezésre juttatott emberszeretet hasonlóságára tudjuk csak tisztázni magunknak istenszeretetünket (mint ahogy Isten személyvoltát is az emberi személy mintájára gondoljuk el). A felebaráti szeretet gyakorlása és átérzése még ahhoz is kell, hogy istenszeretetünk ne csupán önáltatás legyen. „Ha valaki azt állítja: Szeretem az Istent, és közben testvérét gyűlöli, az hazug: aki ugyanis nem szereti testvérét, akit lát, Istent, akit nem lát, hogyan szerethetné?" (1 Jn 4, 20).

Jézus személyében és életében, minden látszólagos ellentét vagy feszültség ellenére, harmóniába olvadt a szeretet valamennyi áramlása: a tiszta és erős Istenhez való ragaszkodás, meg a zavaros, hűtlenségre és aljasságra hajlamos emberhez és világhoz való megváltó ragaszkodás; az evilági gondokba való szétszóródás és az örökkévalóság szemlélete; életének ezer részletre való feldaraboltsága és önmaga adásának nagy egysége; a világnak való építő elkötelezettség, a világ erőinek szétzúzó, kiüresítő hatása, és ezen az úton Isten Országának saját személyéből kibontakozó építése. — Az ember számára a szeretet a Krisztus létében és sorsában való ontológiai és erkölcsi részesedés; tehát az említett feszültségeknek az összessége, valamint végső nagy feloldódásuk is.

e) Mit jelent a „világ élete"? Egy összetett egységes valóságot: a természetes, emberi, történelmi alapokon felépülő természetfeletti rendet, isteni életet, üdvösségtörténetet. Az evilági életnek akár emberi, akár isteni rétegét mindig a másikkal együtt jelenti. Akármilyen szektorát nézzük az életnek, ott is mindig összefonódik a természetes erény az evangéliumi erénnyel: a nyomor megszüntetése a szegénység szeretetével, mindenki becsületének védelme a megalázások átkarolásával, stb.

f) A krisztusi új élet az egész világ élete akar lenni, minél teljesebben. Az Istentől eredő szeretetet belső lendület is és az ember lelkiismeretét kötelező parancsszó is arra készteti, hogy másokat szintén hatáskörébe vonjon, hogy megossza, amije van, megossza sajátmagát, hogy másokra is kiáradjon és másokban is sugárzó központtá legyen.

Az egyéni erkölcsi magatartásnak tehát, még a legszemélyesebbnek és legtitkosabbnak is, társadalmi jelentősége van. Egyrészt Isten népének kegyelmi tőkéjét, életerejét, szavahihetőségét emeli vagy csökkenti. Azonfelül kifejezetten társadalmi befolyással is rendelkezik; a keresztények magatartásában ugyanis a krisztusi élet valamennyire megtapasztalhatóvá, vonzóvá, hatékonnyá, egzisztenciálissá válik.

Kötelességünk tehát, hogy az emberi és keresztényi erényeket minél teljesebben éljük, és ezzel tudatos és állandó erőfeszítést tegyünk azért, hogy a krisztusi élet társadalmi hatékonysága környezetünkben szüntelen eleven maradjon, sőt növekedjék. A világ bőségesebb életének érdekében végzett apostoli munka Krisztus, az Egyház, a keresztény ember lényegi mivoltából folyik.

A zsinat alaposan kifejti a keresztények különböző csoportjainak — püspököknek, papoknak, nevelőknek, családoknak, világiaknak, misszionáriusoknak, szerzeteseknek — apostoli elhivatottságát, különösen, mint nagyon korszerű kérdést, a világiak apostolságát.

g) A világ életének megvan a maga belső értéke, amelyet Isten Országában is megtart. A világi élet különböző szektorainak sajátos létmódja, törvényszerűségei, követelményei vannak; ezeknek ismerete és tiszteletben tartása hozzátartozik az üdvösség előkészületi útjához. Dogmatikailag azért, mert az egész teremtés Krisztusban áll fenn, és Krisztusra van rendelve; de ezen a meggondoláson túlmenően egészen nyilvánvaló gyakorlati okokból is.

A kereszténység tapasztalatai és teológiai reflexiói lehetővé tették, hogy a világ „profán" erkölcsi kérdéseivel századunkban már egy egyetemes zsinat is foglalkozzék. Így alaposan megtárgyalták általános kérdésként a keresztények közreműködését minden emberrel a világ építésében; részleteiben pedig az emberi személy alapvető méltóságát és alapvető jogait (többek között a vallásszabadság joga), a gazdasági élet helyes megszervezését, a társadalmi igazságosságot és rendet, a házasság és a család javát, az igazán emberi kultúra előmozdítását, a politikai közösségek és a nemzetközi élet jó megszervezését, a totális háború problémáját és sok más korszerű kérdést.

h) „A keresztények emlékezetükben őrzik az Úr szavát: Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt (Jn 13, 35). Így semmit sem kívánhatnak forróban, mint hogy mind nagyleikűbben és eredményesebben szolgálhassák a modern idők emberét. Ezért hűségesen ragaszkodva az Evangéliumhoz és erőiből merítve, azokkal együtt, akik szeretik és tisztelik az igazságot, hatalmas feladatot kell teljesíteniök itt a földön, és számot kell róla adniok annak, aki majd az utolsó napon mindenki felett ítélkezik. A Mennyek Országába nem megy be mindenki, aki mondogatja: Uram, Uram; hanem csak azok, akik teljesítik az Atya akaratát, és elszántan látnak hozzá a munkához. Az Atya viszont azt akarja, hogy minden egyes emberben ismerjük fel Krisztust, a Testvért, és szeressük is tevé-

kenyen, szóval és cselekedettel egyaránt. Így teszünk tanúságot az igazságról, s így osztjuk meg a többiekkel is a mennyei Atya szeretetének misztériumát. Így a földkerekség minden emberében felébred majd a Szentlélek ajándékozta élénk reménység, hogy végül is bebocsátást nyerhetnek a tökéletes béke és boldogság honába, amelyet az Úr dicsősége ragyog be" („Gaudium et spes" 93).

Béky Gellért

A LELKISÉG TÖRTÉNETÉBŐL

Teilhard de Chardin egyik művének címe: „La vision du passé". Szerinte ui. az igazán új, a friss megújhodás sohasem erőszakos törés eredménye, hanem a múltban kell hogy gyökerezzék. Nem szakítás, hanem egészséges, autentikus fejlődés.

„La vision du passé": zseniális meglátás! A múlt mint a megújulás, a valódi fejlődés, a haladás legbiztosabb alapja és záloga. Egyáltalán nem múltért való rajongás (ezt átengedjük a romantikusoknak), nem is a jelen vak imádata, még csak nem is a jövő felé fordulás utopisztikus, naív hiedelme: hanem a múlt mint „vízió", fény és ihlet, amely értelmet ad a jelennek, és irányt mutat a jövőnek. Alapjában véve biblikus igazság ez, a Szentírás egyik legnagyszerűbb víziója: a múlt sugara mint az ígéret záloga, a jövőbe vetett reménység fénylő csillaga . . .

Aki nem ismeri népének múltját, vagy önmaga eddigi életét, az olyan, mint aki elvesztette emlékezőképességét. A keresztény sem tagadhatja meg büntetlenül a lelkiség immár kétezeréves múltját és változatos történelmét.

Az okos ember, ha eltéved, nem megy vakon tovább, hanem megáll és gondolkozik. Ha ez sem segíti a helyes útra, akkor szerényen visszafordul, visszamegy oda, ahonnan elindult és újra betájolja magát. Ma sokszor vagyunk úgy, mint az útját tévesztett vándor: teológiában, lelkiségben, a hit ezernyiezer kérdésében. A krízisek kora komoly elmélyülésre, magunkbaszállásra int: álljunk meg, vizsgáljuk meg eddigi utainkat, vagy ha kell, menjünk vissza oda, ahonnan elindultunk. Nem a múltba való menekülésről van itt szó. Célunk nem a múltban való tétlen időzés, hanem a mielőbbi előrehaladás, a biztos célbajutás.

Nem véletlen az, hogy az Egyház nehéz és veszélyes korokban szívesen megy vissza a keresztény ókorba, az apostolok korába jó tanácsért, vigasztalásért, ihletért, világosságért. Újra meg újra átkutatja a régi írásokat, mindenekelőtt az Isten könyvét és a nagy rendalapítók írásos vagy íratlan hagyatékát, hogy annál jobban megfelelhessen a jelenkor jogos követelményeinek.

Szó sem lehet az elvek föladásáról, vagy a szellem, a lényeg megváltoztatásáról, de annál inkább az Isten Lelkéhez való egyre nagyobb hűségről, a Hozzá való szüntelen igazodásról. Erről a Lélekről mondja az írás, hogy bár egy és egyetlen, mégis gazdag, sokféle színezetű (Bölcs 7, 22; 1 Pét 4, 10; Ef 3, 10); és jóllehet Ő maga semmiképpen sem változik, hiszen mindig hű önmagához, mégis szüntelen megújít mindeneket (Bölcs 7, 27).

Az alábbiakban a „vision du passé" fényénél kíséreljük meg a spiritualitás egynémely kérdését, problémáját közelebbről szemügyre venni. Nem annyira kész megoldás a célunk, mint inkább az elmélkedő lelkiismeretvizsgálat, szemünk, szívünk, akaratunk tágra nyitása a Lélek legkisebb rezdülésének azonnali észrevételére is.

A) A LELKISÉG PROBLÉMÁJA

Nincs szándékunkban most a lelkiséget kimerítően megfogalmazni. Különben is annyi már a definíció, hogy bőven válogathat bennük akárki [1]. Ti. nem annyira a rendszerezés, osztályozás, a régi és új „iskolák" a fontosak itt, mint inkább kinek-kinek egyéni hivatásának és az adott körülményeknek megfelelően megélni és — amennyiben lehetséges — megoldani a mindenkori „emberi szituációt" Krisztusnak, az Evangéliumnak szellemében.

Az ún. keresztény lelkiség sok mindentől függ: a) Első és legfontosabb, mennyire értette meg, fogta föl, élte át valaki (vagy egy adott közösség, szerzetesi család, kor, nép) a Krisztus titkát, az Isten országának misztériumát? b) Mennyiben volt módjában, milyen mértékben volt kész vagy képes megvalósítani az illető titkot (az adott történelmi keretek között: azokba beleilleszkedve, vagy esetleg azokat szétszakítva)? c) Hogyan tudta kifejezni írásban, művészetben, gyakorlatban (társadalomban, liturgiában, stb.) a megélt, megérzett igazságokat? Hogyan tudta formába önteni, összefoglalni, megértetni, továbbadni azt, amit meglátott vagy megsejtett a kegyelem óráiban?

Mindhármat erősen befolyásolja a kor gondolkozása, a környezet, a műveltségi fok, egyéni, népi, társadalmi adottságok, a történeti milió. Ezért van olyan sokféle „lelkiség" az Egyházban is.

Ha valaki (vagy egy közösség) kiemelkedik a megszokottból, az általánosból, a sablonosból, a szokványosból és valami eredeti, egyéni, fejlettebb megoldást talál és felfrissítően, felvillanyozóan hat másokra, az egyetemes Egyházra is: akkor beszélünk egy bizonyos („új") lelkiségről. Így keletkeznek, spontán módon vagy jól átgondolt terv alapján, a különféle „lelkiségek" (iskolák) egy-egy korban, egy-egy népnél, szeretetesrendekben. Az ilyen lelkiség kovász, mag, ihlet, erő sokak számára. Vagy olyan értelemben, hogy megtalálják a maguk istenszabta, „krisztusi" helyét a történelemben, társadalomban, az Egyházban; vagy pedig úgy, hogy sikerül nekik legyőzni a kor gátló, bénító hatásait, sikerül áttörni az előítéletek, kereszténytelen nézetek,

szokások, áramlatok kínai falát és szerencsésen kijutnak a Lélek szabad, tiszta országába.

Érdekes volna ilyen szemszögből alaposan áttanulmányozni az egész keresztény történelmet, kezdve Pachomius egyiptomi fellahjain, a görög-római proletariátus, intelligencia kereszténységén át a frank, germán korok keresztény ideálján keresztül avilai Szent Teréz kármelitáiig; majd a renaissance és felvilágosodás keresztény eszméjétől a burzsoá keresztény lelkiség és a mai pluralisztikus katolicizmus bonyolult lelkiségéig. Vajon mennyire értette meg a puszták remetéje ott Egyiptom, Palesztina és Szíria sivárságában Krisztus szellemét? Mennyire fogták föl a népvándorlás barbár népei (köztük a magyar is) a krisztusi eszme szépségét? Csakugyan megértették Európa és Amerika „keresztényei" az Evangéliumot? Ha igen, miért az a sok hézag, fehér folt, ellentmondás, pogányság az elmúlt századok társadalmában, politikájában, gondolkodásában, ítéletében, intézményeiben? Nemcsak az egyesek életében. Maguk az egyháziak, a szerzetesek sem kivételek. Vagy csak Szent Ágoston szavait igazolná az európai egyháztörténelem: „sicut ergo est in Catholica quod non est catholicum, sic potest extra Catholicam aliquid esse catholicum" (De Baptismo contra Donatistas, Lib. VII. c. 39), vagyis: bizony lehet az Egyházban, a kereszténységben is sok pogány, evangélium-ellenes jelenség, — amint a nemkeresztényeknél is evangéliumi értékek?

Nem régen nagy port vert föl itt Japánban egy magát zsidónak mondó és Bendasan Izaiás álnéven író szerző könyve: „A zsidó és a japán". Ebben többek közt azt állítja, hogy a japán képtelen fölfogni a kereszténységet, aminthogy a Biblia eszkatológiáját sem érti. Ha mégis keresztény lesz, akkor is megmarad japánnak, akinek egy igaz vallása van (akár buddhista, akár sintoista, akár keresztény legyen is hivatalosan): japánsága. Ugyanezt az állítást megtaláljuk egy nagynevű — egyébként katolikus — író híressé vált könyvében is (Endó Suszaku: Csinmoku = A Csend): a hitükért ezrével vértanúhalált halt japán keresztények valójában nem Istenért haltak meg (Istent nem voltak képesek fölfogni), hanem inkább valami maguk alkotta istenfogalomnak lettek szánnivaló áldozatai.

Hogy ez igaz-e vagy sem, az más lapra tartozik. A kérdés azonban ott ég minden kor szívében. A föntebbi három szempont szerint kellene türelmes, fárasztó munkával végigelemezni az ezredéves magyar lelkiséget is, hogy csak némiképp megközelítő és kielégítő választ adhassunk a talán kéyelmetlen kérdésekre.

Szent Pál nem korok, se nem népek szerint osztályozza az emberiséget. Az ő mércéje roppant egyszerű, ti. hogy „testi" ember-e valaki, vagy „lelki"? A testi, érzéki ember nem foghatja föl az Isten Lelkének mélységeit: mindez bolondság a számára. Sőt meg sem értheti, mivel azokat „lelkiképpen" kell megítélni. A lelki ember azonban mindent megítél (1 Kor 2, 14-15).

Érdekes és érdemes lenne ezt a kritériumot türelmes tárgyilagossággal alkalmazni pl. a magyar történelem egyes korszakaira, „nagy" magyarjaira,

püspökökre, prédikátorokra, írókra, a népre, a vezetőkre, szerzetesrendekre...

B) „PAPI" LELKISÉG? „SZERZETES"? „LAIKUS"?

Abban mindenki egyetért, hogy nincs külön evangélium a híveknek, külön a papságnak és egy harmadik a szerzeteseknek. Csak egy evangéliumról tudunk, aminthogy Isten is egy, akárcsak a hit, a keresztség, meg a szeretet is egy. Egy a Lélek is. Az újabb felfedezések, főleg a qumráni leletek, meg az apostoli kor tüzetesebb tanulmányozása váratlan fényt derítettek az evangéliumok nem egy szövegére és nagyban megkönnyítik a keresztény lelkiség kialakulásának pontosabb nyomon követését.

1. A Szentírás és a legrégibb szövegek csak mint „szentekről", „választott népről", „királyi papságról" beszélnek a kereszténykről, akik az „Utat" követik. A püspököket leszámítva, övék a kezdeményezés joga is[2]. Míg az apostolok élnek, ők a „forma gregis" (1 Pét 5, 3), a hívek eleven példaképei. Ezért fektetnek olyan nagy súlyt kezdettől fogva az „apostoli" jelzőre, az apostoliságra. Ez először egyszerűen evangéliumit, krisztusit, keresztényt jelent. A puszták remetéi és még inkább a monachusok és cönobiták (szerzetesek) szintén az apostolokra vezetik vissza életmódjukat, szokásaikat, létjogosultságukat, nem egyszer naív történeti anakronizmussal (vö. Cassián esetében!). A logika nagyon egyszerű: az apostolok értették meg és valósították meg legtökéletesebben az evangéliumot, a krisztusi ideált. Krisztus követése ezért a gyakorlatban azonos az apostolok követésével[3].

Az apostolok halála után törvényes utódaik, a püspökök szabják meg az evangélium normáját. A gyakorlatban a hívek nagylelkűségéé, hitéé, szeretetéé továbbra is a kezdeményezés, mint a szűzek, vezeklők, hitvallók, vértanúk, remeték sokasága és egyre növekvő tekintélye, népszerűsége mutatja.

2. A klérus, a papság eleinte meglehetősen háttérben marad. Nem egyszer elég tiszteletlenül, sőt lenézéssel beszélnek róla (így Jeromos idejében is). Sok erős érv szól amellett, hogy a papság önmegtartóztató életmódja, a cölibátus is, legalább is részben és helyenként, a szűzek, férfi és női „continentes" (önmegtartóztatók), tehát a laikusok fennkölt példájára és erkölcsi nyomására kezd terjedni a klérus soraiban! Nisszai Sz. Gergely még házas korában írja a szűzességről szóló könyvét, amit nemsokára meg is valósít.

3. Maga a remetés mozgalom és valamivel később az egész Egyházra kiterjedő monasztikus mozgalom is alapjában véve laikus megmozdulás volt, nem egyszer tagadhatatlanul antiklerikális színezettel[4]. A püspök Ágoston és Nagy Sz. Vazul szabályait leszámítva a laikus Pachomius, Benedek és Assisi Sz. Ferenc szabályai fogják a nyugati és keleti kereszténységet meghódítani. Az oroszlánrész kétségkívül Benedeké, aki majd egy évezreden át példaképe a szerzetesek és velük együtt a buzgó keresztények megszámlálhatatlan tömegeinek[5].

A középkor nem egyszer szenvedélyes vitába bocsátkozik majd, hogy

vajon ki az igazibb, teljesebb keresztény, ki inkább „apostoli", autentikusan evangéliumi: a monachus-e, a kanonok-e, vagy a klérus? Ez is mutatja, milyen központi szerepe van a nem-pap kereszténynek a keresztény lelkiség kialakulásában és megélésében. A szerzetesközösségekben csak annyi papot szentelnek, amennyi okvetlenül szükséges a szent cselekmények elvégzéséhez. A szabályok pontosan körülírják a papszerzetesek hatáskörét és ügyelnek rá, hogy a papi funkciókat leszámítva, semmiben se különbözzenek a többi testvértől. Nem tartják kívánatosnak, hogy a pap a többi rendtárs fölé kerekedjék, s így „fejébe szálljon" a papi méltóság[6].

4. Az Egyház számára is állandó veszélyt jelentett az elpolgáriasodás, a burzsoává levés soha nem szűnő kísértése. A nagy laikus (ortodox és eretnek) mozgalmak — Assisi Sz. Ferenc, albigenzek, a „Gottesfreunde", husziták, reformátorok, stb. — éppen ebből a nyárspolgári állapotból akarták az Egyházat felrázni. Sajnos, az egyháztörténelemnek erre a jelenségére nem figyeltek még fel eléggé a teológusok és a történészek, pedig kétségkívül sok pozitív kísérletezéssel, igazi, eredeti, evangéliumos jelenséggel találkozunk még az eretnekeknél is. Érdemes volna pl. a huszita mozgalmat ilyen szempontból lelkiismeretesebben tanulmányozni. Nekünk magyaroknak már azért is, mert ők kísérelték meg először az egész Bibliának magyar nyelvre való lefordítását. (Moldvában már 1439-ben készen volt a magyar Szentírás Tamás és Bálint fordításában. Sajnos csak töredékek maradtak belőle fenn a Müncheni és az Apor-kódexben.)

5. A „papi" lelkiség formálásában a püspöké az oroszlánrész, legalább is elméletben. A katedrálisok, a káptalan a keret. A püspök látja el papjainak segédletével a szent cselekményeket. Közösen mondják vagy éneklik a zsolozsmát is. Tehát a karima nem kizárólag a monachusok privilégiuma. Szent Ágoston korszakalkotó műve többek közt papjainak mélyebb szellemű formálásában is megmutatkozik. Az ágostonrendi kanonokok is őt veszik példaképül. A középkorban éppen a kanonoki intézmény tölti be a „papi" lelkiség formálásának és fenntartásának szerepét (vö. Vicaire már idézett könyvét).

De igazában Szent Domonkosé az első papi rend a szó igazi értelmében. Domonkos maga is ágostonrendi kanonok lévén, Ágoston szabályait teszi rendjének alappillérévé, bár ugyanakkor erősen monasztikus forrásokból is táplálkozik. Loyolai Sz. Ignác még markánsabban fogalmazza meg lényegénél fogva „papi" és „apostoli" rendjének lelkiségét. Viszont ő is többet merít még a monasztikus hagyományokból, mint pl. a virágkorát élő skolasztikából[7].

6. Az első igazi értelemben vett papi lelkiséget a bérulle-i iskola adja az Egyháznak, csodálatos teológiai mélységével, de sajnálatos túlzásaival együtt. A papból „ens sui generis" lesz, nem annyira társadalmi téren (ez nem a keresztény „lelkiség" eredménye!), mint inkább teológiai értelemben. A papot Krisztusnak, az Örök Főpapnak megdicsőült mértékével mérik ezután, s így emelkedik az egyetlen örök „szentmiseáldozat" fényes magas-

ságába. Bérulle tanítványai közül különösen Condren, Páli Sz. Vince, Olier és Bossuet lesznek ennek a fölmagasztosult papi ideálnak szócsövei. Tipikusan francia, jellegzetesen csak ‚papi' és egyoldalúan „férfias" lelkiség ez, nem egyszer félreérthetetlenül janzenista zománccal. Főgondolatai az imádandó Oltáriszentség, a szentmiseáldozat, a szentpáli „exinanitio" (önkiüresítés), valamint az Örök Főpap, Krisztus körül keringenek. Ez a fajta, mordul „égi" papi lelkiség erős hatással volt a 19. és 20. sz. papi képének kialakulására, a hívekben is.

7. A középkortól kezdve (már a római birodalom bukása után) a monasztikus életmód és lelkiség lesz a keresztény ideál legautentikusabb tolmácsolója és kézzelfogható iskolapéldája. A most születő Európa, a nyugati kereszténység melegágyai, sugárzó fényforrásai a kolostorok. Minél távolabb van a nép a kolostortól, annál felületesebb, sekélyesebb, „pogányabb" a kereszténysége (persze kivételek is vannak). A vidék, a falu a „rudis"-ok, a csökevényes hittudás, babona világa. (Ez természetesen még nem jelenti azt, hogy aki a papi pályára lépett, vagy kolostorban él, az eo ipso mintakeresztény!)

A 6-12. sz. keresztény irodalma majdnem kizárólag a Benedek szabályait követő szerzetesek műve. Biblikus és patrisztikus, meg ősmonasztikus alapokon állnak, de a bencés lelkiség tolmácsolói [8]. Tudott tény továbbá az is, hogy nem Görögország, se nem Alexandria tudós teológusai, hanem a puszták nem egy esetben primitív, félmeztelen, torzonborz remetéi és a monostorok csendes, elmélkedő, dolgozó szerzetesei nyomták rá maradandó bélyegüket a nyugati és keleti kereszténység arcára és a hívek sokaságának mindennapi lelki életére. A nagy egyházatyák, püspökök is gyakran innen merítik az erőt, ihletet életművükhöz (Vazul, Nazianzi Gergely, Jeromos, Ágoston, Atanáz, Nagy Sz. Gergely).

A germán és szláv népek megtérítése (a magyaré is) szintén majdnem kizárólag szerzetes misszionáriusok műve. A kor legjelesebb püspökei is az ő soraikból kerülnek ki [9].

A kései középkor lelkiségét (sőt még az újkorét is) formáló ájtatosságok, „best-seller"-ek szintén barátok, monachusok, vagy a velük szimpatizáló egyházdoktorok művei. Benedek szabályai évszázadokon át a nyugati kereszténység spiritualitásának iránytűje. Cassián (aki az egyiptomi típusú szerzetes-keresztény ideált propagálja nyugaton) Benedektől kezdve Avilai Sz. Terézig a szentek Vademecum-a: Domonkos, Szent Tamás napi olvasmánya, sőt még a tridenti zsinat után is sokat idézett szerző a lelkiség irodalmában. Később Kempis, Sz. Ignác lelkigyakorlatos könyve és a Filótea veszi át a középkor best-sellereinek szerepét. A két utóbbi nem papoknak vagy szerzeteseknek íródott. A világi történetírók még csak most kezdik fölfedezni a nagy „keresztények" (Benedek, Nagy Sz. Gergely, Assisi Sz. Ferenc) korszakalkotó, európaformáló jelentőségét. Toynbee, Dawson, Heer a legnagyobb, legmodernebb európaiakat látja bennük.

Összefoglalva: ebből a néhány példából is kiviláglik, hogy a keresztény lelkiség megvalósítói, képviselői, terjesztői elsősorban a „laikus", vagyis nem-pap szerzetesek voltak. Nem csoda, ha nem egyszer kategorikusan leszögezik: csak a monachus az igazi keresztény. Ha valaki teljes értelemben vett keresztény akar lenni, annak szerzetbe kell mennie [10].

Arra is van azonban bőségesen példa, hogy maguk a szerzetesek egyszerűen csak radikális kereszténynek tartják magukat, akiket csupán külső életmódjuk, speciális hivatásuk különböztet meg a házas keresztényektől. Szent Vazul szándékosan kerüli a monasztikus terminológiát írásaiban; nem mond szerzetest, sem kolostort, hanem mindig csak testvérről, keresztényről, közösségről beszél [11]. Aranyszájú Sz. János meg kereken kijelenti, hogy a monachus mindössze a cölibátus dolgában különbözik a keresztény hívektől. Ha minden hívő komolyan venné az evangéliumot, ha végre tudatára ébredne fennkölt hivatásának, nem lenne többé szükség a monachusokra! [12]

A nagypénteki liturgia mind a mai napig megőrizte azt az ősi szemléletmódot, amely szerint a papságnak egyedül a püspök (az apostolok utóda) mellett és a vele való közösségben van értelme; a híveknek meg szintén csak a püspökkel való, krisztusakarta egységben és békében (vö. Sz. Ignác vértanú hét szép levelét). A hívek mint „hitvallók, szűzek, özvegyek" és általában mint „Isten szent népe" szerepelnek az ősrégi szövegekben. Tehát sehol sem látszik a klérus és a hívek közti szociális úr, sem a külön lelkiség a szerzetesek és a hívek részére.

Szent Tamás minden kétséget eloszlató világossággal leszögezi, hogy „ipsa perfectio charitatis est finis status religionis" [13], azaz: a tökéletes szeretet a szerzetesélet végső célja. Ha ez így van, akkor nincs lényeges különbség a szerzetesi és az általános evangéliumi ideál között. Ez régen a fogadalmak és a beöltözés esetében is számtalanszor kifejezésre jutott. Sokáig és sok helyen nem volt meg a szó szoros értelmében vett hármas fogadalom. Helyette a szerzetesi ruha, a „beöltözés" jelképezte az egész életre szóló szolgálatot. Nem láttak mást ebben a nagylelkű önfeláldozásban, mint a keresztségi fogadalom maradéktalan, ünnepélyes megújítását és az Evangéliumra való ünnepélyesebb, nyilvános felesküvést.

Napjainkban sokan megkérdőjelezik a szerzeteseket: csakugyan szükségesek-e az Egyházban, valóban ők lennének a keresztény lelkiség autentikus képviselői? Mások megfordítják a kérdést: nem kellene-e a szerzeteseknek, sőt a papoknak is visszatérni a „populus Dei sanctus"-ba, hogy igazán evangéliumiak legyenek?

Régen (legalább is sok esetben, ha nem is kizárólag) a világból való menekülés, szabadulásvágy (fuga mundi) szülte a remetéket, szerzeteseket, Máskor meg a dekadens egyházi állapotok kényszerítették a buzgó keresztényeket a burzsoá kereszténységtől való elválásra, elszigetelődésre (kolostor, klauzúra, rács, stb.), hogy zavartalan biztonságban élhessenek az evangélium követelményeinek megfelelően.

Ma fordított folyamatnak vagyunk tanúi: vissza a világba (mint fény és kovász), vissza a teljes egyházi közösségbe (mint ugyanannak a Krisztusnak titokzatos tagja)! A pap, a szerzetes is, inkább a nagy közösségben akarja betölteni szent hivatását. Régen a kiindulópont volt az a helyzet, amihez most, 2000 év után sokan vissza akarnak térni. Ki tudja, hátha éppen az a visszatérés lesz egy új, gazdagabb kibontakozás, valami újfajta szerzetesideál elindítója?

C) RÉGI ÉS ÚJ LELKISÉG

A dilemma hamis és megtévesztő. Ha a lelkiségen mindössze valamiféle statikus irányt, „iskolát", megkövült hagyományt, kötött szabályokat, rendelkezéseket, megszabott ruhát, napirendet, menüt, avagy egyházjogot, egyházi adót, vasárnapozást, keresztelést, esküvőt, ünnepeket, stb. értünk, talán jogos lehet az ilyen szembeállítás. Ha azonban élő, dinamikus, mindig friss lelkiséget, az élő Istennel, a tegnap, ma és holnap is ugyanazon Krisztussal való szoros egységet, az eszkatológikus istenországnak mind teljesebb megvalósulását értjük rajta: akkor sokat veszít éléből és erejéből a föntebbi összehasonlítás. Sőt alaposabb vizsgálat után arról is meggyőződhetünk, hogy sok minden, amit újnak, nagy felfedezésnek, eredetinek, modernnek gondolunk, valójában nem más a legautentikusabb kereszténységnél, amely ott volt már az ősegyház életében és a legrégibb monasztikus hagyományokban is (ha néha csak kivételképpen vagy egyéni karizma alakjában is, amire még alig figyeltek fel). Elég legyen itt néhány példát megemlíteni:

1. Benedek szabályai előírják, hogy az elöljáró minden fontosabb döntés előtt hallgassa meg az egész közösség véleményét. Sőt jól teszi, ha a legfiatalabb véleményét is kikéri, hiszen sok esetben a Szentlélek éppen a legkisebbnek nyilatkoztatja ki Isten terveit[14]. — Szent Ignác napokig, sőt hetekig tartó tanácskozással, titkos szavazással, imádkozással készíti elő a rendalkotmány kényesebb pontjainak (pl. szegénység, engedelmesség) végleges megfogalmazását. Sohasem mulasztotta el kikérni az érdekelt fél véleményét, mielőtt fontosabb dologban parancsot adott volna. — A demokratikus elv alkalmazása tehát nem annyira új, mint inkább autentikusan keresztény vonás a lelkiség világában, maguknál a szerzeteseknél is.

2. Szent Vazul engedelmességi eszménye meg annyira „új", hogy a II. vatikáni zsinat dekrétumaiba is fel lehetett volna venni mintául. Pedig mindössze az evangélium engedelmesség — fogalmára támaszkodva fejti ki a szerzetesi engedelmesség alapvető feltételeit: Krisztusnak az Atya iránti engedelmessége a keresztény és a szerzetesi engedelmesség normája és mérőónja. Az elöljárónak éppen az a feladata, hogy erre az engedelmességre segítse a rábízottakat[15]. Szent Bernátnak a lelkiismeret szabadságáról (a szabályok értelmezésével és az engedelmességgel kapcsolatban) tett megjegyzéseit sem kell külön ismertetni. A bencés rend meg a ciszterciek nagy

vitáiban éppen ez a bernáti felfogás a fordulópont[16].

3. A ferences lelkiség egyik szép vonása a kezdeményezés elismerése és garantálása. Mind az engedelmesség, mind a szegénység dolgában meglepően bő teret hagy az egyén karizmatikus kezdeményezésének (pedig a történelem megmutatta, mennyire kétélű fegyver tud lenni ez a remek elv az egyesek és a közösség, s főleg az Egyház életében).

Ugyancsak a kezdeményezés tiszteletbentartásáról tanúskodik az egész monasztikus hagyomány az egyéni imaélet dolgában. A közös imától eltekintve, már Benedek szabályai az illető személyes ítéletére és ízlésére bízzák az imádság hosszúságát, idejét, módszerét, tartalmát. Tudvalevőleg a 15-16. századig nincs előírt imamódszer, kiszabott idő, stb. a szerzetekben[17] az elmélkedés terén.

4. Hogy a Szentírás mennyire központi szerepet játszott a régi Egyházban, mind a laikusok, mind a monachusok életében, nem szükséges külön bizonyítani. Elég futólag átolvasni Vazul, vagy Benedek szabályait; elég eszünkbe idézni Atanáz és Jeromos intelmeit — a felkelő nap a Szentírással kezedben találjon; este a Biblia lapjai legyenek arcod takarója[18] —, hogy erről meggyőződjünk. Sajnos a divatossá vált skolasztikus filozófia egyre jobban kiszorítja a Szentírást a hívek, sőt a szerzetesek kezéből és lelkiségéből. Ugyanakkor a különféle eretnek, „népies" mozgalmak, valamint a protestantizmus hatására az Egyház rendszabályokkal kezd élni a Biblia használatában. Ehhez járul az a sajnálatos tény is, hogy a Szentírás és a zsolozsma latin nyelve miatt a hívek és (főleg a nem pap és női) szerzetesek nagy tömege lassanként teljesen elszigetelődik a lelkiség éltető forrásától, és egyre jobban az ájtatosságok, aszketikus erénygyakorlatok irányába sodródik el a biblikus, teológiai, friss evangéliumi lelkiség rovására és az egyéni kibontakozás nyilvánvaló kárára, mint azt a burjánzó „lelki" irodalom és a szerzetesek kiképzési gyakorlata bőven igazolja.

5. A testvéri szeretet, sőt a lelki barátság gondolata sem idegen a szerzetesi közösségekben. Pachomius, Vazul, Benedek, Szent Ferenc, Ignác, mind-mind a testvéri szeretetben látja a szerzetesideál egyik legfontosabb biztosítékát. Ami a barátságot illeti, elég legyen Szent Gertrud, Mechtild, Assisi Sz. Ferenc, Bernát, stb. mellett Aelred de Rielvaux-ra hivatkozni, aki szerint Isten barátság: Deus amicitia![19]

6. A lelki élet szociális szempontjai (Pachomius „koinonia"-fogalma!); a szolgálat szelleme (Benedek, Vazul); becsületes munkából élni és nem koldulni (ez az első autentikus szegénységi ideál!)[20]; az „aggiornamento": el a fölöslegessel, a dísszel, a formalizmussal; épp elegünk van már a sok szabályból, előírásból: vissza az evangélium egyszerűségéhez[21]; keresetlen egyszerűség a liturgiában, életmódban, valódi szegénység (állandó refrén a szerzetesi reformtörekvésekben: Aniani Sz. Benedek, Bernát, stb.); a karizma hangsúlyozása (a Jézustársaságban az egyéni karizma külön ok lehet az ünnepélyes fogadalomhoz való soronkívüli eljutásra[22]), stb. stb. mind meg-

található a múltban is. Vagy vegyük a tökéletesség dinamikus felfogását (Nisszai Sz. Gergely[23]); a kontempláció és akció, az aszkézis és a misztika lényegénél fogva elválaszthatatlan, tipikusan biblikus, tehát keresztény felfogását; a kereszténység legaktívabb, legdolgosabb, leghatásosabb szentjei (Ágoston, Benedek, Bernát, Assisi Ferenc, Ignác, Nagy Teréz, Keresztes János, hogy csak a legismertebbeket említsük) nem véletlenül egyúttal a legimádságosabb, legkontemplatívabb szentek[24].

Mi is tulajdonképpen a régi vagy az új lelkiség? Ne gondolkodjunk merev kategóriákban, hanem a Lélek eleven, tág szemével nézzük az egész keresztény valóságot, a Bölcsesség könyvének szellemében. Aki kinyitja szemét és értelmét, de főleg a szívét és akaratát az éltető, mindeneket szüntelenül megújító Léleknek[25]: az képes lesz mindig „régit és újat" előhozni szívének rejtett kamrájából . . .

JEGYZETEK

[1] J. Aumann OP, Trends in Catholic Spirituality (Christian Spirituality. East and West. Priory Press, Chicago, 1968) pp. 10-13.
[2] Főleg az Apostolok Cselekedeteiben és Szent Pál leveleiben (Csel 9, 2; 22, 4; 1 Pét 2, 9 stb.).
[3] M. H. Vicaire OP, L'Imitation des Apôtres. Cerf. 1963, p. 90.
[4] Théologie de la vie monastique (Aubier, 1961, p. 558): Cassianus, vö. p. 220.
[5] Cassianus az egyiptomi monachusideált fogja meghonosítani Galliában; utána Benedek hódítja meg nyugat kolostorait. Magyarországon Vazul szabályai nagy becsben vannak az Árpádok korában. (Vö. Dictionnaire de Spiritualité, „Hongrie".)
[6] Cap. 63. (Urs v. Balthasar, Die grossen Ordensregeln, Benedictus, 249).
[7] H. Bacht SJ, Die frühmonastischen Grundlagen ignatianischer Frömmigkeit (Ignatius von Loyola, Würzburg, 1956, pp. 223-261).
[8] L. J. Daly SJ, Benedictine Monasticism. Its formation and development through the 12th Century. Sheed and Ward, N. Y. 1965, p. 317.
[9] Uo. pp. 135-136.
[10] Théologie de la vie monastique, pp. 219-220, 532, 529. Sz. Bernát szerint a kolostor az Egyház legteljesebb példája, itt igazán Egyház az Egyház.
[11] P. Deseille OCSO, L'Évangile au désert. (Cerf, Párizs, 1964) p. 35.
[12] Théologie de la vie monastique, Chrysostome, p. 164. (In Matth. hom. 7/4). Vö. még: Christian Spirituality. East and West, 36-37.
[13] IIa IIae, qu. 186, ad 2.
[14] Cap. 3. (Die grossen Regeln, pp. 195-196.)
[15] J. Gribomont OSB, Obéissance selon Saint Basile le Grand. Suppl. de la vie spirituelle, 1952 Mai, pp. 192-213.
[16] Knowles, From Ignatius to Pachomius, pp. 76-80.
[17] A. Poulain SJ, Des Grâces d'Oraison, 7e Paris, 1909, pp. 42-43. Maga Szent Ignác sem akart semmi előírást adni az ima idejére, módszerére vonatkozólag, vö. Gannon and Traub SJ, The Desert and the City, McMillan, London, 1969. Az egész IX. fejezet.
[18] Athanasius, De virginitate, 12; Hieronymus, Epist. 22/17 (Ench. Asceticum, nr. 221, 489). Benedek is a Szentírást ajánlja első helyen olvasmányképpen: Reg. c. 73. (Die grossen Regeln p. 258).
[19] Vö. még: L. Bouyer, La spiritualité de Citeaux (Portulan — Flammarion, 1954) p. 71. — Szent Brúnó is barátokkal van körülvéve (J. Walsh SJ, Spirituality through the Centuries, P. J. Kennedy and Sons, N. Y., 1964).

[20] A kartauziak egyenesen irtóznak a koldulástól. Még a vendégekkel is fukaron bánnak, nehogy koldulni kelljen nekik miattuk. Théologie de la vie monastique, p. 489 (Brúnó, Guiges).

[21] Nem annyira a pogányok elleni harcra van szüksége a kereszténységnek, mint inkább a belső megújulásra. John Salisbury (akkor Chartres püspöke) figyelmezteti a III. Lateráni zsinat atyáit, hogy a világért se hozzanak új törvényeket. Az Evangéliumhoz kell visszatérni, mert azt amúgy is csak kevesen követik, és éppen ezért fennáll a veszély, hogy maga Krisztus is elfordul tőlünk. (Fr. Heer, Aufgang Europas, Das Werden Europas im 12. Jhdt. Europa Verl. Wien-Zürich, 1949, p. 655.)

[22] Epitome Instituti S. J. p. V. c. 2, 445.

[23] Vita Moisis, 425 A, 429 C-D (Der Aufstieg des Moses, „Sophia", 4. Manfred, Blum) — J. Daniélou, From Glory to Glory (N. Y. 1961) pp. 51-52.

[24] Vö. Gannon i. m. VI. fej.

[25] Lásd Órsy László szép könyvét: „Open to the Spirit" (London 1969), valamint L. Bouyer csattanós megjegyzését: nem holmi juridikus moralizálás, sem remekbe foglalt szintézis, hanem „c' est la totale livraison de soi à l' Esprit" (La spiritualité de Citeaux, p. 244).

Árva megyéből (Lengyelország) írják: Az esperesi kerület 9 plébániáján a 19 380 hivőt 44 pap látja el. A kispapok száma 25, a nővéreké pedig 83. Életük példás. A hitoktatás magas fokon áll. Nem ritkák a 6-8, sőt 12-14 gyermekes családok. Csensztohovában, a híres Fekete Mária kegyhelyén egy 93 éves magyar pálos szerzetes is él. Szent István ünnepén Lipnicán senkisem dolgozott; az egész lakosság résztvett a szentmisén és majdnem mind szentségekhez is járultak. 26 pap, 19 kispap volt a búcsún. Gyönyörű látvány volt a körmenet az Oltáriszentséggel. Még látszik Szent István hatása — fejezi be levélírónk.

Egyébként Lengyelországban a hivatások száma általában jóval magasabb, mint nyugaton, bár az utóbbi időben itt is visszaesést állapítottak meg (főleg a ferences és domonkos rendcsaládokban). 1969-ben 406, 1970-ben 381, 1971-ben 480 papot szenteltek. Az összes teológusok száma jelenleg 4229, ebből kb. 3/4 rész világi, 1/4 rendi papnak készül. Más (Rómából származó) adat csak 3097 papjelöltről tud; ebből 551 volt elsőéves szeminarista, 390 pedig rendi novicius. Összesen 18 000 pap működik (1938-ban 11 000). A laikus teológusok száma is gyorsan nő. Hír szerint a közeljövőben már alkalmazni fogják őket a püspöki hivatalokban és az egyházmegyék ügyintézésében. (Petrusblatt, Berlin és Tygodnik Powszechny adatai.)

VI. PÁL PÁPA APOSTOLI BUZDÍTÁSA A SZERZETESÉLETRŐL

1971. június 29-én jelent meg az EVANGELICA TESTIFICATIO k. okmány, amellyel a Szentatya általános irányelveket kíván nyújtani a mai bizonytalanságban és bátorítást a megújulási törekvésekre.

Bevezetőben — a Zsinatra és az egyházi hagyományra hivatkozva — a szerzetesi élet lényegéről és fontosságáról szól a pápa. Az első részben összefoglalja a szerzetesség fajait (kontemplatív, apostoli és „vegyes" forma), hangsúlyozva, hogy a merevedésre hajlamos külső formákat mindenkor a belső lendületnek kell megújítania, a rendalapító karizmájának megfelelően, s mindenekfölött a végső szabályhoz, Krisztus evangéliumi követéséhez ragaszkodva.

A második rész az evangéliumi tanácsokat tárgyalja. Az Istennek szentelt szűzesség csak Isten szeretetéből fakadhat, s egyben az embertestvér iránti fokozott odaadást is jelent. Tehát pozitívum, mély belső béke forrása, a Misztikus Test és a Fő egységének szimboluma. A mai szerzetes feladata: újból teljes hatékonyságában mutatni be a keresztény szűzességet, tanúskodni arról, hogy a lelki termékenységnek különleges forrása. De Istennek ezt az értékes ajándékát csak az fogja fel, aki Érte el tudja veszíteni életét. — A szerzetesi szegénység is Krisztus példáján alapszik, de ma még sürgetőbbé teszi a világban tapasztalható nyomor drámai kiáltása. Van akit ez az erőszakos beavatkozás kísértésébe sodor. De Krisztus tanítványa nem követhet más utat, mint az Övét. A szerzetes a maga módján szolgálja az igazságot: a társadalmi igazságtalansággal való minden megalkuvás mellőzésével, az emberek lelkiismeretének ébresztgetésével, saját életmódjában pedig — külsőleg is — komoly és hiteles szegénységgel. Egyesek közvetlenül is megosztják a legszegényebbek életmódját, más szerzetek munkáik gyümölcsét szentelik nekik. Igen, a szerzetes is vesse alá magát a munka közös törvényének, de sohase lásson öncélt benne és ügyeljen, milyen szellemben végzi. Éppen neki kell a mai világban a munka emberi értelmét megmutatnia, azét a munkáét, amelyet a szellem szabadságában végzünk, sajátmagunk fenntartására és mások szolgálatára. A kereset és a javak közössége jó eszköze a testvéri osztozásnak és a minden szegénységben ott rejlő függésnek. A szerzetesi szegénység azonban sohasem lehet puszta alkalmazkodás a környezethez. Kivételes esetektől eltekintve a megkülönböztető szerzetesi ruházatot sem kell egykönnyen elvetni. — Az engedelmesség fogadalmával a szerzetes a szolgáló Krisztus nyomába lép, halá-

lának és feltámadásának titkába kapcsolódik. A tekintély gyakorlása a testvérek szolgálatát jelenti. Elöljáró és szerzetestestvére az Atya és Fiú példája nyomán együtt valósítja Isten akaratát. A döntés joga azonban végül is az elöljárónál van, ezt kívánja a közösség természete. A közösségen kívül végzett munkát össze kell tudni egyeztetni a közösség követelményeivel. Minél inkább gyakorolja valaki felelősségét, annál szükségesebb megújítania teljes önátadását. Így lesz a szabadság az engedelmesség pecsétje, az engedelmesség a szabadság megerősítője. Az egyéni lelkiismeret nem egyedüli bírája tetteink értékének: objektív normákhoz kell igazodnia, és a szükség szerint nevelni, helyesbíteni kell magunkban. Az elöljáróval felmerülő esetleges véleménykülönbségek mindig a közösség kárára válnak és belső szenvedéssel járnak, amint Krisztus is „a szenvedésből tanult engedelmességet" (Zsid 5,8). A szerzetesnek meg kell tapasztalnia valamennyit abból a nehézkedési erőből, ami Urunkat keresztje felé vonta, a kereszt „bolondságából", amelyet Sz. Pál mindnyájunknak kíván. Életének sokféle keresztje Isten mérhetetlen szeretetének jele legyen számára.

A harmadik rész a szerzetes *életstílusáról* szól. Az ő útja az életszentség „szűk útja". Igaz, ma sok ellenkező ösztönzés arra akarja rábírni, hogy emberi téren keresse a cselekvés hatékonyságát. De Isten népe nem ezt várja tőle. Hanem? „Olyan férfiak és nők legyenek, akik képesek elfogadni a szegénység egyszerű rejtett életét, elszántak az önmagukról és mindenükről való lemondásra, szabadok és egyben engedelmesek, kezdeményező szelleműek és kitartók, szelídek és erősek a hit szilárdságában. Ennek kegyelmét Jézus Krisztus abban a mértékben fogja megadni nektek, amilyen mértékben teljesen odaadjátok önmagatokat, visszavonás nélkül." A tapasztalat kikísérletezte különböző formák és gyakorlatok az egyes szerzetekben jó segédeszközök ennek a stílusnak kialakítására, s óvakodni kell attól, hogy ezeket a rugalmasság és teremtő spontaneitás jelszavainak ürügyén a minimumra korlátozzák. Itt a Szentatya kiemeli magának a szerzetesi közösségnek összefogó erejét, a lelki telítődés fontosságát (napi imagyakorlatok és hosszabb visszavonulási időszakok), a szerzet szellemének átélt „doktrináját", és a szerzetesek egymás közötti derűs, megértő, egyszerű, előzékeny testvéri szeretetét, akár kicsiny, akár nagyobb kommunitásban élnek.

A negyedik rész a *megújulásról* és lelki növekedésről szól a szerzetek kebelében. Ennek legfontosabb jele és eszköze az Istennel való bensőséges viszony és egyesülés az imádságban. Így aztán az Úr arcát fogjuk fölfedezni testvéreinkben és életünk eseményeiben is. A mai ember nem találja egyensúlyából kilódult életének értelmét, gyötrődve keresi létének kontemplatív dimenzióját, s nem jön rá, hogy Krisztusnál megtalálhatja. Nem kell-e éppen a szerzetesnek tanúságot tennie erről? Hogy meghalljuk Istent, ahhoz magány és csend szükséges. Ez a csend nem a lárma puszta hiánya, vagy ürügy az emberek szolgálata elől visszavonulásra, hanem saját énünk

hallgat el Isten és a testvér előtt. Végül a szerzetes élete a liturgia — elsősorban a szentmiseáldozat — és az Oltáriszentség köré összpontosul. Amikor a világ szükségeit és bajait a köztünk jelenlevő Krisztus elé viszi, a leghathatósabb hozzájárulást adja a problémák megoldásához. Ezen túlmenően is vegyen részt az Egyháznak az emberiség javát szolgáló küldetésében, mindig intézménye természetének megfelelően, és — amennyiben a lelkipásztorkodás van érintve — püspökének irányítása alatt.

A befejezésben a pápa ismételten sürgeti a szerzetek megújulását, a másodlagos formák korszerű adaptációját a lényeg megőrzése mellett. Ez a hiteles megújulás döntő fontosságú magának az Egyháznak és a világnak megújulása szempontjából is. Legyen nyitott szemük a mai ember szükségleteire, hogy el tudják juttatni az evangélium üzenetét a tömegekhez. Mindenekfölött legyenek az Isten iránti határtalan szeretet élő bizonyságai. A mai világnak nagyobb szüksége van rá, mint valaha, hogy olyan embereket lásson, akik életük teljes odaadásáig hitelt adtak az Úr szavának. Őrizzék meg az evangéliumi „kicsinyek" egyszerűségét, hisz csak azok tudnak behatolni a Lélek titkaiba. És sugározzák maguk körül a Krisztushoz tartozás örömét: így fog az Úr hívása eljutni a mai fiatalokhoz. Segítse őket mindebben a legtökéletesebben Istennek szentelt embernek, Krisztus Anyjának pártfogása és a Szentatya teljes szívből adott áldása.

A MEGKÖTÖZÖTT MINDENHATÓSÁG

Nem elég, hogy Isten emberré lett, hogy a mindenek Ura szegénnyé lett: a Mindenható, a korlátlanul Szabad, a Végtelen, az Írás szava szerint „alávetette magát" és mindig újból aláveti magát teremtményének. Sőt nemcsak aláveti magát, hanem betű szerint foglya, rabszolgája lesz, mégpedig nemcsak egyszer, hanem a legkülönbözőbb alkalmakkor és a legváltozatosabb módon.

Amikor Isten örök Fia eljött hozzánk, megtehette volna, hogy természetünket az első Ádámhoz hasonlóan a földből vegye magára és életét a férfikorral kezdje, előjöhetett volna közvetlenül a Teremtő kezéből, ahelyett, hogy a gyermekkor és ifjúság gyöngeségein keresztül lassan érlelődjék férfivá. Történhetett volna így is, ha így akarja. De nem: inkább vezekelve Ádám gyermekei között foglalt helyet és asszonytól született. Éppen ez vált botránykővé az első századok tévtanítói és minden idők szabadgondolkodói számára. Ennek a Máriából való születésnek elképzelése megrémítette őket, mint elviselhetetlen és hihetetlen dolog. És csakugyan: ez a hittitok a végtelen Isten csodálatos fogságának a kezdete. Születése előtti hosszú fogságára gondolok szeplőtelen Anyja méhében. Ott pihent emberi természetében az, aki Istenként jelen van mindenütt; ott pihent emberi lelkével, és bár

börtöne kegyelemmel teljes volt, mégis az első órától kezdve fájdalmasan tudatában volt fogságának és a fogság roppant terheinek.

Végre meglátja a napvilágot és szabad, — de csak azért, hogy egy másik börtönbe kerüljön. Az első, amit születésekor édesanyja cselekszik, élethosszíglani fogságának példázata és képe: „Mária megszülte elsőszülöttjét, pólyákba takarta és jászolba fektette" (Lk 2, 7). Azokban a déli országokban az újszülöttel másképpen bántak, mint ma nálunk. A gyermeket leplekbe csavarták, egészen úgy, mint a holttestet csavarták leplekbe és kötözték össze. Emlékeztek Lázár feltámasztására: amikor a csoda visszaadta életét, nem tudott mozogni, míg el nem távolították a halotti lepleket. „A halott kijött, keze és lába pólyával volt megkötözve. Jézus így szólt: Oldjátok ki őt és hagyjátok járni" (Jn 11, 44). Az Úr, aki ezt a csodát tette, gyermekkorában maga is így feküdt. Alávetette magát népe szokásainak és vallási előírásainak. Idáig Mária méhében pihent; most csak azért hagyta el ezt a szent börtönt, hogy anyja szerető keze újra megkötözze és megbilincselje, magaakarta, vezeklő szolgaságban. Így feküdt hát a Mindenható, mint valami fából vagy kőből faragott élettelen kép a jászolban, vagy Mária keblén, a gyermekkor gyámoltalanságának és a mozgását akadályozó kötelékeknek kettős tehetetlenségében.

Ebben az állapotban mutatták meg őt a pásztoroknak. Így imádták a bölcsek, így mutatták be a templomban, így vette karjára Simeon, így menekült éjnek idején Egyiptomba; gyöngédlelkű édesanyja pedig imádva térdelt ennek a mély szolgaságnak titka előtt, amelyben megtartani magasztos anyai kötelessége volt. Így teltek el életének első hónapjai, s jóllehet lassacskán felnőtt és szétrepesztette kötelékeit, mégis csak lassan és fáradságosan tartott ifjúkora felé. Amikor egy pillanatra elővételezte küldetését és az írástudók között ült a templomban, anyjának gyengéd szemrehányása hamarosan visszaszólította; hazament vele és Józseffel, és „alávetette magát nekik" (Lk 2, 51). Azután atyja műhelyében dolgozott, még mindig nem a maga uraként, és harmincéves koráig egyetlen város szűk korlátaihoz volt kötve.

És amikor végre eljött az óra, amelyben el kellett hagynia szerény názáreti otthonát, akkor is — hogy úgy mondjam — a fogság törvénye alatt maradt, s az fokozódó súllyal nehezedett rá. Hiszen nem félelmetes, egyenesen ijesztő-e, hogy — mintegy nyilvános működésének előkészítéseként — most halálos ellensége kezébe adatik, kitéve a gonosz ellenség ostromának, ő, akit gyermekkorában édesanyja gyöngéd karja tartott fogva! A lázadó főangyal, aki n e m akarta az alávetettséget, aki felütötte fejét Isten trónja ellen és alázuhant az égből — ő szerzett most hatalmat a testté lett örök Ige fölött, fölemeli és oda vezeti, ahová akarja. Magával viszi a szent városba és a templom párkányára állítja; felviszi egy magas hegyre, hogy a földön való korlátlan uralom csábító kilátásával ejtse meg. „Mi köze Krisztusnak Béliállal?" (2 Kor 6, 15). És mégis: Sátánnak ideiglenesen hatalom adatott a Mindenható fölött.

De Krisztus nyilvánosan tanítani kezd; most legalább már csak szabad lesz! Bizonyára; de most is ki van téve egy újabb fogság veszélyének, még hozzá legkomolyabb veszélyének. Mihelyt csodákat tesz és tanítványokat gyűjt maga köré, hozzátartozói fellépnek ellene és hatalmukba próbálják keríteni. „Amikor övéi ezt meghallották, mentek, hogy rátegyék kezüket; mert az a hír terjedt el róla, hogy megzavarodott" (Mt 3, 21). Amikor Názáretben prédikált, „a nép felkelt és erőszakkal megragadta; kiűzték a városon kívülre és fölvezették a hegyre, hogy letaszítsák" (Lk 4, 29). Máskor lelkesült hallgatói részéről fenyegette veszély: jöttek, hogy megragadják és erőszakkal királlyá tegyék (Jn 6, 15). Megint más alkalommal „az írástudók és farizeusok szolgákat küldtek ki, hogy elfogják" (Jn 7, 32), végül pedig Heródes is rá akarta tenni kezét, hogy megölje (Lk 13, 31).

Végül eljött az idő, hogy meghaljon értünk. De önmagának ezt az áldozatát nem akarta anélkül meghozni, hogy előzőleg meg ne kötözzék. Úgy tetszett neki, hogy — az Egyház szavaival szólva — a bűnösök kezébe szolgáltassák ki: „manibus tradi nocentium". És most kérdem: mire való ez a módfeletti megaláztatás? Bizonyos, hogy vérét kellett ontania és meg kellett halnia; de a Gondviselésnek elég eszköz és út állt volna rendelkezésére, hogy engedje meghalni, anélkül, hogy a poroszlók és hóhérlegények hatalmába adja. Ő maga választhatta volna meg az isteni igazságosságnak való elégtétel útját-módját, elhárítva az emberi közreműködést. A történelemben azt olvassuk, hogy halálraítélt királyok visszautasították az ítéletnek a bakó általi végrehajtását és maguk hajtották azt végre magukon. Ne feledjük: nem kellett szükségszerűen alávetnie magát ennek a megaláztatásnak, hiszen mikor a poroszlók közeledtek hozzá, holtként estek a földre. És mégis tudjuk, hogyan vetette alá magát, hogyan kérdezte megindító szavakkal: „Mint gyilkos ellen, úgy vonultatok ki, kardokkal és dorongokkal, hogy elfogjatok? De ez a ti órátok és a sötétség hatalma" (Lk 22, 52-53).

Így beszélt, és ezek a szavak közvetlen jele voltak a válogatott megaláztatások kezdetének, amelyek súlya alatt szenvedni és meghalni akart. Ő, akit csak az apostolok és az angyalok láttak, amint a Getszemániban mintegy présbefogva földre görnyedt és halálkínokat szenvedett, minden bizonnyal a magányban is véghezvihette volna ünnepi áldozatát, úgy, ahogyan elkezdte. De „az emberek kezébe" akart jutni; akarta fogadni az áruló undorító csókját, akarta kiszolgáltatni magát egy méltatlan papság lándzsás és kardos szolgáinak, úgy akart meghalni, hogy a dühöngő néptömeg rángassa ide-oda, hogy könyörtelen hóhérlegények ökle, ostorcsapásai és kalapácsa sújtsa, börtönben senyvedjen és bírói szék elé hurcolják, oszlophoz kötözzék és keresztre szegezzék, és végül, amikor a legrosszabbnak vége volt és lelke elszállt testéből, sietve eltemessék — igen, ez volt a legtöbb, amit barátai még megtehettek érte: sietve eltemetni egy szűk sziklasírban. Ő csodálatos, mélyen titokzatos intézkedése az Úrnak! A természet Istene, a mindenség Ura maga ölt testet, hogy szenvedjen és meghaljon ebben a testben. És

nemcsak ezt teszi: utolsó akar lenni az emberek között, lemond a tagjai fölötti szabad rendelkezésről, és csak azért szakad ki anyjának oltalmazó karjából, hogy kiszolgáltassa magát pogány zsoldosok önkényének.

De most már bizonyára végére jutottunk ezeknek a csodáknak — hiszen megrepesztette a sziklát! Feltámadott sírjából és felment a mennybe. Nagymessze van a földtől, biztonságban minden megszentségtelenítéstől, s a test és lélek, amelyet magára vett, amennyire csak teremtett természetnek ez lehetséges, résztvesz a Mindenható korlátlan szabadságában és függetlenségében. De nem, — még mindig nem hagyta el a szenvedés lehetőségének birodalmát. Úgyis kitaláljátok, mit akarok most mondani. Hát annyira szükségletévé lett-e a fogság, hogy megint el tudna jönni a földre, azért, hogy — amennyire ez lehetséges — újból alávesse magát neki? Akkora értéket tulajdonít a teremtményei iránti engedelmességnek, hogy távozása előtt, éppen elárultatása estéjén, gondja volt rá, hogy halála után fogságát a világ végéig folytassa? Testvéreim, naponta szemünk előtt van a nagy igazság: teste és vére állandó csodáját rendelte látható színek alatt, hogy ezzel minden időkön át rámutasson a megkötözött Mindenhatóság titkára.

Vette a kenyeret, megáldotta és átváltoztatta testévé; vette a bort, hálát adott és átváltoztatta vérévé, és papjainak teljhatalmat adott, hogy ugyanazt tegyék, amit ő tett. Így tehát továbbra is bűnösök kezében van. Egy gyönge, tudatlan, bűnös ember hozza létre a neki kölcsönzött papi hatalomnál fogva a Legfölségesebb jelenlétét. Szűk tabernákulumba rejti és bűnös népnek osztja ki. Csak az imént tisztultak meg a halálos bűntől, és megnyitják neki ajkukat; nemsokára megint a halálos bűn felé fordulnak, mégis befogadják szívükbe; a hiúság, önzés, nagyravágyás és büszkeség foltjai éktelenkednek rajtuk, mégis gondolkodás nélkül vendégül látják; könnyelműek, langyosak, világias gondolkodásúak, mégsem riadnak vissza attól, hogy maguknál üdvözöljék. Ó, hiszen még azok is, akik komolyabban igyekszenek, hideg szívvel és szórakozott elmével veszik magukhoz és hamvába fojtják a szeretetet, amely — ha megnyílnának neki — parazsával lángragyullasztaná őket. Így van ez legjobbjainkkal; hát akkor a legrosszabbak? Mit mondjak a szentségtörésekről? betéréséről olyan szívekbe, amelyek bocsánatot nem nyert súlyos bűnök szennyét hordják? a hallatlan megszentségtelenítésről, amikor időről-időre a hitetlenség még az Úr szent oltárához is közeledni merészel és istengyalázó módon birtokába keríti?

Látjuk, testvéreim: ha Istent egyszerűen mindenhatónak valljuk, akkor csak tökéletlen ismeretünk van róla. Az a Mindenható ő, aki mindenhatósága ellenére gyöngeséggel képes magát körülvenni és saját teremtményei foglyává lenni. Ha szabad így fejeznem ki magam: megvan az a felfoghatatlan hatalma, hogy hatalomfosztottá tudja tenni magát. Ha tökéletesen meg akarjuk ismerni Őt, akkor abba a gondolatvilágba kell elmélyednünk, amelyet az „Emmanuel" és a „Jézus" név sugall.

John Henry Newman

VISSZAPILLANTÁS A RÓMAI PÜSPÖKI SZINODUSRA

Johann Weber gráci püspököt sokat emlegették a szinodus alatt. Világos, józan állásfoglalásai, a kontesztáló papok iránt tanúsított nyíltsága nagy visszhangot keltettek a sajtóban, a hazaiban is. A szinodusról kiadott pásztorlevele személyes dokumentum, de egyházfői megnyilatkozás is. Alkalomadtán szeretnénk ilyesminek is helyet adni ebben a rovatunkban, hiszen „az Egyház szava" nemcsak a római fórumok megnyilatkozásaiból áll. A szöveget néhány pusztán ismertető és helyi jellegű rész kihagyásával közöljük.

A harmadik római szinodustól igen sokat vártak. És a vélemények róla nagyon különbözők.

Joggal mondhatjuk, hogy a szinoduson a világegyház igazi képviselete gyűlt egybe. Az a kulcs, amely a részvevők számát megadta, biztosította a katolikus Egyház egész püspöki testületének jó képviseletét. A legtöbb jelenlevő püspököt választással küldték ki. Továbbá a kétszázegynéhány püspök fóruma mégsem volt áttekinthetetlenül nagy. Ebben az együttesben a világ minden tájáról való emberekkel könnyebben legyőzi az ember azt a kísértést, hogy Középeurópát tekintse a föld egyedüli döntő központjának. A világegyháznak ez a fóruma komolyan vette magát, teljes szólásszabadságban, amelyet egyáltalában nem akadályozott a pápa jelenléte sem. Ellenkezőleg: véleményem szerint a szinodus elnökei gyakran túlságosan is elővigyázatosak voltak abban, hogy senki szólásszabadságát ne kurtítsák meg, akkor sem, ha a hozzászólások alig vonatkoztak a tárgyra.

Ezekben a hetekben az aulában kb. 360 hozzászólás hangzott el. Mindezt végighallgatni ugyancsak megerőltető volt, nemcsak az álláspontok sokoldalúsága, hanem különbözőségük miatt is. De teljesen hamis dolog meghasonlásról, elidegenedésről, kezdődő skizmáról és efféléről beszélni. Sokkal inkább azt kell megállapítani, hogy minden véleménykülönbség mellett is magától értetődő tény volt az egy hit, az egy Egyház, az egy püspöki hivatal, az egy papság Isten egyetlen népében, az egy Úr, Jézus Krisztus alatt.

Nagyon sokszor kérdezik tőlem, mennyire értékelem a szinodust. Egyes hangok visszaesésnek minősítik. Tudom, gyanúba foghatnak, hogy szépítgetem a dolgokat. Én elejétől végig ott voltam a szinoduson, és a hivatalos rész mellett is sok kapcsolatot szereztem, sok tapasztalatot gyűjtöttem. A fogható írásos eredmény sokak szerint túlságosan csekély. De kérdem: ténylegesen lehetett volna-e „szenzációs" dokumentumokat létrehozni, és érdemes lett volna-e föltétlenül erre törekedni? Emlegetik a félelem, a hiányzó bizalom, a megőrzés, az aggodalmas biztosítgatás szellemét is. Biztos, hogy sok szinodusi felszólalás, amely aztán a sajtóba is eljutott, ezt a benyomást kelti. Egy ilyen eseménynél azonban, túl az írásban rögzített mondatokon, az atmoszféra is döntő. A szinodus sok mindennek tudatára ébresztett minket — nemcsak a jelenlevő püspököket, hanem az egyházat és a világot is. Ezt nem lehet többet visszaforgatni. Ezért a szinodus nem

volt hiába. Világítsuk meg ezt néhány pontban.

a) Mindannyian tudunk a világban uralkodó igazságtalanságról és nyomorról. Mindenekelőtt elméletileg. De itt az ember átélte ezt a „frontról" jövő püspökök nem-konvencionális szavaiban. Aki a szinoduson résztvett, annak számára egy földrajzi helyzetében csak bizonytalanul ismert ország nevével most egy püspök arca kapcsolódik össze.

b) Az Egyház e világban van, és érte van itt. Ez sem új dolog. De a szinodus óta ez a tantétel könyörtelen kérdésként szegeződik mindnyájunknak: Nem vesztünk-e bele a magunk problémáiba? Nem lettünk-e áldozatai annak a téves vélekedésnek, hogy először az egyházon belül kell rendbehozni mindent, amit lehet, és csak azután működhetünk kifelé? Nem adtuk-e fel az apostolságot, a küldetést, a valóságos felebaráti szeretetet? Sok püspöktől hallottam, mennyire szaporodnak a szekták, az álmisztikus mozgalmak. Végső soron emögött igen gyakran az elhagyatott világ üdvösség utáni kiáltása rejlik.

c) Ez a szinodus világosan és egyértelműen fölébe kerekedett annak a kimondatlanul mindig újból kísértő tévtannak is, hogy tulajdonképpen nincs szükség a papi szolgálatra. De az eddiginél sokkal erősebb hangsúlyt kapott a pap elkötelezettsége a rábízott emberek, egyházközségek iránt. A papot nem szabad elszigetelten, önmagában tekinteni. Isten népében van, és Isten népéért.

d) Ma a pappal szemben magasabbak az igények. Csak akkor felelhet meg feladatának, ha radikális hitvallást tesz a megváltásra szoruló világ mellett, és ugyanakkor radikálisan Krisztusban él. A pap egyszerre pastor, testis és animator. És mert mi püspökök felelősek vagyunk a világért, — mert Krisztus bibliai szavához tartjuk magunkat, — mert elismerjük Isten Lelkének működését az Egyház életének eleven folyamában, minden emberi nyomorúság ellenére, a századokon át, — azért ragaszkodunk ahhoz, hogy feltételeket szabjunk a papi hivatásnak.

A döntő pont itt: joggal kívánhatjuk meg a paptól, hogy tanúságot tegyen egzisztenciális odaadásáról. Ezért érvényben marad, hogy aki pap akar lenni és pap akar maradni, az a cölibátussal adja meg ennek a személyes odaadásnak a tanúságát. Vajon a családi életben kipróbált odaadás is elismerhető-e e feltétel teljesítésének? Hogy efelé az ajtó bezárult-e vagy kinyílt, azt ma még nem mondhatjuk meg.

Sok más jelenlevővel együtt Ausztria is a viri probati felszentelése mellett foglalt állást. De senki se vonja kétségbe, hogy ha a döntés más lesz, föltétlen engedelmességgel alkalmazkodni fogunk. Kifejeztük véleményünket, érveket hoztunk fel. Ha másképpen történik, akkor ez nekünk, hivő embereknek erőteljes felszólítás: gondolkozzunk, mi ilyen körülmények között a feladatunk.

A paphiány a kegyelem sürgetője is. Ha mindenáron fel akarnánk tölteni a papság sorait, az zsinat-előtti egyházképhez vezethetne. Ha az Egyház a

nagy paphiány láttán mégis kijelenti, hogy ragaszkodik a papoknak szabott komoly föltételeihez, akkor ez azt jelenti: sok és leleményes ötlettel kell minden erőnkből előmozdítanunk Isten népének részvételét az üdvösség szolgálatában. A záródokumentum kifejezetten szól annak szükségéről, hogy alkalmas új formákat kell találnunk, továbbá sürgetően kívánja a lelkipásztori tanácsok felállítását a nép minden tagjának felelős képviseletével. Hiszem, hogy ezek nagy és jó döntések.

e) A szenteléssel a pap a papság tagja lesz. A papi testület különleges és hivatalos kifejezője a papi tanács. Ezt a szinodus tudatosan nem írta egész pontosan körül. Mozgékonynak kell ennek lennie: eszköz, nem cél. Sokat vitáztunk a papi csoportokról is. Létjogosultságuk fő kritériuma az egység, a lelkiség és a szívélyes viszony előmozdítása. A papi hivatalának gyakorlását feladó papot igazságosan és testvériesen kell kezelni, de — ha tevékenykedhetik is még az Egyház szolgálatában — hivatalos papi cselekményeket nem végezhet többé.

f) Azt hiszem, sok a mulasztásunk. Mindenekelőtt túlságosan keveset segítünk egymásnak azon a téren, hogy megőrizzük és előmozdítsuk hivatásunkba és elhivatottságunkba vetett öntudatos bizalmunkat. Olykor szinte úgy látszik: divat a pap életéről lekicsinylően nyilatkozni. Ez nem egy pap esetében tökéletes krízist okozhat, másoknak mély szomorúságot. Hamis öntetszelgés nélkül állíthatjuk: Mindegyikünk, aki vállalta hivatását, tudatában lehet annak, hogy nagy dolgot cselekedett, mert követte Krisztust. Nem csalták meg, nem ámították el. Az Egyház gyarló emberek egyháza, azért mindig reformra szorul. De minden fölött ott virraszt Isten hűsége ehhez az egyházhoz, és minden egyes emberhez, aki elfogadja őt.

Kifelé csaknem úgy tűnhet, hogy szinte az egész szinodus a cölibátus körül forgott. De nem jó elszigetelni egy problémát és mindig újra arról beszélni, arról írni. Így az ember nagyon hamar elveszti a higgadt és józan szemléletet.

Előttünk terül el a jövő, és e felé a jövő felé akarunk elindulni, mert egy útszakasz az Krisztus követésében az Atya felé.

Az igazságosságot követelő kiáltás csak akkor lesz hitelreméltó, ha egyesül a felelősség- és kötelességvállalással. Nagyon komolyan meg kell fontolnunk, egyformán bánunk-e lelkipásztorkodásunkban minden emberrel, hogy fest az igazságosság és áttekinthetőség anyagi dolgokban, stb. És több nemzetközi szolidaritást kell tanúsítanunk — a kevés pappal rendelkező országoknak nyújtandó segítségre gondolok.

A papnak mindinkább animator-nak kell lennie: olyan embernek, aki nemcsak megszervezi és „menedzseli" egyházközségét, hanem lelket is önt bele, akinek az asztalához nyugodtan leülhetnek az emberek, aki érti a lelkibeszélgetés csínját-bínját, akinek ideje van az egyházon megütközők számára. A folyvást ide-oda szaladgáló papnak nincs jövője. De annak a papnak sem, akinek mindenre van ideje, csak éppen a „lelki dolgokra" nem.

A szinodus a pap feladatára gyakran használta ezt a kifejezést: „az egység szolgálata". Az az ember legyen, aki másokat összevezérel, erőket kelt, embereket felelősségükre ébreszt, feladatokat ad nekik, akinek van hozzájuk türelme akkor is, ha először ügyetlenül csinálják meg. Mennyit vétettünk ezen a téren! Egyszerűen nem hiszem, hogy nem akadnak minden egyes egyházközségben olyan emberek, akik mindig jobban érzik: ők az egyház.

Mindezt a pap csak akkor tudja észrevenni, ha ő az egyházközség nagy imádkozója is. Sürgősen felül kell vizsgálnunk a közös ájtatossági formák stílusát. De tegyünk hitvallást a bűnbánat mellett is, és csináljuk mi magunk is! Nem önmagunkat csaljuk-e, amikor kerülgetjük a saját megtérésünket és közben hangosan vádolunk másokat? Csak szegényebbé tesszük az embereket, ha nem segítünk nekik abban, hogy egészen személyes és hivő módon letehessék bűneik terhét. A bűnbánati szertartások jók, de nem szabad arra a téves véleményre vezetniök, hogy most már meg lehet takarítani a személyes gyónást.

A szinodus állást foglalt amellett, hogy komolyan kell venni a zsinat gondolatát „Isten egész népéről". Ennek egyik kifejezése az egyházközségi tanácsok, a megszervezendő területi vagy espereskerületi tanácsok, az egyházmegyei tanács. Teljes erőből elő fogjuk mozdítani ezeket intézményeket. Bizonyára csalódások is járnak majd vele. De akkor nyomban kérdezzük magunktól: Mennyi befektetéssel járultam én ehhez — előkészítésben, a vallásos élet segítésében, személyes beszélgetésben? Ezeknek az embereknek talán már belátható időn belül igen nagy felelősséget kell átvenniök, egyszerűen mert kevés a pap. Akkor már késő lenne előkészíteni őket.

A cölibátus nincs föltétlen kapcsolatban a papi hivatallal. A szinodus tisztában volt ezzel. De a papságnak ezt a formáját mégis mindegyikünk egészen tudatosan vállalta magára. És minden életben vannak alapvető döntések. A cölibátus azt fejezi ki, éppen ebben az önmagától állandóan megittasodó és ugyanakkor az értelmetlenség macskajajától kínzott világban, hogy én Krisztusra építek, hogy Krisztus nekem igen sokat ér. A föltétlen reménység jele: tudom, miért vagyok képes lemondani. Az írás egyértelműen megállapítja, hogy Jézus környezetében ott vannak a tanítványok, akik tudják, hogy személyesen meghívta őket, és ezért ténylegesen sokat otthagynak, elhagynak. Továbbá a cölibátus nagyon illik a mai paphoz, mert kísérlet az emberek jogos reményének kielégítésére: arra, hogy valaki egészen értük él. Végül józanul be kell vallanunk magunknak, hogy a cölibátust csak a Krisztusba vetett személyes hit erejében lehet akarni és élni. Ez föltételezi, hogy az ember lelkiéletet él, nem sajnálja magát a lelkipásztori munkától, és megtart bizonyos életszabályokat. Talán csak megkívánhatunk annyit egy paptól, amennyit elvárunk egy tisztességes házasembertől vagy munkaadótól a nőkkel való érintkezésben; csak a papnak még beljebb kell felállítania a korlátot.

Akiknek nehézségeik vannak, ne szűnjenek meg keresni, és ne bátor-

talanítsák el kölcsönösen egymást, ne ássák bele magukat mesterségesen a problémákba. Aki viszont magától értetődően vallja a cölibátust, az vigyázzon, hogy személyes cölibátusa valóban hátsó ajtók nélküli, hivogató, becsületes tanúságtétel legyen. Az egyik legmegindítóbb felszólalás a fehér atyák rendfőnökéé, Van Asten-é volt: Cölibátusunk nem lesz hitelre méltó, ha nem párosul szegénységgel és alázattal. A cölibátust mindig föl kell használni valamire. Különben fösvénységgé, gyanakvássá, keményfejűséggé, stb. fajul.

Tudok gondjaitokról, különösen az apró, oly fárasztó gondokról: nehézségek az iskolai tanításban, a plébániai együttélésben, a papi meghasonlások terhe, vagy hogy hogyan találjatok egy jó házvezetőnőt, hogy nem láttok eredményt, hogy betegek vagytok. Nincsenek patentmegoldásaim. Mindannyiunknak hitet kell tennünk egymás mellett. Úgy, ahogyan vagyunk. Múltunkkal és azzal a lehetőségünkkel, hogy módunkban áll jobbá lenni, bátrabbá lenni, vidámabbá, igazabbá lenni. Akkor vagyunk Krisztus Teste e világ számára.

Johann Weber gráci püspök

Európai magyar papi lelkigyakorlat aug. 21-én estétől 25-én délig.
Színhelye: Innsbruck, Haus der Begegnung.
Jelentkezés Marosi Lászlónál, Kapelleng. 15, A-9800 Spittal/Drau.

Magyar nővérek lelkigyakorlata aug. 4-én estétől 12-én reggelig.
Színhelye: Brüsszel, Av. de Lima 20. (örökimádók)
Jelentkezés P. Matyasovich Henriknél, Blijde Inkomststraat 18,
B-3000 Louvain.

MAJLÁTH GUSZTÁV KÁROLY ERDÉLYI PÜSPÖK

Halálának 30. évfordulója (1971-ben — a cikk anyagtorlódás miatt maradt ki előző számunkból — Szerk.) méltó alkalom arra, hogy fölelevenítsük tiszteletreméltó alakját és tudatossá váljék bennünk életművének jelentősége.

A szerencsétlen véget ért utolsó országbíró, Majláth György és Hilleprand-Prandan Stefánia bárónő fia. 1864. szept. 24-én született Bakócán, Baranya megyében. Már zsenge fiatalságában jelét adta szép lelkiségének. A strassburgi egyetemen volt joghallgató, amikor álmában látta, hogyan gyilkolják meg apját. Az álom igaznak bizonyult. A megrendítő esemény hatása alatt elhatározta, hogy papi pályára lép. Az a benső viszony, amely édesapja és Simor prímás között fennállt, Esztergomba vonzotta. Majd a bécsi Pázmáneum növendéke lett. Ebben az időben emelte őt és testvéreit keresztapja, Ferenc József grófi rangra. De nagyobb kitüntetés volt számára, amikor 1887. okt. 7-én Simor prímás pappá szentelte.

Gyönyörű, harmonikus papi pályát járt meg. Hét évet töltött Esztergomban a kispapok prefektusaként. Vaszary Kolos Komáromba nevezte ki plébánosnak. Megalapította a Szent Vince egyesületet, és mérhetetlen sok jót tett, osztogatva dúsgazdag édesanyja vagyonát. Igen sokat tett a magyarországi katolicizmus megújítására. Mint szemináriumi igazgató új utakat kezdett. Résztvett mindazoknak az intézményeknek megalapításában, amelyek a régi hagyományokkal szemben merészebb kezdeményezéseket jelentettek. A Regnum Marianum hitoktató-egyesületben együtt dolgozott Shvoy Lajos későbbi püspökkel, Izsóf Alajossal, Halász Pállal, stb. Shvoy püspök még kevéssel halála előtt is legszebb élményei között emlegette ezt a lelkes kis közösséget, amelynek légköre életreszólóan befolyásolta tanítványaikat. Szoros barátság fűzte Prohászkához, Glattfelder püspökhöz. Igazi apostola volt az ifjúságnak: fölkereste az ország papnevelő intézeteit, szinte valamennyi középiskoláját, s akinek ez az apostol a szemébe nézett, az meg is gyónt nála.

1897 elején a beteg erdélyi püspök mellé nevezték ki utódlási joggal. Császka György kalocsai érsek szentelte püspökké a Mátyás-templomban. Jelmondata: In Corde Jesu salus. Ezen a diaspora-területen, 57 000 km²-es egyházmegyéjében igazán bőven talált munkát. Hiába kínálták neki később a kalocsai érseki, majd az esztergomi prímási széket: hű maradt Erdélyhez. Sikerült még jobban elmélyítenie a felekezetek között kialakult, Erdélyre jellemző békét. Kolozsvárott pl. az egyik teret Három Püspök Terének nevezték el (katolikus, református, unitárius), elismerésül a vallási vezetők iránt.

A protestánsok közt a püspök ugyanolyan népszerű volt, mint saját hívei közt. Jóságos, közvetlen modora mit sem mutatott az „egyházfejedelem"-ből. A fiatal papnövendékek és az egyházmegye papjai pedig mint eszményképükre néztek föl rá. A jelenlegi püspököt, Márton Áront ő szentelte pappá, sőt újmiséjén is megjelent. Az egész falu kivonult eléje az állomásra és valóságos diadalmenetben kísérték be.

Fáradhatatlanul járta egyházmegyéjét. Különös gondja volt az ifjúságra. Gyóntatta őket, lelkigyakorlatokat adott. Modernségére jellemző, ahogyan az erdélyi Katolikus Státusról nyilatkozott. Ez az intézmény (1932-től Egyházmegyei Tanács néven) amolyan egyházmegyei képviselőtestület: az erdélyi katolikus hívők összessége által választott egyházi és világi képviselők szervezete, amely segítette a papokat az egyházmegyei vagyon kezelésében és az egyházi intézmények irányításában. 1897. aug. 10-én, első státusi megnyitó beszédében a püspök a következőket mondta: „Jogosult-e az autonómiai mozgalom? Én annak tartom . . . Szűnjék meg végleg az a közönyösség, amely világi híveinket az egyház életével szemben eddig eltöltötte. Ne tekintsük az egyház ügyét kizárólag a papok ügyének. Közös az mindnyájunkkal! Legyen tehát mindenkinek része a munkában, de legyen része az érdemekben is."

Kevesen tudják, hogy Majláth püspök a nemzeti nyelvű liturgia ügyének lelkes szószólója, s ezzel a II. vatikáni zsinat liturgikus előfutára volt, — a huszas évek elején! Amikor a rítus-kongregáció felszólította, küldje el a népnyelvű rituálé egy példányát, 1927. okt. 19-én egy egész kéziratos gyűjteményt küldött Rómába, s ismételten kérte a nemzeti nyelv törvényes használatának engedélyezését. (Érdemes lenne Rómában kutatni ez után a gyűjtemény után! Valószínűleg benne volt a dr. Éltes Károly kolozsvári plébános készítette magyarnyelvű Misszálé, Rituálé és breviárium is.) Monay Ferenc pápai magyar gyóntatóval, Serédi Jusztiniánnal is levelezett e kérdésről. A prímásnak írja: „Népünk állhatatosan ragaszkodik a magyar szertartásokhoz úgyannyira, hogy nem egy helyen viszályban és ellenségeskedésben élt a törvényekhez (ti. a latin nyelvhez) szigorúan ragaszkodó lelkipásztorával is." 1929. máj. 22-én a kongregáció elrendelte egy „Appendix" összeállítását a rituáléhoz Erdély használatára. Majláth ekkor az egész magyarság szempontjaira tekintve, fáradságos munkával a nagy területen használt, pázmányi hagyományokat őrző esztergomi rituálét fordíttatta le. Ő maga is többször megfordult ez ügyben Rómában. Többek között a Collegium Germanico-Hungaricumban előadásban számolt be a német teológusoknak útja céljáról. Azok elképedve hallgatták, hogy Erdélyben pl. a bérmálás magyar nyelven folyik, s nem értették, hogyan is tűrheti Róma ezt a balkáni állapotot.

A rítus-kongregáció némi módosítással jóvá is hagyta a rituálét, de ezt az engedélyt később a rendkívüli ügyek kongregációja visszavonta. Majláth püspöknek nem sikerült keresztülvinnie tervét: az idő még nem volt érett rá. De hogy a sok munka ne menjen egészen kárba, az anyag nagyrészét mégis kiadták, igen találékony formában. A papság számára az „Erdélyi preorátor"

jelent meg kézikönyv gyanánt, a híveknek pedig az „Erdélyi imádságos könyv" vaskos kötete, amely a II. világháború végéig hét kiadást ért meg. Erdélyben megvan a Rómából visszahozott kézirat is, a római megjegyzésekkel együtt. Majláth püspök tevékenysége ösztönözhet, hogy liturgiánk új épületébe beépítsük gazdag liturgikus múltunk sok értékes és jól felhasználható anyagát is.

Hosszú püspöki pályafutása, a közbeeső két háború alatt sok nehézség, szenvedés, megaláztatás is osztályrészéül jutott. Az idős, betegeskedő főpásztor mellé segédpüspök kellett. 1938. dec. 24-én nevezte ki a pápa Erdély püspökévé Márton Áront, Majláth méltó utódát. Majláth püspök immár nyugodtan megtérhetett a pásztorok Pásztorához, akit egy hosszú élet során olyan híven és eredményesen szolgált.

M. L.

A liturgikus törekvésekre vonatkozó adatokat Dr. Juhász Péter (Encs) szíves közlésének köszönhetjük.

GERTRUD VON LE FORT

1876. okt. 11-én, Bismarck idején született, és 1971. Mindenszentek ünnepén tért meg az örökkévalóságba. Bibliai kor, bibliai gazdagságú tapasztalatokkal. Családi hagyományai révén a történelemmel, egyetemi tanulmányai alatt a filozófiával és teológiával, Isten kegyelméből a katolikus Egyházzal került életreszóló kapcsolatba. 1927-ben Rómában tette le a hitvallást, de a „Himnuszok az Egyházhoz", írói működésének ez a nagyszerű nyitánya, már 1924-ben megjelent. „Veronika kendője" c. regényének hátterében saját római élményei húzódnak meg; folytatása, „Az angyalok koszorúja" már a hitlerizmus sötét korát és a végsőkig menő önfeláldozás megváltó erejét festi. Legszívesebben azonban történelmi „kisregényeken" vagy novellákon keresztül érzékelteti mindig korszerű és egyben mélyen transzcendens mondanivalóit. (A gettóból jött pápa, A magdeburgi menyegző, Utolsó a vérpadon, Utolsó találkozás, Pilátus felesége magyarul is megjelent.) „Az örök nő" c. nagy tanulmánya a női hivatás metafizikai mélyeibe hatol, az „Utunk az éjen át" a nácizmus korának lelki mérlegét állítja fel. Finom, nemes, szimbolumokat kedvelő gondolatvilága és stílusa nem mindenkinek egyaránt otthonos. De aki odaadja magát neki, az a nagylelkűség, a becsület, a gyengéd irgalom, az Isten, ember felé szenvedélyesen kitáruló és minden áldozatra kész szeretet csodálatos világába hatol be vezetésével. Emléke előtt tisztelegve egy kései versét idézzük.

Békelitánia
az Isten Anyjához

Könyörögjünk földünk békéjéért,
Mert a föld békéje nagybeteg.
Segíts, édes Szűz Mária, segíts mondani:
Béke legyen árva földünk békéjével!

Te, kit a béke szellemhírnöke köszöntött, esdd ki nekünk a békét!
Te, ki a béke igéjét fogadtad magadba, esdd ki nekünk a békét!
Te, ki a béke szent gyermekét szülted világra, esdd ki nekünk a békét!
Te, a mindeneket Kiengesztelőnek segítőtársa, te, a mindent Megbocsátónak
készséges eszköze,
Te, örök könyörületének odaadó szolgálója, esdd ki nekünk a békét!

Enyhe hold a népek vad éjszakáján:
Óhajtozzuk a békét!
Szelíd galamb a népek saskeselyűi közt:
Vágyva vágyjuk a békét!
Sarjadó olajág szívüknek hervadt avarában:
Elepeszt szomjúságunk: békét!
Hogy a foglyok végre kiszabaduljanak,
Hogy az elűzöttek végre hazát találjanak,
Hogy a sebajkak végre mind-mind beforrjanak,
Esdd ki nekünk a békét!

A föld minden kedves szépségéért — esdd ki nekünk a békét!
A tengerek sértetlen fönségéért — esdd ki nekünk a békét!
A hegyek tiszta égretöréséért — esdd ki nekünk a békét!
Teremtőnk kedveltje, alkotásai között áldott,
A teremtés képviselője, esdd ki nekünk a békét!

A teremtmények gyötrő aggodalmáért — kérünk téged, küldjél békét!
A bölcsőben szendergő kisdedekért — kérünk téged, küldjél békét!
Az aggastyánokért, akik meghitt ágyukban szeretnének elszunnyadni örökre —
kérünk téged, küldjél békét!
Védtelenek oltalmazója, szívtelenek korholója,
Fénylő csillag a zűrzavar sűrű felhői közt — kérünk téged, küldjél békét!

Te a haldoklók mellett voltál, mikor vérüket a csatamező beitta,
Te lejöttél az óvóhelyre hozzánk, mikor a szörnyű bombák hulltak,
Te törődtél a szegény meggyalázott asszonyokkal:
Könyörülj, könyörülj a békén!
Anyánk, ki velünk sírtál, Anyánk, aki velünk remegtél,
Gyermekeiddel vigasztalan Anya, könyörülj a békén!

A keresztényekért, akik a kereszténység miatt már kétségbeesnek,
A pogányokért, akik a kereszténységet már kigúnyolják,
Az egész emberiségért, amelyben betemetődik Isten képemása,
Mentsd meg Anyánk, mentsd meg mégis a békét!
Mentsd meg Fiadért: ne lett légyen hiába keresztje!

Anyánk, Édesanyánk, minden teremtmény közt legfájdalmasabb szívű,
Vedd karodba az elveszett világot!
Sohanemvolt borzalom tör ránk mindenfelől,
Mintha ezer sötét ármány fenekedne véres végre!
Anyánk, Édesanyánk, halott már a mi békénk,
Békesség csak a mennyekben lakik még!

Te, ki úgy is velünk maradsz, ha eltaszítanak,
Te, ki akkor is szeretsz, ha megvetnek,
Te, kinek nem csorbul hatalma, ha finomművű trónod össze is törik a földön:
Kömyörögjél békénk feltámadásáért!

Aki üres sírod rózsákkal szórta be: ő ajándékozzon meg békénk húsvétjával!
Aki angyalszárnyakon ragadott fel a mennyei dicsőségbe: ő ajándékozzon meg békénk húsvétjával!
Aki megkoronázott jövendő boldogságunk koronájával: ő ajándékozzon meg békénk húsvétjával!
Te jegyese az élő Istennek, te Anyja a feltámadott Úrnak,
Te királynő az örök Isten országában! Amen, amen.

Igen, így lesz, húsvét támad a halott békének,
Béke lesz a szegény világ békéjével.

PAPOK A SZEGÉNY KRISZTUS NYOMÁBAN

Piero Gheddo neves olasz pap-újságíró könyve: Katolikusok és buddhisták Vietnamban, a szerző vietnami útja után készült. Alapos felkészültséggel és érdekesen elemzi az ottani két fő vallás helyzetét és egymáshoz való viszonyát.

A lelkipásztorkodás és életmód tekintetében a vietnami papokra semmi dicséret nem elég. Ugyanez áll a harci területek szerzetesnőire, katekistáira és hivőire is. Sohasem fogom elfelejteni az igazi hősiességnek azokat az eseteit, amelyeket személyesen élhettem át Vietnam különböző részeiben. Emlékszem három fiatal vietnami nővérre, akik a határhoz közel az iskolát és a hozzátartozó orvosi gondozóhelyet vezették. A folytonos bombatámadások és gépfegyvertűz között állandó életveszedelemben éltek, mégis nyugodtak és derűsek voltak és csodálkoztak elképedésemen, hogy ilyen helyen találom őket. Emlékszem Dong-Ha, Gio-Lin, Cam-Lo, Quang-Tri papokra is, akik néhány kilométernyire a 17. szélességi fokon lévő demilitarizációs vonaltól az ottani nővérekkel együtt kitartottak falvaikban, nyitva tartották az egyedüli iskolákat és az egyetlen beteggondozó- és karitászállomást (a kormányzati hivatalnokok csak nappal mutatkoztak, a községi elöljárók viszont a városokba menekültek).

Vietnam kiterjedt falvaiban és hegyes vidékein a lakosság szociális gondozása, nevelése és „védelme" gyakran kizárólag a katolikus pap vagy valamelyik egyházi szervezet kezében van (falun csak igen kevés a buddhista bonc). Sok pap mondta nekem: azért maradt a helyén, mert különben emberei követnék a városba és ott még több szükséget és nyomort szenvednének, mint falun.

A vietnami klérus szegénysége mélyen hatott rám. Szaigonban olyan papokat ismertem meg, akik mint nagy intézmények és intézetek vezetői a legnyomorúságosabb körülmények között dolgoztak, mert nincsenek helyiségek, nincs komfort és a csepp irodák túl vannak zsúfolva munkaeszközökkel és papírral. Példaként megemlíteném P. Nguyen-Dui-Vi irodáját, aki a „Sacerdos" c. folyóiratnak, valamint a vietnami püspökkari konferencia nyomda- és tájékoztató központjának igazgatója. Irodája egyúttal a lakószobája is. Az egyik nagyobb katolikus városban él, amelyet az első vietnami püspökről, Nguyen-Ba-Tong-ról neveztek el. A kicsi helyiség mennyezetig tömve könyvekkel, hozzá a katolikus rádióprogram leadásaihoz szükséges magnószalagok, két magnetofon, filmtekercsek, kartotékszekrények, rádió, sokszorosítógép, írógép, személyi tárgyak és egy televízió — az ágy alatt („csak esténkint húzom elő, ha futtában megnézem a híradót").

A kontumi egyházmegye egyháza a szó legigazabb értelmében a „szegények egyháza". Míg mi Európában mélyenszántó teológiai traktátusokat írunk az Egyház szegénységéről, itt Vietnamban (és a Harmadik Világ más országaiban is) a papok ténylegesen élik ezt a szegénységet, olyan fokban, amit mi el sem tudunk képzelni. P. Arnould Dak-To-ban él, állandó bombatámadások közepett, nagyon szegény hegyilakók közt, egy kb. 10 × 3 m-es szalma- és bambusznádkunyhóban, amely 3 helyiségre oszlik: az elsőben konyha és a misszionárius ágya; a másodikban egy asztal iratokkal, könyvekkel és asztalosszerszámokkal; a harmadikban a raktár. Az egész kunyhóban csak egyetlen igazi bútordarab van, egy kis zárható szekrény, amelyben a misszionárius okmányokat és pénzt őriz. A többi „bútort" ő maga készítette ládákból. A padló döngölt föld. Ugyanazt eszi, amit az ottani lakosok.

És P. Dujon hajléka Dak-Chu-ban? Még rosszabb, mint P. Arnouldé. Annak mégis csak van egy kis vakolt temploma. P. Dujonnak viszont csak egy szalmakunyhója van, annak kell betöltenie minden feladatot: nagyobbik fele templom, a kisebbik, bambuszfallal elválasztott rész lakószoba és munkahely. A csak néhány négyzetméter nagyságú helyiségben könyvek, munkaeszközök, orvosságok, az „ágy", konyhafelszerelés és még sok más, amire a misszionáriusnak ezen a vidéken szüksége van, szegektől kezdve iskolakönyvekig. Igaz, P. Dujonnak megvan az a ritka szerencséje, hogy van egy petróleum hűtőszekrénye (errefelé ismerik ugyan a lökhajtásos repülőket, meg a legmodernebb bombákat, de a villanyáramot még nem).

És P. Chastenet meg P. Creten lakóhelye? Az utóbbi már több mint negyven éve van Vietnamban. Vége-hossza nem lenne, ha elkezdenék beszélni a

párizsi missziós papok „lakásairól" Dak-To völgyében! Amikor P. Dujonnál éjszakáztam, felajánlotta nekem az „ágyát" (bambuszgyékénnyel leterített deszka); ő maga a földön aludt. „Megszoktam — mondta nekem —, hat hónapig a kemény földön aludtam, mikor fogoly voltam . . . Nem akarok kijönni a gyakorlatból: sose tudja az ember!"

Még sok ilyen példát felsorolhatnék. Mindenki, aki megismeri a vietnami egyházat városon és falun, osztja a szaigoni érseknek, Msgr. Binhnek a bennszülött papságról mondott ítéletét:

„Az utóbbi tíz hónapban azon fáradoztam, hogy végiglátogassam az érsekség kis és nagy plébániáit . . . Így képet alkothattam magamnak arról, hogyan élnek a papok a városokban és a legeldugottabb, legelhagyottabb falusi plébániákon. Mélységesen megrendültem. Hazudnak, akik azt állítják: a papok olyan állampolgárok, akik a népen kívül élnek, nem mennek a hívők közé, a megtiszteltetést és kényelmet szeretik, előnyben részesítik a városok luxusát, kerülik a munkát és a kellemetlenségeket, állásukat arra használják ki, hogy javakat halmozzanak fel maguknak és családjuknak, tétlenül élnek plébániájuk híveinek költségén . . . Aki ilyesmit állít, vegye magának a fáradságot, hogy saját szemével győződjék meg arról, amit én az utolsó tíz hónapban láttam . . . És mégis: egyetlen pap sem panaszkodott. Ellenkezőleg, határozottan mondották nekem: Élve vagy halva, de híveim mellett maradok!"

OROSZ ANDRÁS JEGYZETEIBŐL ÉS LEVELEIBŐL

Az jó, hogy hiszek az Istenben, — de az én hitem csak olyan, hogy magamnak sem lenne kedves, ha valaki csak így hinne bennem! Erőtlen az én hitem és nem ad életet. Olyan hit kellene, hogy a kedvemtől függetlenül mozgatna!

A hitemet én nem a hegyek táncoltatására használnám, hanem hogy jobban nyomába szegődjem az élő Isten gondolkozásának.

Én azt szeretném, hogy abban a hitben, amivel én számítok valakinek, abban a hitben legyen komoly szeretet is; valami olyan nagy találkozás a lelkemmel, ami tele van az élet örömével; valami nagy-nagy biztonság, — nem az a számítgató próbálkozás. Valami ilyesmit várhat tőlem az élő Isten! Ez aztán remek kapcsolattá bontakozna! Jó lenne!

Átmegyek a kápolnába!

Igen keveset tudok én megtenni az Úr Jézusnak egészen jól, amiről azt gondolhatná, hogy éppen így akartam.

Meg itt vannak az Úr Jézus buktatói: rengeteg a megváltás terhe. Komoly bajokon nem tudok segíteni. Úgy hiszem, itt van a megoldás:

ha szeretetem nincs, semmi vagyok,

mert azért a szeretet mégiscsak segít lehetetlen helyzetekben is!

Igaz szeretet. A jóakarat a kezdete; az van is; de elakad mindenféle buta dologban.

Sokszor teszek vad dolgokat, amiket nem értenek, de én a szeretetnek címezem; bánom is én, akármit mondanak, vagy akármibe kerül, csak örömet szerezzek!

Szeretném, ha nekem nem lenne olyan jó, de sokaknak tudnék jó lenni!

Régen voltam itt így; tegnap este igen szégyenlettem magam; én valóban nem vagyok méltó Hozzád. Majd segítek azért, — de nem kell viszonoznod.

Pedig én is megkívántam, hogy jóban legyünk; nekem rokonszenves vagy, nem is féltek Tőled semmit; miért is nem lehetek igen jó barátod! Most még nem nagyon számíthatsz rám — bizony nem! Soha sem akarok lázadozni ellened! Minden maradjon közöttünk érvényben. — Jó lenne, ha Neked sem kellene bánnod soha, hogy gondoltál reám is!

A terhedre sem akarok lenni, — inkább segítek Neked, — csakhogy én nem szeretem a terheket. Azért a papságot szeretem, — azt az emberséges lelkedet is. Jól akarom végezni a szolgálatomat; szeretném, hogy az én világomban Neked jó legyen; azt is szeretném, hogy sokkal többet tudjak elviselni.

Buktatód sem akarok lenni: miattam kár ne érjen, miattam ne szidjanak Téged; ellenségeid ne legyenek miattam, hanem sokan legyenek jóakaróid. De senkinek sem szeretek az útjában lenni. Járhatóbbá akarom tenni az utaidat, hogy a járásod simább legyen közöttünk, meg aztán hogy mi is bátrabban menjünk Utánad. Szeretnék valamennyire világosság és táplálék is lenni az utaidon, — majdnem semmi, amit teszek.

Nincsenek eredményeim, csak olyan küzdelmeim, amelyek kudarccal végződnek. Nehéz a helyzetem és olyan a természetem, hogy mindent igen komolyan veszek: nem tudok optimizmussal átsiklani a felbukkanó nehézségeken. Bizalmam sincs senkihez. Hallgatok, kesergek magamban, a hitem is elsötétül! Valami nagy hiba lehet bennem, vagy valahol nagyon elhibáztam! Nem találom a helyes utat.

Én nem szeretem a többiek vágyait, de a magam vágyait nem tudom megkívántatni senkivel! Nincs már bennem semmi abból a boldog küldetéstudatból, amivel elindultam; talán már csak útjában vagyok a többieknek. Félre is állnék szívesen.

Nehéz napok vannak mögöttem, — a jövő napoktól pedig félek.

Nem tudom összeszedni a gondolataimat, hogy legalább egy percre ne legyen más senki és semmi, csak az Isten.

Értelmetlen az én életem! Fizikailag is nehéz. Ritkán beszélgetek valakivel. Vágyódom pedig a többiek közé, de én csak teher vagyok. Unom a

bátorító jótanácsokat, — hogy majd a jó Isten segít — hozzá kell simulni a kereszthez . . . A szavak elmennek a fejem felett — belefulladok a maszatba! Nem is alakulhat ki normális lelki élet!

Szeretnék már kiszabadulni az életemből!

Valóban soha sem szabad elkeserednünk! Nem is tudom, miért engedi az ember elhatalmasodni önmagán ezt a sűrű, kilátástalan és mindig jobban besötétedő keserűséget? Talán csak az átvergődött sötétségen keresztül lehet felvirradni? Lehetséges!

Régen volt már, amikor örülhettem olyan lebegős hangulatnak, ami elönti az ember lelkét és teliti örömmel, boldogsággal, hittel, nagy Isten-közelséggel. Azelőtt, ha ilyen érzések híjával voltam sokáig, elszomorodtam és kivetettnek éreztem magam, — most már nem!

Most már megkívántam az Úr Jézus világát; nem mindegy nekem, hogy mi hogyan volt Vele.

Fontos nekem a magam kis élete, — hiszen ez az élet az enyém! Ezt akarom olyan életnek, ahol az Úr Jézus van a főhelyen, nem én magam!

Gyúr engem az Úr Jézus. Nem szabad lemondanom a Vele való találkozásról, és türelmesen kell Rá várnom!

Volt-e már olyan élményed, hogy az élő Isten közelségétől megszédültél, és elöntött a mámoros öröm, hogy neked az Isten nem idegen?!

Ilyenkor kívánja meg az ember szomjasan az időtlen életet.

Ha te komolyan becsülöd az Istent, eljön majd hozzád, — mikor már éretté nevelődtél a találkozásra.

Úgy beszélj az Istenről, hogy szeressék meg nagyon; örömhír legyen a szavad!

Az Úr Isten nem feledkezik meg senkiről, el nem fordul senkitől! Ilyesmin ne tépelődjék, mikor a fejére nőnek a gondjai! Keressen inkább olyan formákat a lelki életének, amik a profán gondjait is viszik. Ez lehetséges! még akkor is, hogyha halálosan fáradt! Ha fáradt, akkor ne a szóbeli imát erőltesse: a vágyódásával imádkozzék. Nem zsarnokunk az élő Isten, hanem Atyánk!

A ti utatokat most szeretném én is építeni! Úgy gondolom, hogy majd ti is megőrzitek az emlékemet!

Megkérem az apostolokat, hogy fogadjanak benneteket a gondjaikba. Tudjátok, megvan ennek az értelme: ők már igazán élnek, a lehetőségeik nagyon kitágultak, — és azért bízom bennük leginkább, mert az Úr Jézus minden embert egységbeölelő akaratának ők a legközvetlenebb hordozói.

Az, hogy már elmentek a mi világunkból, nem szakította el az összetartozásunkat velük. Azt ugyan még nem tudom világosan, hogy milyen

formájú az összetartozásunk, de az összetartozásról biztosan tudok. Azt pedig, hogy hallgassanak a kérésemre, nem az én érdemeim miatt remélem, hanem azért, mert fölbátorít rá a lelkületük!

Majd ti is megtapasztaljátok, hogy az Úr Isten csodálatos dolgokat tesz nektek, — de mindig nagyon vigyázzatok, hogy jók legyetek az élő Isten előtt! Ezt ígérem, hogy nyilvánvaló lesz előttetek az Isten ereje, és számíthattok az Isten erejére.

Tudjátok, úgy vagyunk mi, hogy az Úr Isten kezében mi magunk is erősek leszünk, — az Ő erejével.

Zúg a szél odakint és rátok gondolnom igen jó most — hogy az Úr Jézus mit épít veletek. Annyi sötétséget látok, hogy jó a ti világosságtok nekem, és talán szilárdak is vagytok ebben a nagy ingadozásban. Nem látom én a jövőt, — de arról álmodozom, hogy ti az Isten kezét fogjátok, és a jövőtök az örökkévalóság! Áldott legyen az utatok!

TEOLÓGIAI AGGIORNAMENTO MAGYARORSZÁGON

A világ két végéről is jelezte egy-egy paptestvérünk, mennyire fáj nekik, hogy nincs sajátos magyar lelkiség, noha a pluralizmus eszméje utat enged a lelkiség vonalán a sajátos nemzeti értékek érvényesülésének. Hivatalos egyházi történetíróink is azt bizonygatják, hogy a magyar szentek, vagy lelkiségi irányzatok mindig valami nyugati áramlat tükrözői, képviselői.

Anélkül, hogy történészeink adatait kétségbe akarnám vonni, mégis kérdésesnek látszik előttem, hogy egy annyira jellegzetes nép, mint a magyar, a kívülről felvett hatásokat ne formálná, ne hasonítaná át a saját lelkülete szerint. Nem arról van-e inkább szó, hogy nyugati mivoltunk elhitetésére mi magunk állítjuk homályba eredeti kezdeményezéseinket, vagy módosításainkat, miközben minden nyugatról jövő hatást a kelleténél jobban értékelünk? Hisz nem egyszer történt ez meg íróinkkal, művészeinkkel, tudósainkkal, technikusainkkal, államférfiainkkal, miért épp a lelkiség volna kivétel?

Vegyük csak a legaktuálisabbat, a szentistváni lelkiséget, amely kereszténységünk alapjait megvetette s az árpádházi királyok és szentek hosszú során át hatott annak kibontakozására. Vajon elfogadható-e, hogy csupán a clunyi reformmozgalom, a szentágostoni Civitas Dei és keresztény királyeszmény kreatúrája, vagy Nagy Károly utánzója lett volna? Hogy magyarázható akkor, hogy hatása túlélte a nyugati áramlatokat?

Szent Istvánban nemcsak egy általánosan keresztény, de különlegesen magyar uralkodói eszmény is megtestesül. Nemcsak igazságos és kegyes békefejedelem, hanem az egyszerűség és közvetlenség patriarchális jegyeit is hordozza. A magyar már Árpád előző utódaitól sem kívánta, hogy kiemelkedő hadvezérek, hódítók legyenek, vagy fényes udvartartással tűnjenek ki, de a megértő, atyai jóindulat mindenkor követelmény marad. Vagyis a f a m i l i a r i t á s a világi és egyházi élet minden vonalán.

Ez azonban nem zárja ki, hogy a kormányzás szilárd törvények alapján történjék, amelyek tiszteletben tartják a szerzett jogokat, szabadságokat. A többség nem vette zokon, hogy a törvények szabályozzák a valláserkölcsöt is, mert a közrend, az „ildom" felette áll az egyéni vélekedéseknek. A vallás a magyar számára elsősorban isteni

parancs, amelyet az egyházjog foglal rendszerbe. Felfogása valószínűleg eleve közelebb állt a római, mintsem a bizánci rendszerhez, s ebben Szent István végleg megszilárdította. (Ne feledjük, hogy a protestantizmusból is elsősorban a szigorú kálvinizmust fogadja el.)

Szent István az aktív, apostoli lelkiséget képviseli. Ebben túltesz Nagy Károlyon. Valóban pásztora, vezetője népének. Ez legegyénibb vonásának látszik, amiben az Árpádok közül is alig közelíti meg valaki. A magyar egyházat is elkötelezi az aktív, tevékeny lelkipásztori munkára. A kontempláció háttérbe szorul még a magyar alapítású pálosoknál is. A javak nagylelkű osztogatása — a nyugati zsugorgatás ellentéte — nemcsak az Árpádoknál válik kötelező stílussá, a vendégszeretet, az éhezők fitogtatásmentes táplálása a legszélesebb rétegek erényévé emelkedik.

A katolicizmus különleges felfogására vall a szent királynál a jövevények, idegenek felkarolása. A faji és nyelvi különbség a XIX. században alig játszott szerepet, s az egykori vallási türelem (Erdély) is hasonló mentalitásból eredhetett.

Még folytathatnánk tovább, de már ez a néhány vonás is mutatja, hogy igenis van sajátos magyar lelkiség, csak tudatosan felszínre kell hozni a történelem mélységeiből. A katolikus reformáció óta az ugyancsak Szent Istvánra visszamenő magyar Mária-tiszteletet szokták emlegetni, ami a legmélyebb népi rétegekig hatott. A korona átruházása az égi Nagyasszonyra a földi országot az égivel fűzi egybe.

Nem kétlem, hogy a magyar lelkiség már Szent István korában s a későbbi századok folyamán is új meg új sajátos értékeket termett, és hogy a hiba nem a tény hiányában, hanem a méltó tudatosításában rejlik.

Budapesti paptestvér

+

A fiatalabbakban és az idősebbekben is igen nagy az igény a hit problémáinak távolabbi, filozófiai megalapozása iránt. Magyarországon is, akárcsak nyugaton, nem a szeparatizmus az igény, hanem minél több nyitottság a többiek felé. Ez egyébként azt hiszem János pápa óta egészen általános. Talán úgy jellemezhetném: mi katolikusok szeretnénk, ha minden metafizikai és emberi mozgalomban jó példánkkal, buzgalmunkkal az elsők között lehetnénk. Meggyőződésem és azt hiszem sokaké, hogy az elmúlt 2000 esztendő Krisztus tanításának és életének legbensőbb misztériumait még nem bontotta ki, rengeteg a még elvégzendő munka.

Ha jól látom, a „modernebb" szárnynak az igényei két póluson találhatók meg. Egyrészt a vívódó, töprengő emberiség gondolati kincseiből kiválogatni azokat, amelyek Krisztus tanításához vezetnek. Gondolok itt a nagy vallásalapítók tanítására, filozófusok elmélkedésére, bölcs és jó emberek életének példájára. Nem bizonyító jelleggel, úgy érzem, az apologetika kora a régi értelemben elmúlt, hanem inkább bemutató szándékkal. A másik pólus a misztikus átélések tartománya; szintén nem a túltengő fantázia termékeire gondolok, hanem a fokozatosan letisztuló belső szemléletre. Csak kapásból említek néhány nevet, akik vonzzák az embereket a „külső táborból": Julian és Aldous Huxley, Gandhi, Schweitzer, Martin Buber, nagy protestáns teológusok, mint Karl Barth és a „Theologie der Hoffnung" mestere, Jürgen Moltmann. Az emberi példák közül nem a szerzetesek, hanem a világban működő emberbarátok, misztikusok, „szentek".

Hazai pedagógus

+

A természettudomány legújabb kutatásain alapuló, Isten végtelen hatalmát érzékeltető tudományos cikkek kellenének. A munkásság elit rétegétől fölfelé, lassan már mindenki képzettebb lesz a természettudományok terén, mint a teológiát végzettek. Ez nem is csoda, hisz azok csak azzal foglalkoznak egész életükben. Viszont csak

erről az oldalról közelíthetők meg. Amit értenek, onnan kiindulva kell következtetések levonására ösztönözni őket. Nagy az Isten-hiányérzet — bocsánat, még papoknál is —, tehát az istenérvek minden szellemi síkon való kidolgozása szerintem a legfontosabb.

Világi hívő

+

Foucauld stílusa a nekünk való: megszentelni az „értelmetlen" mindennapi munkát, elvinni az emberek közé a bennem Élőt. Ezt mindig lehet! A nagy szavakból mindenkinek elege van, — ha tetteket, életeket lát, az jobban vonzza. Ha csak addig tart a kereszténységünk, hogy áhítatosan tudunk imádkozni egy beat-misén, régen rossz. Látszania kell az életünkön az emberebb emberségnek, hogy lehet ránk számítani, hogy becsületesen végezzük munkánkat.

Most valahogy úgy közelednek a fiatalokhoz, hogy jaj, szegény, meg ne erőltesse magát, csak amihez kedve van. Pedig önfegyelem nélkül nem lehet semmire sem menni. Csak meg kell mutatni a nagyobbat, amiért érdemes. Amíg egy magát vallásosnak tartó ember életfelfogása is ez: „ezért a pénzért nem lehet elég keveset dolgozni" —, addig hol a kereszténység, hol a sokat emlegetett kollektív szellem? Valahogy az alapvető emberi becsületesség, felelősség hiányzik. Ha senki sem nevel rá, senki sem követel, mi lesz a következő generációból? Elindulni talán onnan lehet, hogy: amit magadnak akarsz, azt tedd másnak. És hogy másoknak örömére légy, ne terhére, kárára, ahhoz alakulnod kell.

Papjainknak az kellene, hogy nyelveket tanuljanak, olvassanak, alakuljanak, az új szellemben éljenek és beszéljenek — és lelkivezessenek. 30 év előtti stílus persze hogy nem kell senkinek!

Mindig csak azokra kell tekintettel lenni, akik keresik, vagy még nem is keresik az Istent? Én azt hiszem, nagy szégyene a nyugati kereszténységnek, hogy a beat-muzsikusok egy hindutól kaptak kedvet a szemlélődésre. Szent Teréz sem azért lett most egyházdoktor, mert nem korszerű. Kellene az imádságról és annak utairól beszélni, írni. Igenis van, akit érdekel! És még többeket érdekelne, ha egyáltalán tudnák, hogy van ilyen! Nem lesz „belső", ha senki sem mer beszélni róla, nem mer ránevelni. És akkor a „külső" sem ér semmit.

Meg kellene írni a remény teológiáját. Vagy legalábbis mindent szőjön át a keresztény remény, amiről beszélnek vagy írnak. Az emberek sokszor „utálnak élni", divatos az öngyilkosság. Épp a reménynek vagyunk leginkább híjával, azt kellene adnunk az embereknek — hogy ne legyen olyan értelmetlen az életük.

Hazai világi

+

A mi viszonyainkban, egyházmegyéink elöregedése miatt a papság szellemi és lelki krízise lappang, korlátok között van, s e korlátoknak nem ismerjük a határát. A környezet hatása, a kereszténységtől való elfordulás visszahatása a tehetetlenség érzését kelti és a lassú agonizáció sok paptestvér idegeit, testi-lelki egészségét emésztette és emészti állandóan.

Az elégedetlenség oka nemcsak a hit krízise, de talán az oltártestvéri szereteté is. Mi van az egyházkormányzat és az alsópapság között? Nincs-e válságban éppen e pontban a szeretet?

Nagyon ritka hely az, ahol „hagyományos papi életformát" látunk. Egyre több lesz nálunk a „dolgozó", fizikai munkát végző pap. A papi külső (ruházat) megváltozott, utazások, munkák, stb. alatt eltűnt a reverenda és beleolvadt a papság a világiak tömegébe, de „Oremus" arcán így is látszik a papi „belső". Az örök „papi belső" pedig nem változhatik meg, legfeljebb csiszol rajta a modern élet. Egy józan férfi ezt mondta nekem: Miért kell a pap? Hogy mankó legyen, ami Istenhez segít. Én nem

hiszek az ún. „szekularizált" világban, mert ha a gépek között, avagy az űrhajókban emberi szívek vannak, azok természetüknél fogva ma is keresztények, ha allergiásak is a mi terminológiánkra. Egyszerűen úgy mondanám: Isten van, tehát legyenek szolgálatában emberek is, akik ha mással nem, azzal, hogy végigmennek az utcán, felhívják az embertestvérek figyelmét: Nincs itt maradandó szállásunk és vár bennünket az Atya!

Az Egyház mai feladata sem lehet más: üdvözíteni a lelkeket. Az alapkövetelmény az ún. „igazi humanizmus" volna. Hiába szabunk magas követelményeket, hiába tűzünk ki elérhetetlen feladatokat, ha közben elfelejtünk emberek lenni, hogy embertársainkban ne a kollektív tömegember szürke egyformaságát lássuk, hanem azt, hogy minden ember egy kis külön világ, az isteni Jóság csodája. A modern pásztorkodás sem állhat másban, mint a szívek megtalálásában. A szeretet találékony, ha meg nem bénítja az ellenséges környezet, ha szárnyaszegetten nem hull magába.

Ami a cölibátust illeti: aki hűségesen végigszolgálta és átélte az elmúlt 30 esztendőt, az naponta két térden állva mond köszönetet az Egyház papjainak nőtlenségéért. Áldhatjuk azokat a pápákat, akik e téren nem ismertek megalkuvást, de ugyanakkor irgalmasak voltak azokkal szemben is, akik elmentek. Az életforma bármilyen állapotban nehéz, — kitöltése az egyéntől függ.

Fiatalabb „önellátó" paptestvéreink elkezdhetnék a közös életet. Megoldaná a paphiányt a központosított lakás. Problémák itt is lesznek. Vita communis maxima poenitentia! Idős papjainkkal már nem kezdhetik el.

A továbbképzés lehetőségei: Tudok olyan egyházmegyéről, ahol minden pap minden koronai tételt — legalább röviden — kidolgoz. Ehhez természetesen forrásmunkák kellenek. Legalább németül meg kell tanulnia minden papnak, hogy követni tudja a modern irodalmat. — Mindenképpen elő kellene mozdítani, hogy használható, lelki és lelkipásztori célra alkalmas szövegek kerüljenek a szűkösen rendelkezésre álló papírra.

A magyar papság helytállt akkor, amikor ezer év után a beneficiumok eltűnésekor ismét megalapozta a magyar katolikus egyház anyagi alapjait, és munkájával, imádságával, életáldozatával, keresztjeivel alapozgatja az új idők új dalai között a magyar katolikusság újabb ezer évét.

Hazai paptestvér

LEVELESLÁDÁNKBÓL

Sokat hallok és tapasztalok külföldi utamon. Sok kérdőjel meredezik. Úgy érzem, hogy a sötétség majdnem áthidalhatatlan. Az ostobaság, az elfogultság elképesztő. A gyűlölködés átüt még a jószándékú emberek megnyilatkozásán is. A nemtörődés tombol mindenütt. A fogyasztó társadalom éli világát körülöttem és a statisztika szerint óránként 800 ember hal éhen. A németek, belgák, hollandok elképesztik az embert a jólétükkel, a franciák az önzésükkel, sajátos gőgjükkel. A magyarok elkeseredett nacionalizmusa előtt egyszerűen el kell hallgatnom, mert valami más nyelven beszélünk már. Ilyenkor olyan szomorú vagyok. Erőt vesz rajtam a tehetetlenség és csak bámulok. Tudom, hogy botrányoknak kell lenni, de én is csak ember, méghozzá elég kis ember vagyok, és úgy érzem, hogy agyonnyom az emberi sors kibogozhatatlannak látszó szövevénye. Megbénít az a tapasztalat, hogy a dolgok, események, jelenségek olyan összetettek, hogy nem tudok a végükre járni. Szenvedek attól, hogy egyidejűleg látom az összetevőket, amelyek ellentmondásukban is összeférnek egymással. Mindennek észreveszem a másik oldalát is. Tudomásul kell vennem percről-percre, hogy nincsenek desztillált esetek, amelyekre mindenki vágyik. Hiszen könnyebb fehéren, vagy feketén gondolkozni és ítélkezni. A keresztény együttlátás sokkal

nehezebb, mint a sarkítás. Persze, a keresztény pártosság is végső fokon sarkítás, csupán azzal a csekély különbséggel, hogy a végtelenben kapjuk meg a teljes képet. Ez pedig emberi gyarlóságunkból kifolyólag sokszor elviselhetetlen terhet jelent. Szeretné az ember a közelebbi, természetszerűleg körvonalazottabbnak vélt célt követni. Ez vezet azután a félelmetes kisszerűséghez. Milyen nehéz és milyen jó egyben legalább sejteni, és mindig többet és többet sejteni, és lassan megbizonyosodni a teljesség nagyszerűségéről. A pólusok között feszülni, vállalni a teljességre törekvés reményteljes lehetetlenségét létünk legnagyszerűbb érzései közé tartozik. Emelkedni és zuhanni a bizonyosság felé, és a hirtelen felbukkanó értelmetlensége kalandokat rejt magában. Ezt csak úgy lehet elviselni, ha az ember hajlandó tudomásul venni, hogy mindez Általa, Vele és Benne történik. Nincs kiút. Nincs más megoldás. Fáj, hogy ezt oly kevesen érzik át és élik meg. A teremtményi voltunk alárendeltségében rejlő nagyszerűség oly nehezen tudatosul a közös embersors hordozóiban. Micsoda skálája nyílik meg az ismeretlen létnek, ha merünk csodálkozni, vagyis hajlandók vagyunk magatartásunkkal elismerni: minden értünk van, csupán mi nem vagyunk önmagunkért.

A személyiségek tudatos kapcsolódása a keresztény élet elengedhetetlen feltételének tűnik. Sokat kapunk egymástól, helyesebben egymáson keresztül az Úr Istentől. A kegyelmi közösség kifogyhatatlan örömét tudjuk egymásnak közvetíteni. Módszereink persze sajátosak, direkt módon nem mindig találjuk meg egymás hullámhosszát. Nincs mit tenni, vállalni kell a meg nem értettség, a félreértések és a maximális megértés alternatíváit.

Magyarországi családapa

+

Öt napot töltöttem „modern" lelkigyakorlatban, szerzetesnővérek, missziós testvérek között. A program fokozatosan alakult ki a csoport igényeiből. Beszéltünk imáról, az evangélium igazi, mélyebb értelméről, a helyről, amelyet Isten személyes életünkben betölt. Emberi létünk mélységeiről, nehézségeiről, szerzetesi életről. Csodálattal töltött el a szerető lelkek teljes őszinteségre törekvő, semmit el nem palástoló kinyílása. Mélységesen megdöbbentett, hogy a kérdések, problémák alig különböznek azoktól, amelyek egy-egy jóakaratú világi csoport beszélgetései folyamán kerülnek felszínre.

És akkor újból feltört belőlem a kérdés: vajon legmélyebb alapjában mi is a különbség a „világiak" és azok között, akiknek „hivatásuk" van? Nem az Isten hívott mindnyájunkat a létbe? Ha Isten szól, az ő szava adakozás is: életet ad, hivatást ad, feladatot, felelősséget. Az Isten hív, hogy minden kicsinységünk, korlátozottságunk ellenére is partnerei, segítői legyünk, Vele együtt munkálkodjunk nagy tervének megvalósításán. Ó csodálatos életkaland! lélegzetfojtó feladat és megbízás! Van-e különbség, szabad-e különbségnek lenni életigenünk között? Ha őszintén nézünk szembe saját életünkkel, nem találunk-e mindenfelé hasonló, rokon nehézségeket?

A mindennapi élet sodrában, a család minden percet igénybevevő gondozásában, szolgálatában, a testet, szellemet kimerítő fizikai munka között a szememet Rád függeszteni és mindenütt és mindenben Téged keresni: nem teljesíthetetlen feladat ez egy világi, egy anya számára? De ha lehetséges, vajon miért mondják, hogy a szerzetesi hivatás jobb, tökéletesebb, mint a világban való élet? Ha komolyan akarom hívásodat követni, nem kell-e nekem is az evangéliumi tanácsokat fontolgatnom? nem vonatkoznak-e ezek épp úgy egy tudatosan élő világi életére is? Nem kell-e nekem is majd százszor választanom énem követelődzése és az engedelmes szolgálat között? Nem lesz-e az én életemben is pillanat, vagy talán gyötrelmes óra is, amelyben a tisztaságomért kell küzdenem? Hányszor kell majd az évek folyamán a magam számára a lemondást, személyes szegénységet választanom, hogy a többinek jusson az, ami megilleti őket?

Te, Uram, mindnyájunkért odadobtad egész istenségedet és maradéktalanul ember lettél miérettünk, miközöttünk. Nem kell-e nekünk is, mindnyájunknak, teljes énünket odatennünk kezedbe és egész lényünkkel szolgálatodba állnunk? Szabad-e megtorpannunk és énünk kibontakozása védelmében a kényelmesebb utat választanunk? Vajon adunk-e valamit egyáltalán, ha a mi szeretett énünket odaadjuk Neked? Hiszen mindent Te adtál nekünk, amink van és amik vagyunk! Ami igazán a mi sajátunk, az, ami legjobban utunkban is áll: az önszeretetünk, a restségünk és kényelemszeretetünk, az érvényesülési vágyunk, a dícséret és eredmény utáni sóvárgásunk. Ha ezt nagylelkűen mind odaadnánk Neked, milyen üresek lennénk egyszerre! És volna hely számodra, Uram, hogy ne mi éljünk, hanem Te élj bennünk. Akkor nem kellene már beszélnünk a szerzetesek és papok Istenéről, hanem mindnyájunk Isten-Atyjáról, aki bennünk vett lakást és él bennünk, hogy mi élhessünk Benne és kéz a kézben tehessük meg az utat, amelyre ő hívott meg mindnyájunkat a magunk módján.

Németalföldi családanya

+

Cikkeikben a kérdések és a modern vajúdás minden keserves, küzdelmes keresése mögött is érződik, hogy v a n ezeknek a kereső lelkeknek biztonsága, amelyen ha kapaszkodva és küzdve is, de bizalommal tudnak megállni. Hogy ez milyen támasz, bátorítás és vigasz annak, aki itt ebben a felelet nélküli kérdésekkel viaskodó hollandiai légkörben él, nem tudom elég nyomatékkal hangsúlyozni és magyarázni. Különösen most, amikor az óramű rendszerességével minden 14 nap sötét kétségekbe esem. Ui. augusztus vége óta tagja vagyok az esperességi pasztorális tanács ügyvezető bizottságának. 7 pappal (az esperes, 4 plébános, egy rektor és az esperességi titkár) és még két férfi laikussal és egy civil apácával (?!) próbáljuk a pasztorális terveket kidolgozni. Elgondolkoztat, hogy talán mégis valami oka, célja van, hogy ide bekerültem. Egyelőre csak abban látom, ill. látnám, hogy tanúskodjam az én egyszerű, de hivő szemléletemről, ill. arról, hogy hogyan is érinti az egyszerű hivőt az, amit neki a templomban, prédikációban, társadalmi tevékenykedésben feltálalnak. Meg vagyok győződve őszinte jóakaratukról, hozzáértésükről, tudásukról, mély egyéni értékeikről. Miért van, hogy mégis minden összejövetel után olyan mélységes elégedetlenség, kétely fog el? Emberileg olyan érthető minden, áthatva a szenvedő, küzdő embertestvér iránti megértéstől, szeretettől, segíteni akarástól, és mégis, mégis . . . azt mondhatnám, olyan humanista gondolkozás. Lehet, hogy azelőtt bizonyos dolgokat túlhangsúlyoztunk az evangéliumból, de nem esünk-e most ugyanabba a hibába, csak az ellenkező oldalon? Nem keressük és ajánljuk-e, minden jóakaratunkkal, a legkisebb ellenállás útját, pedig a názáreti Jézus (itt senki sem beszél manapság Jézusról, vagy Krisztusról, mindig „Jesus van Nazareth", az emberség hangsúlyozására) tanításából nem tudjuk kitörölni azt, amit a keskeny útról mondott, meg arról a keresztről, amit mindenkinek fel kell venni, cipelni kell, ha Őt követni akarja. És hogyan fogjuk ezt megtenni, ha nem eddzük magunkat, nem neveljük magunkat és főleg nem keresünk és látunk mást, mint az embertestvért? Meg tudjuk-e benne látni a Krisztus képmását, ha mindent, amit ésszel felérni nem tudunk, megkérdőjelezünk? Kinek nyújtunk mi itt iránymutatást? Ki tanúskodik itt élő hitről? Ki meri mondani, hogy mindennapi élete minden küszködése közben éli, érzi, tapasztalja: nem önmagától képes felülkerekedni élete nehézségein, problémáin, hanem él benne a szavakba nem foglalható, meg nem magyarázható: a Lélek, az Isten Lelke. Ki mondja ki: nem értem, nem magyarázhatom, de tudom és azért hiszem — vagy fordítva, hiszem és azért tudom.

Hollandiai világi hölgy

+

Átolvastam a Szolgálat számait és mondhatom, hogy szolgálatomnak magam is szolgatársat találtam bennük. Lelkésztestvéreim is azzal a meglepett örömmel fogadták, ahogyan én. Ahogy látom, kevés olyan írás van bennük, amikben mi protestánsok nem találhatnánk tanítást és útmutatást az Isten országának építésében, ami mégis csak nagy és szent és immár, Istennek hála, egyre inkább közös feladatunk lesz. Testvéreim nevében is köszönöm Istennek munkáját és szolgálatát. Azt hiszem, ez az igazi ökumenizmus, amikor egymást segíteni tudjuk a krisztusi úton. Úgy gondolom VI. Pál pápa is erre gondolt, amikor arra buzdított, hogy tanuljunk egymástól.

Valamikor bencés gimnáziumba jártam, nagyon sokat köszönhetek azoknak az atyáknak, akik tanítottak. Én akkor, a zsinat előtti időben sem éreztem soha testvérietlen hangot a részükről, sőt van lelkipásztori szolgálatomnak sok olyan momentuma, amely bencés örökség. És hálás vagyok Istennek, hogy ezáltal is előbbre juttatott hitemben és elhivatottságomban. Talán éppen ezeknek az éveknek köszönhetem, hogy nyitva van a szívem a római katolikus egyház és így az ökuméné felé.

Imádságos szívvel gondolok az Ünök szolgálatára és kérem Istent, hogy tegye áldottá, hasznossá az egész keresztyén magyarság számára munkájukat.

Hazai református lelkipásztor

AZ EMMAUSZI TANÍTVÁNYOK (Lk 24)

MAGA JÉZUS KÖZELEDETT (24, 13-17). „Ahogy beszélgettek, tanakodtak . . ." Krisztusról beszéltek. A „vallásos témáról folyó beszélgetés" ezekben az órákban a legtermészetesebb volt számukra a világon. Mert a szívük csordultig volt mindezzel. Ha távolállóknak kell Krisztusról beszélnünk, sokszor fájdalmasan tapasztaljuk, milyen kevéssé friss és közvetlen vallási fogalomvilágunk, és ezért milyen hatástalan. És mégis megtörténik néha-néha, hogy valaki egészen megszokott fogalmakkal és szavakkal beszél Krisztusról, ennek ellenére a legmélyebb benyomást hagyja hátra, felkavarja az embereket. Miért? Mert a beszédében benne reszket nemcsak teljes meggyőződése, hanem teljes szíve is. Csak ez talál közvetlen utat a másik szívéhez. Persze folyvást azon kell fáradoznunk, hogy hitelesen, saját személyes szavainkkal hirdessük az Evangéliumot; a döntő azonban az, ami bennünk izzik. — „Maga Jézus közeledett és csatlakozott hozzájuk". Hiszen az ő nevében vannak együtt (Mt 18, 20). — „De szemük képtelen volt felismerni őt." Ha eleven hitük lett volna benne, felismerték volna. Mi is hitünkből tudjuk, hogy velünk van, ha komolyan beszélünk róla és az ő érdekében. — „Megszólította őket: Miről beszélgettek itt az úton?" Az Úr azt akarja, hogy elmondják neki, pedig hát úgyis tud mindent. Nemcsak arról van szó, hogy kibeszéljük magunkat — arra egy ember is jó —, hanem hogy gondjainkat az Ő szívébe öntsük ki.

TE VAGY AZ EGYETLEN IDEGEN JERUZSÁLEMBEN? (24, 18-24) Nem ritkán

az a benyomásunk, hogy mindenki megért bennünket, csak éppen az Úr nem. És sokan tudnák a kiutat, ha az Úr „résztvenne a játékban", de ő értetlennek látszik. Csakhogy nem éppen ennek kellene-e gondolkodóba ejtenie? Mert az emberi belátás határolt, néha nagyon is korlátolt; meddig boldogulnánk vele? Egészen nagy összefüggésekben csakis az Úr gondolkodik és gondoskodik. — „Azt reméltük, hogy meg fogja váltani Izraelt." Mennyire együtt tudunk érezni ezzel a két emberrel, hiszen néha mi is belefáradunk a keresztény feleletekbe és útmutatásokba. Mindannyiunkat megkísért az a megoldás — ami pedig rövidzárlat —, hogy egy kicsit próbáljuk meg pogányul csinálni a dolgokat. Igaz, kárhoztatjuk ezt meg ezt az erőszakos alakot, de titokban mégis elismerjük, hogy ebben meg abban messzebbre mentek nem éppen keresztény módszereikkel. Eközben azonban szem elől tévesztjük azt, amit ez a két ember szem elől tévesztett: hogy sok minden csakugyan egész másképpen lehetne, ha mindenben, minden erőnkkel Krisztus mellé állnánk és síkraszállnánk érte. Krisztus meg akarta nyerni magának a zsidókat, de azok nem csatlakoztak hozzá; így csak a kereszt útja maradt. Természetesen ő kezdettől fogva tudta ezt, de beszámítva a zsidók szabad döntését. Kevesebbet kellene panaszkodnunk az Egyház gyarló voltáról és többet a magunkéról.

Ó TI BALGÁK! (24, 25) Jézus nemcsak a belátás hiányát veti a két tanítvány szemére, hanem méginkább azt, hogy nem nyitottak igazán Isten szavairánt: „Milyen nehezen tudjátok elhinni, amit a próféták jövendöltek." Értelmük azért nem boldogult, mert szívük rest volt. — „Ha csak önzők lennénk! De mi többet akarunk, mint csak azt, ami jó nekünk, azt akarjuk, hogy a mi akaratunk legyen meg, és itt van fájdalmaink kiapadhatatlan forrása. Amikor rettentően szenvedünk egy veszteség vagy csalódás miatt, ez nem annyira azért történik, mert elveszítünk valami jót, inkább azért, mert érezzük: a valóság kicsúszik formáló ujjaink közül, látjuk: olyan útra tér, amelyet nem a mi kezünk jelölt ki. Ha önként feláldoznánk az elvesztett jót, a veszteség ugyanaz maradna, de mennyivel kisebb lenne a fájdalom!" (Gustave Thibon.)

VAJON NEM EZEKET KELLETT ELSZENVEDNIE A MESSIÁSNAK, HOGY BEMEHESSEN DICSŐSÉGÉBE? (24, 26-27) Krisztusnak ez a szava közkeletű, és mégsem tudunk hozzászokni. Mert azt jelenti, hogy mindenki, aki komolyan veszi Krisztust (és vele önmagát), ezt tartozik vallani: „kell", és „így" kell. Sajátos megfelelés áll fönn „a jelen idő szenvedései" és „a majd rajtunk megnyilvánuló dicsőség" között (Róm 8, 18). Amint a szenvedéshez sohasem tudunk igazán hozzászokni, úgy, sőt még kevésbé fogjuk megszokni a jövendő dicsőséget. Csak azzal a lényeges különbséggel, hogy a szenvedés sajátossága a szétmorzsoló egyhangúság, viszont az istenajándékozta boldogság állandóan olyan erős újdonságélmény, hogy ez egymaga örök-fiatalnak tartana meg bennünket. — A cél előfeltétele az út. Nem

szabad visszariadnunk az út végigjárásától, mert a cél maradandó. „Felhők az égen, latyak a földön: ilyennek kell lennie a tavasznak. De ez csak bizonyos ideig tarthat, előkészületül a száraz nyárra, tiszta égre és kemény földre. Különben semmi sem érik be. Választani kell: vagy virág maradunk és elhervadunk — vagy meghalunk és gyümölccsé leszünk" (G. Thibon).

MARADJ VELÜNK (24, 28-29). „Közben odaértek a faluhoz, ahova tartottak. Úgy tett, mintha tovább akarna menni." Idáig Jézus szinte ráerőltette a két emberre kegyelmeit, a megvilágosítást és a benső erőt. Az este végső, legnagyobb kegyelme még hátra van. Ezt nem erőlteti. Azt akarja, hogy erre kifejezetten meghívják. Így történik ez mindig újra. Talán megszokjuk, hogy kegyelmet kegyelemre kapjunk. Aztán egyszerre szünet áll be, úgy mint akkor Emmauszban, és az a benyomásunk, mintha az Úr tovább akarna menni. Pedig ez csak szeretetének csele, hogy észrevegyük: most különösen kell igyekeznünk, hogy még nagyobb kegyelmekben részesüljünk. A társadalmi érintkezésnek megvan a maga nyelve és azt helyesen kell értelmezni. Hasonló a helyzet az Úr belső vezetésével. Próbáljunk finom érzéket kifejleszteni. — „Azok marasztalták: Maradj velünk." Az Úr egyszer azt mondta: „A mennyország erőszakot szenved és az erőszakosak ragadják el azt." (Mt 11, 12). A szentek tudták, hogy az embernek gyakran küzdenie kell Istennel, unszolnia kell Őt. És az Úr vár erre, mint a komoly szeretet bizonyítékára. — „Mert esteledik és a nap már lemenőben van." Tapintatos figyelmük bármelyik idegenre kiterjed. Semminek sincs az Úron nagyobb hatalma, mint a szívélyes felebaráti szeretetnek.

EKKOR MEGNYÍLT A SZEMÜK (24, 30-31). „Betért hát, hogy velük maradjon." Amilyen egyszerű ez a mondat, olyan egyszerű Jézus velünkléte. Nem akar az embertől semmi bonyolult jámborkodást, hanem azt, hogy természetes módon menjen elébe kívánságainak, sőt bizonyos mértékig előzze meg őket, hisz így kívánja a vendégszeretet. Nem egyhangú szegénység ez, hanem gazdag egyszerűség. — „Mikor az asztalhoz ültek, kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és odanyújtotta nekik. Ekkor megnyílt a szemük és megismerték." Nem kell okvetlenül az Eucharisztiára gondolnunk. Minden nép, de különösen a keletiek hagyományában a közös étkezés jobban összefűz egymással, mint a beszélgetés. Most már elérkezett az a pillanat, amikor Jézus megismertette magát, tekintete a lelkükbe hatolt, hangjának csengése félreismerhetetlenné vált. Ekkor lett húsvét ennek a két embernek a szívében. „És eltűnt szemük elől". Igaz, velük marad mindvégig (Mt 28, 20), de nem láthatóan, az élmény vigaszával. Vigasztalása idelenn mindig csak jön és távozik. Mindaddig, míg majd Ő végleg eljön és itt is marad.

HÁT NEM LÁNGOLT A SZÍVÜNK? (24, 32-35) „Amikor beszélt az úton és kifejtette az írásokat." Az Evangélium hirdetésében mindenekelőtt az a

fontos, hogy magát Jézust engedjük szólni az emberekhez, hogy lehetőleg hamisítatlanul rajzoljuk meg képét, s nyissuk meg és tartsuk nyitva feléje a szíveket. Kegyelme legerősebben a saját szavaiban hat, minden egyes szavában. Arról van szó, hogy a Szentlélek munkatársai legyünk. Jézus azt mondja a Lélekről: „Ő majd megdicsőít engem, mert az enyémből vesz és kijelenti nektek" (Jn 16, 14). Az emberszív, amely „általa lett", mert „nála nélkül semmi sem lett" (Jn 1, 3), istenadta fogékonyságot hordoz az ő képe, hangjának csengése iránt. — „Még abban az órában útra keltek, s visszafordultak Jeruzsálembe. Ott együtt találták a tizenegyet s társaikat." Ha emmauszi útjuk búcsú volt legszebb „álmuktól", akkor most már tudták: hogyha egyszer Krisztushoz tartoznak, akkor az övéihez, Egyházához is tartoznak; hogy ezt a kegyelmet nemcsak önmagukért kapták, hanem a többiekért is, mind. S húsvéti örömujjongásuk még csak fokozódik, mert ezzel a hírrel üdvözlik őket: „Valóban feltámadt az Úr és megjelent Simonnak." Igazuk lett az asszonyoknak, de Péternek is, és a tévelygések útja őbelé torkollott, az egyedüli igaz útba. „. . . hogyan ismerték fel a kenyértörésben." A kiosztott kenyérdarab meg az eucharisztikus lakoma, a szótlan lemondás meg a szenvedés és halál révén a feltámadást elővételező megtöretett test között ott szárnyal, ott zeng az Egyház húsvéti üzenetének harangszava.

PÜSPÖKKINEVEZÉSEK MAGYARORSZÁGON

Lapzárta után kaptuk a következő hírt:

VI. Pál pápa elfogadta a 79 éves Kovács Sándor szombathelyi püspök lemondását, és dr. Fábián Árpádot nevezte ki szombathelyi apostoli kormányzóvá „ad nutum Sanctae Sedis". Fábián Árpád 1926-ban született, 1951-ban szentelték pappá. Teológiai és kánonjogi doktor. 1968 óta a római Pápai Magyar Intézet régense, 1969-től rektora volt.

A Szentatya Klempa Sándor O. Praem. eddigi veszprémi apostoli kormányzót Basti-i c. püspökké nevezte ki. Klempa Sándor 1959 óta volt veszprémi apostoli kormányzó.

A veszprémi egyházmegye apostoli kormányzója dr. Lékai László Badacsonytomaj-i plébános lett. 1910-ben született, 1934-ben szentelték pappá. Doktorátust a Gergely egyetemen szerzett, filozófiából.

A veszprémi egyházmegye segédpüspököt is kapott Kádár László egri egyházmegyés személyében. Kádár László 1927-ben született, 1950-ben szentelték pappá. Tanulmányait Franciaországban egészitette ki, majd lelkipásztori tevékenység után az egri főegyházmegye érseki titkára lett.

Végül dr. Endrey Mihály püspök segédpüspöki minőségben Cserháti József pécsi püspök oldalára került. Endrey püspök 1905-ben született, 1928-ban szentelték pappá. A váci szeminárium prefektusa volt, ugyanott dogmatika-tanár. 1948-ban az Actio Catholica vezetője lett. 1951-től felszentelt püspök. A többi négyet márc. 16-án szentelik Budapesten.

THOMAS MERTON (1915 — 1968) MUNKÁSSÁGA

Elgondolkodtató, hogy korunk egyik legtermékenyebb és legsikeresebb szerzője — trappista szerzetes volt. Sikereit nem csupán könyveinek sűrűn következő kiadásain, vagy a világ minden tájáról érkező hatalmas postáján mérhettük, hanem a kontemplatív hivatások amerikai fellendülésén is.

Élénk, nyugtalan, kutató szellem és szemlélődő, elmélyedő lélek sajátos ötvözete. Zaklatott fiatalságában bebarangolta földrajzilag fél Európát és Amerikát, szellemileg a század minden jelentős kulturális és politikai irányát, erkölcsileg a felelőtlen kicsapongások és életreszóló barátságok világát. 1938-ban megkeresztelkedett, 1941-ben belépett a Getszemáni kolostorba (Kentucky, USA). 1949-ben pappá szentelték. Utolsó éveiben sokat és behatóan foglalkozott a keleti filozófiákkal és vallásokkal. 1968 decemberében hosszabb ázsiai út során Bangkokba érkezett, hogy részvegyen a monasztikus élet megújításáról tárgyaló kongresszuson. Egy rosszul szigetelt vezetéktől áramütés érte. Egy napon halt meg Karl Barthtal, akinek műveit nagyon szerette és sokat idézte.

Az 1944 és 1969 közti negyedszázadban több mint 40 könyve jelent meg. Zavarbaejtő és gyanús bőség. Eleve a dilettantizmus és a múló divat fogalmait társítja. De akik így gondolkodnak róla, azok aligha olvasták. Persze nem minden műve egyforma értékű. De egyik sem érdektelen. Művelt, széles látókörű, mélyen lelki ember, és — ez félreismerhetetlen — született író megnyilatkozásai. „Nagy" könyveiben pedig századunk kevés megbízható tanítója és karizmatikusa közé emelkedik.

A következőkben a teljesség és véglegesség minden igénye nélkül megpróbáljuk áttekinteni gazdag munkásságát.

1) Egész pályája során írt verseket. Ezek 11 kis kötetben jelentek meg. Hazáján kívül kevésbé ismeretesek. Fordított is: a régi atyáktól, nyugati és latinamerikai költőktől, a keleti irodalomból, nem egyszer szabad átdolgozás formájában (amit mindig lelkiismeretesen jelez). A képzőművészet területére is kirándult érdekes absztrakt rajzaival; néhányuk a „Raids on the Unspeakable" c. kötetben látható, kiállítást is rendeztek belőlük.

2) Önéletrajzi írások. **A hétemeletes hegy** (The Seven Storey Mountain, 1948; angliai kiadása Elected Silence — A csendet választottam címen) tette világszerte ismertté. Élettörténete ez a szerzetben töltött első évekig. Folytatása a **Jónás jele** (The Sign of Jonas, 1952): a papságra készülés és az első papi évek, immár közvetlen naplójegyzetek formájában. A

harmadik idevágó mű halála évében: **Egy bűnös néző hozzászólásai** (Conjectures of a Guilty Bystander 1968). A szinte lefordíthatatlan cím élete második felének három vezérgondolatát sűríti: mint szerzetes „kívül" van a világon, de mint ember és keresztény mégis részese (sőt bűnrészese) maradt, és kötelessége a maga „konjektúráival" továbbra is hozzájárulni fejlődéséhez. A kötet noteszlapokon alapszik, de tudatos válogatással és szerkesztéssel; inkább jegyzetgyűjtemény, mint napló. Így e más-más műfajú „trilógián" keresztül szinte megszakítás nélkül nyomon követhetjük az író belső fejlődését, objektiválódását, mélyülését, tágulását. Lebilincselően érdekes olvasmány mindegyik, de sokkal több ennél: igazi belső élmény és nagy tanulság. Egy kifogyhatatlan szellemi igényű, őszinte és becsületes, mélyen vallásos, s nem utolsó sorban igazi jó angol humorú embert ismerünk meg itt („az a humor — hogy őt magát idézzük —, amely elválaszthatatlan a szeretettől, amely ránevet minden egyes lény egyetlenségére"). A közvetlen hangú írott lapokon át kézszorításnyira közel kerül, jóbarátunkká, s egy kicsit vezetőnkké is válik. Sorsa, életútja, amellett, hogy egészen egyéni, magában hordja „a" huszadik századi ember, pap és szerzetes küzdelmeit, nehézségeit, kibontakozási lehetőségeit.

Megjelent egy kis kötetben „Világi naplója" is (1958), megtérése első idejéből, de ez jóval halványabb. A sokatígérő „Ázsiai napló" még nem jutott kezünkig.

3) T a n u l m á n y o k. Idesorolhatjuk rendjét és annak történetét népszerűen ismertető könyvét (Siloe vizei), de főleg folyóiratokban, gyűjteményekben szétszórt számos írását. A 60-as években két tanulmánykötetet jelentetett meg: **Vitatott kérdések** (Disputed Questions London 1961), **Hit és erőszak.** Keresztény tanítás és keresztény gyakorlat (Faith and Violence. Christian teaching and Christian practice. 1968). Tanulságos az összehasonlítás. Az első lényegében egy kérdés körül forog: a személy viszonya a társadalomhoz. Két nagy filozófiai elmélkedés (a szeretetről és a magányról) mellett lelkiségtörténeti írások teszik ki javarészét. (Külön kiemelném az „Egyházművészet és lelkiélet" c. kis tanulmányt.) A terjedelmes előszóban higgadt világossággal magyarázgatja az összefüggéseket. — Hét év múlva az előszó már alig egy oldal: egy keleti példabeszéd, ennek súlyos alkalmazása, és a befejező feljajdulás: „Hátha fölébrednénk és fölfedeznénk: mi vagyunk a rablók, s romlásunk a gyűlölet bennünk rejtőző gyökeréből fakad?" A kötet csupa égető korkérdéssel foglalkozik: az első rész tapogatózás a keresztény „ellenállás teológiája felé", az erőszakmentesség és az olcsó pacifizmus szembefeszülésével, Delp, Jägerstätter, Simone Weil példájával; a második szenvedélyes tiltakozás Vietnam „iszonyú atrocitása" ellen; a harmadik a négerkérdést taglalja (kiemelkedő itt a „Vallás és faj az Egyesült Államokban" c. elmélyült elemzés), a negyedik pedig az „Isten halála" teológia sokoldalú megközelítése. Ragyogó Robinson püspök híres könyvének kritikája, közös cambridgei élményeik alapján (majdnem egyidőben diákos-

kodtak ott!). Nem hiába mondták ezt a könyvet legpolemikusabb művének. A hang kemény, nem egyszer keserű: az éber és vívódó lélek gyötrődése. Önkéntelenül fölmerül a kérdés: volt-e elég visszhangja ezeknek a nagyon őszinte, de a problémák feldolgozásában sokszor még nem elég érett megnyilatkozásoknak? Hisz maga írja: „Mikor a tiltakozás egyszerűen a kétségbeesés aktusává válik, semmi hatása sincs többé arra, aki nem osztozik ugyanabban a kétségbeesésben." A kötet egyik legérdekesebb darabjában: „Események és áleseményeк", kijelenti, hogy nem fogja többé kommentálni a napi eseményeket. Igaz, a szemlélődő szerzetesnek is foglalkoznia kell kora problémáival, de felülről, az egészet átfogva, vagy ha tetszik, belülről, a lelki és metafizikai gyökerekig hatolva — „nem az elemzés, hanem az egyszerűség útján". A jelzett tanulmányban, vagy „A szemlélődő élet a modern világban" címűben ezt az utat járja, a szintézis komoly ígéretével. Sajnos már nem sokáig.

Kelet lelkiségével, főleg a Zen-mesterekkel foglalkozó munkái közül a **Zen és a vágy madarai** (Zen and the Birds of Appetite, 1968) c.-t említjük; a hiteles ízű, elővigyázatos eligazításon és vizsgálódáson túl külön érdekessége a „Bölcsesség az ürességben" c. dialógus Merton és D. Suzuki közt. Úttörő munkássága ezen a téren is követőkre vár.

4) L e l k i s é g i k ö n y v e k. Úgy is mondhatnánk: a szemlélődés kiskönyvtára. Mert nem kétséges, hogy ez volt legigazibb, igen tudatos misszió-ja: technikába és anyagiasságba fúló kora és kontinense embereit próbálta ráébreszteni a lélek magasabb szükségleteire, megsejtetni velük az Istenbe merülés ízét. Ezeknek a műveknek hosszú sorából talán a következők a legjelentősebbek:

a) **A szemlélődés magvai** (Seeds of contemplation 1948). 13 **év múlva**, erősen kibővítve, „A szemlélődés új magvai" címen jelent meg ismét. „Össze nem függő és meglehetősen sűrített elmélkedések gyűjteménye a lelkiéletről" — mondja az előszóban. A friss átélés bensőségével és nyugalmával sorakoznak fel már itt alapvető eszméi és élményei: a világ pozitív szemlélete, áhítatos tisztelettel és kemény függetlenséggel (lásd a jelen számunkban közölt szemelvényt); szabad és egyszerű odaadás Istennek, szegénységben és csendességben várva a kegyelemre; a misztikus Testben való egységünk és ebből fakadó elkötelezettségünk; a „contemplata aliis tradere" sürgetése.

b) **Senkisem sziget** (No Man Is an Island, 1955). Az előzőnek folytatása, vagy inkább elmélyítése és kiegészítése, „szándéka szerint egyszerűbb, alapvetőbb és részletezőbb. A lelkiélet néhány alapigazságát tárgyalja." Merton ui. közben noviciusmester lett és jobban látja, hogyan lehet örök témáját közelebb vinni az emberekhez. Az axiomatikus jelleg ne tévesszen meg: belülről bontakozó, szerves egésszel állunk szemben. Ebben a nemben legérettebb alkotása; egy kritikus szép szava szerint „az időtlen bátorítás könyve".

c) **Az új ember** (The New Man 1961). A mű egyik sajátossága a szerzőnknél szokatlan, nagyívű szerkezet: következetes teológiai elemzéssel halad végig a teremtés, bűnbeesés és megváltás tényein, hogy elérkezzék a megújult keresztény élethez.A másik: időtlenség" és „idő" párbeszéde egyre mélyebb, egyre élesebb. Az első két fejezet nagy erővel, sötéten festi a modern ember benső meghasonlását. A szemlélődés ebben a háttérben „az ember szellemének váratlan ugrása magának a Valóságnak egzisztenciális fényességébe".

d) **Élet és életszentség** (Life and Holiness 1963. Magyarul: Eisenstadt, Prugg Verlag 1971). Az egyre inkább János pápa körleveleiből és a Zsinat gondolataiból táplálkozó trappista ebben a könyvében határozott mozdulattal a világban élők felé fordul: őket akarja megtanítani a kegyelem szerepére a tevékeny életben, és az életszentség korszerű jelentésére: „ráébredés közös felelősségünkre, hogy közreműködjünk Isten terveiben". A kis remekmű (valaki „modern Kempis"-nek nevezte) jellegzetessége: egyre konkrétebb nyitottság a korkérdések iránt, és egyre több bibliai idézet.

e) **Lelkivezetés és elmélkedés** (Spiritual Direction and Meditation). A tapasztalt rendi nevelő értékes szakkönyve, de — mint eddig is — tudatosan és tervszerűen nem „szaknyelven", hanem az egyszerű, átélt közlés nyelvén. Felejthetetlenek az ilyen mondatok: „A valódi lelkivezetőt a személyiség misztériuma iránti tisztelet jellemzi." „Aki elmélkedett Krisztus kínszenvedéséről, de nem elmélkedett a dachaui és auschwitzi haláltáborokról, még nem hatolt be egészen korunk kereszténységének átélésébe." A humor sem hiányzik, pl. egyes „jámbor könyvek" stílusáról szólva: „Sajnos legtöbbünk rendszerint nem kész mártíromságra áldozni életét reggel hat órakor, vagy amikor éppen sor kerül elmélkedésünkre, és legtöbbünknek csekély, vagy éppen semmi köze a misztikus szeretet dárdáihoz."

f) **Szemlélődő ima** (Contemplative prayer, 1969). Posztumus mű, mintegy szellemi végrendelete. A kis füzet lehiggadt, tömör összefoglalás, az „elsáncolt lelkiismeretek" (Monchanin abbé) tágítója, a Szentírásra és a lelki irodalom nagyjaira támaszkodva, de „jelen időbe téve át" mindazt, amit idéz.

Összefoglalásul bízvást idézhetjük a kritikust: „Thomas Merton könyveiben mindig váratlan újszerűséggel kerülnek elő és friss megvilágításban mutatkoznak a hit megszokott tanításai, át- meg átjárva személyes meggyőződéssel és sürgető erővel." Olyan ember szól itt hozzánk életről, lelkiéletről, aki sokat tud, még többet átélt, mégis testvérien egyszerű és alázatos tudott maradni. Egész lelke ott tükröződik a Mozartot zongorázó Karl Barthról írt elragadó sorokban: „Ne félj, Karl Barth! Bízzál az isteni kegyelemben. Igaz, felnőttél, teológus lettél, de Krisztus gyermek maradt benned. Könyveid (és az enyémek) kevesebbet számítanak, mint gondolnánk! Van bennünk egy Mozart: ez lesz az üdvösségünk" (Conjectures 12).

Sántha Máté

Ijjas Antal: Jézus története. Budapest, Ecclesia, 1970. I-II. 812 o.

Van-e jelentősége a keresztény hit számára a történelem Jézusának és üzenetének? Ezt az alapvető kérdést tette fel nemzedékünknek R. Bultmann. A kérdés idestova fél évszázada foglalkoztatja a keresztény gondolkodást. Jézus történetisége ugyanis — ezt katolikusok és protestánsok egyaránt hangoztatják Bultmann iskolájával szemben — nem lehet közömbös a keresztények számára, hacsak nem akarjuk lefokozni a Megtestesülés vallását valamiféle szétfolyó ideológiává. A kérdés tehát hitünk alapját, és végelemzésben a keresztény létet érinti.

Mindezt azért hoztuk fel itt, hogy rámutassunk Ijjas Antal vállalkozásának időszerűségére, fontosságára. A Szerző mindjárt prológusában megmagyarázza, miért adta könyvének a „Jézus története" címet. Nem „Jézus életét" szándékozott megírni, hiszen ma már általános a meggyőződés, hogy ez az evangéliumok alapján nem írható meg úgy, ahogy ezt a múlt században, sőt századunk első felében is még többen megkísérelték. „Ennek a könyvnek nemcsak címe, hanem tárgya is Jézus Története. Tehát történelem. Ha itt-ott kimaradtak belőle a lelki épülésre szolgáló részletek és szempontok, az nem azért történt, mintha a szerző nem ismerné el azok legteljesebb jogosultságát, fölemelő és szükséges voltát. Hanem azért, mert e sorok írója arra törekedett, hogy Jézusnak mindenekelőtt történelmi valóságát és hitelességét szilárdítsa meg olvasóiban." (44-45. o.) Valamivel később még hozzáfűzi: „Ez a könyv mindenfajta apologetikus szándék nélkül íródott. Olyanok számára, akik amúgyis hisznek Jézus történeti létében . . . Ezt akartam adni az olvasónak. Jézust a maga történelmi környezetében, kortársai között és mindama személyek és mozgalmak között, akikhez őt kapcsolódások és vonatkozások fűzik. Minél valóbban és élőben kívántam az Olvasó elé állítani . . ."

Sikerült-e megvalósítania szándékát? Úgy vélem, jórészt igen. Mindenekelőtt szeretném kiemelni azt, amit sikeresnek tartok. Ijjas a történész erudícióját párosította az író teremtő erejével. Általában hitelesen rekonstruálja a bibliai jelenetek történeti keretét, ismerteti a profán források adatait és igyekszik hűséges korrajzot adni. S miután így elhelyezte a fontosabb epizódokat, „működésbe hozza" teremtő képzeletét. Az állókép megelevenedik, mintegy megmozdul a merev filmkocka és „látjuk" — mint jelenlevők szemléljük — a nagy valószínűséggel rekonstruált eseményt. Kiválóan sikerültek a fontosabb ószövetségi epizódok (pl. Dávid vagy Salamon története), azonkívül főleg Jézus szenvedéstörténete. Ijjas természetesen beépíti könyvébe a régebbi Jézus-életrajzok ill. történetek ma is helytálló „rekonstrukcióit" is (gondolok itt Daniel-Rops, Ricciotti könyvére, Mauriacra és a még szubjektívebb Papinira). Szívesen használja a nagy P. Lagrange klasszikus, ma már némileg túlhaladott evangélium-kommentárjait. De ismeri az újabb exegézis problémáit, eredményeit is, még ha nem is állt módjában (vagy talán nem is akarta) mindenütt beépíteni könyvébe ezeket az újabb kutatásokat. Főleg a gyermekség történetének értelmezésénél (Laurentin, X. Léon-Dufour) és a szenvedéstörténetnél (Léon-Dufour, Benoit, Jaubert) találkozunk az újabb exegézis szempontjaival.

Az igazat megvallva Ijjas könyvének alapkoncepciója (mondjuk „műfaja") olyan, hogy nehezen építhette volna be a legújabb eredményeket anélkül, hogy könyvének egész módszerét, műfaját meg ne változtatta volna. Az exegéta és a teológus néha bizony megkérdőjelezi exegézisét vagy teológiai kitételeit. Nem mintha az ortodoxiával lenne baj! Erről szó sincs. A katolikus történész gondosan ügyel arra, hogy mindenben igazodjék a katolikus tanításhoz. De mintha nem merné eléggé alkalmazni a formatörténet pozitív eredményeit, amire pedig a Biblia-Bizottság új instrukciója is felbátorította a katolikus tudósokat. (1964.) Ma már teljesen az egyház szelleme szerint cselekszik az a katolikus tudós, aki óvatosan felhasználja a formatörténet és a redakciótörténet eredményeit. Ijjas persze elsősorban történész és író, — ezt maga is hangsúlyozza; könyve „nem a szaktudós körök számára készült" (42. o.). Mindazonáltal — ez egyik legfontosabb kritikai megjegyzésünk — jobban számolhatott

volna a mai exegézis eredményeivel. A gyors opciók helyett jobban érzékeltetnie kellett volna a vitás nézeteket, ill. jobban megjelölni a hipotetikus tételeket. Pl. megkérdőjelezhető az ilyen állítás: Mind a négy evangélium arámul íródott először (37). Szerintünk eltúlozza Qumrán befolyását is (pl. Szent Józsefet is e közösség kisugárzásába helyezi). De főleg a szinoptikus kérdést nem tárgyalja kielégítően: az egész könyvön végigvonul a szinoptikus hagyomány régebbi, ma már nem tartható értelmezése. Innen ered többek között a három szinoptikus kölcsönös kapcsolatának megjelöléseiben és kronológiájuk összeegyeztetésében az a szemlélet, amely erősen a régi Jézus-életrajzokra emlékeztet. Ma már biztosra vehető az, hogy a szinoptikusok nemcsak egymástól és az előszóbeli hagyománytól függnek, hanem írott részforrásoktól is. Vitatható Ijjasnál az egyes evangéliumok datálása is; a János-evangéliummal és a Titkos Jelenések könyvével kapcsolatban is olyan állítások szerepelnek, amelyeket a mai exegézis nemigen fogad el. Nyilván szórakozottság eredménye az ilyen téves állítás: Lázár feltámasztása „szerepel mind a négy evangéliumban, aminek megvan a maga súlyos jelentősége" (514).

Ha azonban eltekintünk az ilyen exegétikai fogyatékosságoktól vagy kis elírásoktól, no meg a stílus helyenkint patetikus hangvételétől, a Papinira emlékeztető sok nagybetűs főnévtől és néhány magyartalan kitételtől, Ijjas Antal könyvét a maga nemében sikerült alkotásnak tekinthetjük. Megvallom, hogy számomra lebilincselő olvasmány volt: segített abban, hogy elhelyezzem Jézus személyét az egykorú történelemben és a zsidó kultúrkörnyezetben. S nem utolsó sorban megragadott a Szerző nagy hite, Jézus személye iránti áhítata (a szó pozitív értelmében). Könyvének epilógusa, „Imádság Jézushoz", olyan hitvallás és vallomás, amelyet nem olvashatunk megindultság nélkül. Nagy-nagy szeretettel és lelkiismeretességgel dolgozott könyvén, amely — s talán ez a legnagyobb elismerésünk — hivő tanúságtétel.

Szabó Ferenc

J. Sudbrack SJ — J. Walsh SJ (kiadók): A keresztény lelkiség nagy alakjai (Grosse Gestalten christlicher Spiritualität). Echter-Verlag, Würzburg, 1969. 411 o.

27 szerző 27 tanulmánya tölti meg a vaskos kötetet: különböző nemzetiségű szakemberek, szerzetesek, papok, világiak, férfiak és nők. (Rövid ismertető névsorukat erősen hiányoljuk!) Az irányítás tervszerűségét mutatja az összbenyomás egysége. J. Sudbrack bevezetőjében igen világosan fejti ki az elvi alapokat. A lelkiélet nagyjai mindenkor időszerűek. Korunkban is — minden ellenkező látszat ellenére. Hiszen éppen a mai ember nagyon is igényli a kereszténység eleven, hiteles igazolását. Már pedig a szentekben — vagyis a kanonizált vagy nem-kanonizált „igazi" keresztényekben — konkretizálódik a kinyilatkoztatás, ők a Szentlélek „élő könyve". Szabadítsuk meg őket az árnytalan dicsfénytől és a kegyes moralizálástól, építsük bele alakjukat az Egyház szerves fejlődésébe, amint előlép belőle és visszahat rá: az ilyen jellegű tanulmánnyal a legnagyobb szolgálatot tesszük korunknak. Az előszó mindjárt a kritikus feladatát is elővételezi, amikor hangsúlyozza: minden ilyen munka természetszerűen töredékes. Szerepelhetnének a válogatásban mások is, nemkatolikusok is, de főleg a jelenkorból többen. Ők azonban szándékosan nyúlnak inkább vissza az egyháztörténelembe, hogy a ma sokszor hiányos történeti érzéket mélyítsék, megmutatva a folytonosságot, a nem-múló aktualitást, egyszóval végső soron azt, hogy „Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, ma és holnap".

Már most az a kérdés: kik „a lelkiség nagyjai"? A kiadók maguk vallják az előszóban, hogy az Egyházba „küldetett" és az Egyházból „kinövő" szentek közül (H. U. v. Balthasar) az első típus érdekli őket: a kor és az utókor nagy karizmatikus alakítóiban kívánják illusztrálni a Szentlélek működését. De vajon a küldetéses nagyság azonos-e a lelki nagysággal? Korunk egyik jeles teológusa szerint a Szentlélek éppúgy jelen lehet az utcán kiáltó próféta szavában, mint a konyhában gyermekeivel

foglalkozó keresztény édesanya suttogásában. Persze belátjuk: az anonym keresztények életéről bajos könyvet írni. De talán valamivel több „egyszerű" szent élete — mint amilyen az igen sikerült Rodriguez-tanulmány — és (legalább mutatóba!) egy-két „laikus" szent élete egyensúlyosabbá tenné a benyomást, korszerűbbé a hatást.

Ennél még jelentősebb az az egyoldalúság, amit a germán intellektuális — szisztematizáló hajlam hoz magával. Pedig Sudbrack elvben kitűnően megkülönbözteti a lelkiség és az elméleti teológia történetét. Előbbinek feladata éppen az, hogy „a töredékeket, Isten mindig új benyúlását, a soha ki nem meríthető karizmát, az egyszeri mivoltában meg nem ismételhető egyedet" mutassa be. De mit látunk? Origenestől Edith Steinig szinte kivétel nélkül olyan személyek vonulnak fel, akik a lelkiéletben valamiképpen rendszeralkotók: nagy teológusok, nagy szervezők (rendalapítók: Ferenc, Ignác), társadalmi küldetésű nagy próféták (Hildegard, Birgitta). A tárgyhoz és rangjához mért előkelő helyet foglal el az intuitív teológia is. Intuitív teológiát, nem pedig misztikát mondtunk. Mert a misztika nagy gyakorló rendszerezői: Ágoston, Bernát, Bonaventura, Keresztes János nem egyéni élményviláguk, hanem ebből kikristályosodott rendszerük oldaláról jelennek meg. Mondanunk sem kell, hogy a tömör fejtegetések sokszor fárasztóvá válnak: Origenes vagy Ágoston bonyolult teológiája, vagy akár Herman Schellnek a kanti és hegeli felfogással való vitája dióhéjben sem különösebben könnyű. Nagyobb baj az, hogy az elméleti apriori éppen azt a bizonyos megismételhetetlen egyedet károsítja. A rövid Szent Ignác-tanulmány igen érdekesen fejti ki, hogy Ignácban a misztika jelenségei nem zavarták a tevékenységet, de ezt egy kicsit keveseljük egész-képnek. Edith Steinről lelkiismeretesen megkapunk minden életrajzi adatot, megtérésétől Kármelbe lépéséig és mártírhaláláig. De a hangsúly mégis a fenomenológián és a tomizmuson van — és hol marad közben korunk egyik legnagyobb szemlélődője? A példákat szaporíthatnánk, a lényeg egy: ezek a „nagyok" életükben nem voltak annyira tudatosak, olyan önmagukat-kiértelmezők, olyan rendszeresek, mint az eszméket töményen sűrítő kép szuggerálja. Eleven valójukban sokkal — vígasztalóan — egyszerűbbek voltak. „A lelkiség szép építményéhez néha bizony nagyon ragaszkodunk. S ez a végső akadály. A reális élet nem mindig alkalmazkodik lelki rendszerünk követelményeihez." (Voillaume.) Nem véletlen, hogy a kötet legsikerültebb tanulmányai közé tartoznak azok, amelyek — persze modern kritikai fegyverzetben — egyszerűen „elmondják" hősük életét: a Foucauld atyáról szóló, vagy a Megtestesülésről nevezett Mária csodálatos alakját bemutató. Igen hatásosak azok is, amelyek minden olcsó célzatosság szerencsés kikerülésével, pusztán a tények meggyőző erejével megéreztetik egyes nagyok eszméinek forró időszerűségét: így a Nicolaus Cusanusról (1401 — 1464!) és a Herman Schellről szóló. Már kevésbé szerencsés és sajnos sokkal gyakoribb az, hogy bizonyos magyarázó-mentegető stílusban taglalják: miben és miért más ez a lelkiség, mint a mi korunké, s vagy szándékosan kiélezik a különbségeket (nyilván a „nemcsak — hanem . . . is" szándékával, de kevés sikerével), vagy ismét csak az egyoldalúság veszélyét kockáztatva próbálják közelünkbe hozni az illetőt. Utóbbira érdekes kísérlet a Keresztes János-tanulmány, akinek rendszerét éppen a teremtmények oldaláról mutatja be a szerző.

Mindezeket a buktatókat Prohászka szavával „az intellektualizmus túlhajtásai" gyanánt foglalhatnánk össze. Persze a kiadvány kiemelkedő értékét éppen saját magas mércéje mutatja. Kétségtelenül az utóbbi évek legjelentősebb ilynemű vállalkozása áll előttünk, s a tanulságos negatívumokat bőven kiegyenlíti a sok részletérték. Ha a megvalósítás mindegyre elmarad saját zsinórmértékétől, az csak azt igazolja, hogy az Egyház nagyjainak karizmája valóban kimeríthetetlen, s jó lenne még többeknek, még többféleképpen közelíteni hozzájuk. A kötet során többször is szó esik H. U. v. Balthasar szellemes megkülönböztetéséről az ülő és a térdelő teológus között. Végső soron minden Istennel összefüggő dolog ezen múlik. A hagiográfia is. Persze anyaggyűjtés, rendszerezés közben „ülni" kell — nehezen képzelhetnénk el,

hogy valaki a könyvtárban térdepelve jegyzetel. Ezt a részt hanyagolták el sokszor a régi „jámbor" életírók. De ez csak az előkészület. Igaz, lehet íróasztal mellett ülve is sok érdekeset elmondani egy-egy szentről — csak éppen azt nem, aminek megközelítését igazából várjuk. A szent titkát csak térdelve lehet ellesni. Hiszen éppen ez a térdelés a titka.

S.

Pastorale-sorozat. Matthias Grünewald, Mainz, 1970/71.
(Lásd 12. számunkat!)

1) **W. Kaspar — K. Lehmann: Hogyan közvetíti napjainkban az Egyház Isten üdvösségét?** 89 o. A füzet mintegy bevezetője és előkészítője a következőknek. Nem dogmatikai összefoglalása az egyháztannak, hanem a kinyilatkoztatás és a hagyomány alapján a ma élő Egyház képét akarja szemünk elé állítani, és ezen az alapon rámutatni feladataira és jövő lehetőségeire. Főleg három gondolatcsoport köré tömöríti mondanivalóját: az Egyház küldetése a mai világban — mai megjelenési formája — legfontosabb feladatai.

Az Egyház küldetése ma is változatlan: az erkölcsi, örök értékek biztosítása itt a földön és Isten dicsőségének szolgálata, az örök élet elérése transzcendentális vonatkozásban. De a mai szekularizált világhoz a maga nyelvén kell beszélni. Vannak erkölcsi értékek, amelyeket még elismer, kérdések, amelyekre nem talál választ. Ezeken keresztül lehetne talán még megközelíteni a még jóindulatú hitetlen modern embert. Jelentős ilyen fogalom a béke, amely az egész üdvösségtörténet központi fogalma, célja. — A szerző kitér a diasporahelyzetre, a papok és hívek, meg a különböző hierarchikus fokozatok közt tapasztalható mai feszültségre.

Az Egyház életében három főfeladatot jelöl meg a szerző. Ezek: az igehirdetés, a hit terjesztése és mélyítése; a szentségek kiszolgáltatása; a segítő szeretetben való tanúságtétel. Az első kettőt a papság főfeladatának tekinti, a harmadik az egész Egyház gondja. Az igazságos béke szolgálata, minden társadalmi igazságtalanság elleni küzdelem, a társadalmi hazugság és gyűlölet megszüntetésén való fáradozás mind az Egyház szeretetszolgálatához tartozik. A kiszolgáltatottak, a szegények, a védtelenek oldalán álló szeretettel igazolja az Egyház önmagát.

2) **H. Fischer, N. Greinacher, F. Klostermann: Az egyházközség.** 84 o. Az Egyházon mint közösségen a szerzők azt a morális egységet értik, amelyről Sz. Pál mint Krisztus titokzatos testéről ír, a II. Vatikáni Zsinat pedig mint szentségről: jelről és eszközről, amely egyesít Istennel és tagjait is belső egységbe fűzi. A füzet pasztorálszociológiai meggondolásokkal indul. Ha a pasztorális teológia hosszú ideig szinte kizárólagosan az egyén lelkigondozását tekintette főtárgyának — a sok egyénből adódott mintegy végeredményképpen össze a közösség —, akkor az utóbbi évtizedekben mindinkább világossá vált, hogy ez már nem járható út. A területi egység, a szomszédság, vagy a polgári községbe való tartozás (falusi földműves községektől eltekintve) nem elégséges alapja többé a lelkipásztori közösségnek. A szellemi, erkölcsi közösség az, amire az Egyház is épül, ez a közösség a megszentelés és az „örömhír" hordozója, s a maga egészében felelős küldetéséért és szolgálatáért. Erre építve kell az Egyháznak szolgálnia közösségi életfeladatát. Csak ilyen közösségi szellemben és felelősséggel állhat meg saját lelkiismerete és a világ kritikája előtt. — A füzet foglalkozik az egyházközség (benne a papi vezető és az egyháztanács) szolgálataival és — csaknem felében — az egyházközség „életmegnyilvánulásaival": igehirdetés, szentségek, testvéri szolgálat, ökumenikus és világegyházi nyitottság.

3) **L. Bertsch: Bűnbánat és bűnbánat szentsége a mai Egyházban.** 44 o. Az Egyház mai életében ez is problematikussá vált. A Pastoralénak ez a füzete ezt a kérdést igyekszik megvilágítani és a bizonytalanság okait keresi. A központi kérdés az, hogyan nyerheti vissza újból az Egyház életében a bűnbánat szentsége az őt megillető helyet. A bűnbánattól és a bűnbocsánatban való hittől a hitélet gyakorlásának nagyon sok oldala függ: a gyermekek és az ifjúság előkészítése, a megtérés és a

bűnbocsánat igehirdetése, a bűnbánati liturgia és a szentgyónás, stb. A jelen helyzet előidézőit a szerző elsősorban történelmi okokban látja: a janzenizmus (ritka szentáldozás, de előtte szentgyónás), lelkitükrök, bűnlajstromok, stb. Éppen ezért nem is látja a dolgot olyan kétségbeejtőnek. A Zsinat megint a lényegre terelte a figyelmet: „Térjetek meg és teremjétek a bűnbánat méltó gyümölcseit." A bűnbánati istentiszteletek, mint a bűnbánat szentségére való komoly előkészület, és az őszinte Krisztus-követés: nyolc boldogság, irgalmasság testi-lelki cselekedetei, mint a Krisztus-követés tükre, meghozza majd a kívánt gyümölcsöt ezen a téren is.

4) **E. Bartsch, F. Kampfhaus, W. Massa, F. Schlösser, R. Zerfass: Az igehirdetés.** 117 o. A könyv az igehirdetésről azt állítja, hogy olyan gondolatközlő folyamat, amely szerkezetileg nem különbözik más emberi nyelvi kifejezéstől. Feladata, hogy megtalálja az utat az emberek lelkéhez: hogy megértsék. A könyvecske közvetlen célja az, hogy az igehirdetés mindennapi nehézségeit elemezve segítsen azokat megoldani. Nem a kinyilatkoztatás tárgyi anyagát közvetíti, hanem a közlés formáját elemzi. Bár alkalmilag mindegyiket érinti: iskolai tanítás, személyi érintkezés, alkalmi eszmecsere, stb., mégis elsősorban a szentbeszédekről, azok formájáról van szó. Mintegy gondolkodva átbeszélgeti az igehirdetés gyakorlati és az ember lelkéhez hozzáférő mikéntjét. Az egyes fejezetek tárgya: a hallgató, az igehirdető, a hirdetés tárgya, nyelve és végül konkrét körülményei. A szerzők összeműködése biztosít, hogy a különböző szempontokat egészen élénk és gyakorlati tálalásban kapjuk.

5) **J. Sudbrack: A lelkiélet szolgálata.** 136 o. A lelkiélet értékelésének, a róla való komoly értekezésnek a keresztény életben, ill. irodalmában központi helyet kell elfoglalnia. E füzet ezekkel a problémákkal akar szembenézni. Megfontolásának kiindulópontja a keresztény antropológia. Minden ember hivatott a lelkiéletre. Dialektikus formában vázolja az emberről szóló keresztény tanítást, azután közvetlenül az imádság, a keresztény életigenlés és a szenvedés problémája felé irányítja figyelmünket. A lelkiélet sokféle megvalósítási lehetőségén és a felebarát sokféle szolgálatán keresztül kapjuk azokat az indításokat, amelyek továbbvezetnek a lelkiéletben, és mindenkit elsegítenek a maga sajátos lelki útjára. A lelkiélet alapelemeinek ismertetésében a szerző nem a szokásos utat választja, bemutatva a klasszikus mesterek iskoláit, vagy csak alapelgondolásait is; hanem a „jóhír" szívéből indul ki és a mai élet, a pluralisztikus társadalom problémáiból és nehézségeiből közvetlenül igyekszik a Krisztus-követés útjára elsegíteni. Éppen ez a pluralisztikus környezet kényszeríti, hogy ne a klasszikus mesterek lelki útjai mellett törjön lándzsát, hanem sokféle utat hagyjon nyitva. Még a maga elgondolását sem akarja eszményi útként beállítani; olvasójának mindig meg akarja hagyni szabadságát, hogy a maga nyelvén és ne a másokén, saját fogalmaival és elgondolása szerint tegye meg elhatározásait. Érdekes kísérlet

Forró Ferenc

HALOTTAINK

Csiffáry Sándor egri egyházmegyés baleset következtében 1971. júl. 15-én (69, 47)

Welebil Walter 1971 júliusában, Dayton, Ohio, U. S. A.

Véghelyi József győri megyés Buenos Aires-ben (Argentina). Öreg papok otthonában élte utolsó éveit (76, 50)

Horváth Kiss Ambrus egyházasfalusi plébános a soproni kórházban okt. 16-án. Egyházasfalun temették (64, 31)

Tenk József plébános okt. 17-én. Nagyrécsen temették (57, 34)

Győrfy A. Géza októberben, Fort Wayne, Indiana, U. S. A.

Dr. Evetovics Kunó Kázmér SOCist. okt. 27-én Budapesten. Zircen temették (74, 57, 50)

Ágh Kálmán esperes, tököli plébános nov. 4-én. Szülőfalujában, a Sopron megyei Iván községben temette Kisberk püspök (55, 31)

Osztovics Ferenc ny. antaui plébános nov. 6-án. Erdőbényen temették (89)

Rónai János tb. kanonok, ny. tanár, vasmisés Szatmárnémetiben nov. 6-án.

Ákos István, a Bp. belvárosi ferences zárda papja, nov. 12-én. A farkasréti temetőbe temették (82)

Dr. Szíves Schmiedt Béla. A szatmár-egyházmegyei pusztadobosiak lelkipásztora volt 36 évig. De missziói, lelkigyakorlatai, könyvei (Isten atlétái, A Megváltás szolgái) révén az egész országban ismert volt a „pusztai pásztor" (70)

Bögözy Vilmos kapucinus nov. 20-án Pannonhalmán. Erdélyben született (72)

Nagy Gyula, a soproni társaskáptalan őrkanonokja, nov. 24-én. A soproni Szent Mihály temetőben temették (87, 63)

id. Kiss Andor gk. tb. esperes nov. 28-án Budapesten. Farkasréten temették (68, 42)

Dr. Farkas Dénes volt püsp. helynök és jáki apát, ny. gimn. ig. Körmenden dec. 2-án. A szombathelyi Sz. Kvirin-templomba temették (66, 42)

Szücs Szolán aranymisés ferences dec. 2-án Pannonhalmán (76)

Szücs János piarista, kiérd. tartományfőnöki tanácsos, gimn. igazgató Budapesten dec. 5-én. Héhalmon temették (81, 64, 56)

Nagy István tatabányabánhidai esperesplébános dec. 8-án (57, 34)

Vendel János SJ Isztanbulban dec. 12-én (78, 58, 49)

Csáky Antal dr. Gand Ledge, Michigan, U. S. A.

Geist Alajos Middletown, Connecticut, U. S. A.

Sziller Ádám SVD volt tart. főnök. Farkasréten temették (63)

Bea Antal c. esp. szendehelyi plébános dec. 17. Berkenyén temették (66, 40)
(66, 40)

Zólyomi Róbert ferences dec. 20-án. Dunaföldváron temették (56)
Dr. Turtsányi Ambrus székeskáptalani nagyprépost dec. 28-án Egerben (82, 59)
Biró Imre piarista jan. 1-én Budapesten. Rákoskereszturon temették (89, 73, 65)
Köller Endre prelátus jan. 8-án Medford (New York állam), U. S. A. (84, 62)
Nagy József püspöki tanácsos, mosdósi plébános jan. 13-án. Monostorapátiban temették (64, 39)
Lischerong Gáspár SJ formózai misszionárius jan. 17-én (84, 61, 62)
Jenei János Jenő ferences Budapesten (70)
Zsatkovits Dénes bazilita atya. Bodrogkereszturon temették (81)
Bodó László plébános jan. 22-én Magyarkimlén (57, 25)
Móricz Lajos tb. kanonok, kőszegi plébános jan. 25-én. Kőszegen temették (89, 66)
Mericske Rezső piarista jan. 25-én Budapesten (61)
Leimeter József, a csanádi egyházmegye papjainak nesztora (90)
Czakó Imre gemzsei plébános febr. 3-án. Éjjel beteghez menet közlekedési baleset áldozata lett. Miskolcon temették (31, 4)
Hörcsöki István mihályfai plébános febr. 7-én. Türjén temették (76, 49)
Brezanóczy Pál dr. egri érsek febr. 11-én.

Elhúnyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

+

BREZANÓCZY PÁL
egri érsek
(1912 — 1972)

Számunk már a nyomdában volt, amikor hírét vettük dr. Brezanóczy Pál egri érsek megdöbbentő hirtelenséggel bekövetkezett halálának. Alig néhány héttel ezelőtt ünnepelték egyházmegyéjében és országszerte hatvanadik születésnapját. Körlevelében szeretettel mondott köszönetet azoknak a papjainak és híveinek, akik betegsége alatt imáikkal támogatták, levélben vagy személyesen fölkeresték. És nem egészen három hét múlva — halott volt. Utolsó napjaiban a Szentatya apostoli áldását küldte betegágyához. A lourdesi Szűzanya ünnepén, február 11-én délelőtt 10 órakor költözött át az örök hazába.

Dr. Brezanóczy Pál 1912. január 25-én született Aknaszlatinán. Elemi iskoláit szülőfalujában és Mármarosszigeten végezte, a gimnáziumot Kassán a premontreieknél. Ezekben az években német, rutén, román, szlovák és cseh nyelvet is tanult. Később a latin mellett a franciát is elsajátította. Teológiai tanulmányait az innsbrucki egyetemen végezte. 1935. augusztus 28-án szentelték pappá. Ezután még két évig teológiai tanulmányokkal foglalkozott. Rövid káplánkodás és katonáskodás után 1938-ban a kassai teológiai főiskolán lett tanár, majd ugyanott az orsolyita gimnázium igazgatója. 1941-ben Madarász István kassai püspök titkára. Ezután gyors egymásutánban következnek kinevezései. 1943-ban pápai kamarás lett, 1946-ban pedig a kassai egyházmegye magyarországi részén általános helynök. 1951-ben kanonokká és pápai prelátussá nevezték ki. Még ugyanebben az évben káptalani helynök és a rozsnyói egyházmegye magyarországi részének apostoli kormányzója lett. 1952-ben nevezték ki egri ordináriussá és a szatmári egyházmegye magyarországi részének érseki vikáriusává. 1956-ban egri káptalani helynök, 1959-ben egri apostoli kormányzó me-

gyéspüspöki joghatósággal. 1964-ben címzetes püspök lett, 1965-ben pedig a magyar püspökkari konferencia másodtitkára. Püspökké szentelése 1964. október 28-án folyt le a budapesti Szent István bazilikában, Bánk Cserháti, Ijjas és Winkler püspökével együtt. Jelmondatává ezt választotta: „Péter hitével, Pál szívével!" 1969. január 23-án nevezték ki egri érseknek. Nemrég bízták meg a katolikus sajtó ügyének püspökkari képviseletével hazánkban. Utolsó püspöki körlevelében az egyházközségi képviselőtestületekkel foglalkozott. Kérte a plébánosokat, törődjenek ezeknek tagjaival, lelki és gyakorlati téren egyaránt, tárgyaljanak meg velük minden egyházközségi ügyet, főleg az anyagiakat; ezek intézését fokozatosan bízzák is rájuk. Egyszóval neveljék őket felelősségteljes hivatástudatra és magatartásra. Kívánatos fiatalok és nők bevonása is ezekbe a testületekbe. Így próbálta egyengetni az utat a korszerű lelkipásztorkodás felé.

Sokszor képviselte külföldön is hazánk püspöki karát. Résztvett a II. Vatikáni Zsinatnak mind a négy ülésszakán, és az 1967-es püspöki szinoduson. 1967-ben, majd 1971 márciusában ő volt a magyar püspöki kar kiküldötte az európai püspökkari konferencián; 1971 nyarán az újonnan alakult Európai Püspökkari Konferenciák Tanácsába delegálták két évre.

Úgy látszik különösen mély benyomást tett rá 1971-es római útja, amikor a húsvét előtti időt töltötte az Örök Városban. Így számolt be erről: „Abban a kegyelemben volt részem, hogy átelmélkedhettem az első húsvétot és a kiválasztott tizenkét apostol életpályáját. Megkapott kizárólagos adottságuk, hogy látták feltámadott Urunkat. Hogy az új élet Szerzője küldötte őket tanítani, megszentelni és sokféle szolgaság alól felszabadítani a világot. Hogy ők erős hittel és szerető szívvel teljesítették küldetésüket. Az üdvösség szolgálatát életük feláldozásával hitelesítették. Átelmélkedtem azt is, amit a kereszténnyé vált Róma szemlél kétezer év óta. Nehéz kifejezni, hogy miben összegeződtek elmélkedéseim és felszított élményeim. Talán abban, hogy feltámadott Urunk engem is képesít arra, hogy „Péter hitével és Pál szívével" ezentúl hűségesebben és üdvösebben tudjam szolgálni . . ."

Az Úr már nem sokáig kívánta szolgálatát e földön. Febr. 17-én gyászszertartásra gyülekeztek papjai és hívei az egri székesegyházban. Ijjas József kalocsai érsek mondta az imát koporsója fölött: „Mennynek és földnek teremtő Istene, alázattal hajtjuk meg fejünket végzésed előtt Pál érsek-főpásztor koporsójánál. Tőled kapta életét, papi hivatását, főpásztori felelősségét: Hozzád könyörgünk most örök boldogságáért."

R.

VASS JÁNOS
(1902 — 1971)

Hitoktató volt és kórházi lelkész. A püspöki tanácsosi címet sohasem használta. A Zala megyei kis faluban, Dötkön született. Középiskolai tanulmányait a zalaegerszegi állami gimnáziumban, a teológiát Veszprémben végezte. Kápláni ével alatt somogyi plébániákon működött. Principálisai mint buzgó papot nagyra becsülték.

Amikor Keszthelyre került önálló hitoktatónak, azt tapasztalta, hogy a templombajáró gyermekek kezében nincs imakönyv. A mise alatt mindent csináltak, csak nem imádkoztak és nem énekeltek. Vass atya ezen úgy segített, hogy maga írt nekik imafüzetet. Az akkori szegény, „filléres" világban nagyon fontos volt, hogy az imafüzet olcsó legyen. Hát olcsó is volt, tíz fillérbe került. Az imafüzetre felfigyeltek az ország hitoktatói. Nagy tételekben rendelték a plébániák. A keszthelyi nyomda már nem győzte nyomtatni. Még három vidéki nyomdát kellett beállítani. Vass atya élete művével kétmillió magyar gyermek kezébe adott imakönyvet! A füzeteken semmit sem keresett: önköltségi áron adta. A felnőttek részére is állított össze 30 filléres Imafüzetet. 1939-ben a párizsi magyarok Szent István-napi miséjén pl. ezt osztották ki, s e sorok írója is ebből énekelt. Eljutott az Imafüzet Brazíliába és Északamerikába is.

Élmény volt hallgatni Vass atya gyermekprédikációit. Tulajdonképpen nem prédikációt tartott, mert erre nemigen figyelnek a gyermekek, hanem párbeszéd-szerűen beszélgetett velük. Magam is hallottam, amikor Nagykanizsán vagy nyolcszáz „srácnak" tartott lelkigyakorlatot. Itt nem kellett fegyelmezni. Szinte tátott szájjal hallgatták.

Mint tapasztalt hitoktató új hittankönyveket írt és adott ki az általános iskolák minden osztályának. Ezeket a hittankönyveket főleg a tanyai és osztatlan iskolákban használták, mert egyszerű és világos volt a nyelvük.

A betegek részére adta ki a Kórházi betegek imakönyvét — szintén filléres áron, több tízezer példányban. Mint kórházi lelkész a Dunántúl egyik legnagyobb kórházában, Kaposvárott működött. A kórházi betegek, orvosok, nővérek mind szerették jóságáért. A nehéz háborús években szinte emberfeletti munkát végzett. 1945 nyarán arra is volt gondja, hogy 104 kibombázott csepeli gyereket hozott le Kaposvárra. Gondoskodott az ellátásukról, míg szüleik a csepeli gyárak lebombázott részlegeinek és otthonuknak újjáépítésén dolgoztak.

Kórházi lelkészsége alatt szemidegsorvadást kapott tbc-s alapon. Nem vakult meg teljesen, de csökkent látású lett. Könyv nélkül tanulta meg a miseszöveget. A megpróbáltatás nem törte meg, mert nagyon nagy hite volt. Kaposvárott a nagytemplomban vasárnaponként 6-7 órán keresztül gyóntatott. A környékbeli papok és hívek majdnem mind Vass atyánál végezték el szentgyónásukat.

A paphiányra való tekintettel mint nyugdíjas is vállalta a gici lelkészség ellátását. A volt grófi uradalmi cselédeket nagy szeretettel karolta föl. Dolgozott és segített, ahol csak lehetett. Halálos betegségében (hasnyálmirigy-elhalás) sokat szenvedett. A Boldogságos Szűz Máriát nagyon szerető Vass atya még elimádkozta az Úrangyalát, és utána „elszenderült az Úrban".

Az egyházmegye főpásztora, Klempa Sándor apost. kormányzó temette. A megrázó gyászbeszédet egyik volt első imafüzetes tanítványa, Milhoffer Miklós kaposszerdahelyi plébános mondotta. A behantolás alatt — szokatlan módon — a papok a Téged Isten dícsérünk himnuszt énekelték. Köszönjük a jóságos Istennek, hogy nekünk adta Vass atyát. Reméljük, hogy már az égből imádkozik értünk.

Longauer Imre

SZENTGYÖRGYI ANDRÁS piarista
(1920 — 1971)

Nagyon sokat kapott szüleitől. Apja, István, szobrász volt, főiskolai tanár, a két világháború közötti magyar művészeti életnek ellenfeleitől is tisztelt jelentős alakja. A Nemzeti Galériában (s az 1968-as Művészeti Lexikonban) látható Andris kisgyerekkori szobra, a nagy kutyával, amely sokáig játszópajtása volt (Pajtások). Fia nemcsak a rajzceruza meg a véső ügyes használatát tanulta el, nemcsak gazdag művészettörténeti ismeret- és élményanyagot, fejlett ízlést örökölt tőle, hanem az életnek — a szó legnemesebb értelmében vett — művészi szemléletét is. Megalkuvás, mellébeszélés nélkül tiszta formákat keresett mindenütt, egész lényével ezt a tisztaságot sugározta szét környezetében, műalkotásban és emberben biztos ítélettel ismerte föl — sokszor szegényes külsőben is — a minőségi értéket, s az előtt, de csak az előtt örömmel hajtott fejet. — Édesanyja — nagymultú debrecenkörnyéki református család leszármazottja — a Biblia szeretetére nevelte, s egy személyesen végigküzdött konverzió friss kegyelmi szélfúvásába állította be. Az ő szellemi hagyatéka volt az az igényesség, amely egyetlen fiának beszédét, megjelenését, szórakozását és emberekkel való kapcsolatát egyaránt jellemezte valami önkéntelen előkelőséggel. Fiát változatos pályafutása során hűségesen követte városról-városra, közelében vett lakást. Mély szellemi-lelki kapcsolatuk csak az édesanya hosszú, súlyos betegség után bekövetkezett halálával szakadt meg — azaz hogy bizonyára még akkor sem.

Szellemi életútjáról egyre gazdagodó könyvtára tanúskodik: annak minden da-

rabja személyiségének építőköve lett. A budapesti piarista gimnáziumban tanult, érettségi után a piarista rendbe lépett. Novicius korában halt meg az édesapja. Nem akarta anyját egyedül hagyni, ezért arra gondolt, hogy elhalasztja belépését; de anyja maga kérte, ne legyen tekintettel rá. Az egyetem teológiai karán folytatta tanulmányait, de átjárt a történelmi és művészettörténeti órákra, szemináriumokra is. Már akkor sem elégedett meg a tantervben előirányzott tanulmányi programmal: személyesen akart végére járni azoknak a problémáknak, amelyekről csak később derült ki, hogy voltaképpen nemzedékének és korunknak legnagyobb kérdései.

Semmit sem írt vagy alkotott, ami tehetségét, összegyűjtött és utolsó éveire teljesen beérett tudásának gazdagságát kifejezné. Tervezett diszertációja (Temesvári Pelbárt) is csak impozáns anyaghalmaz maradt. De akkor, amikor a teológia és a profán szellemi élet között— különösen Magyarországon — még igen nagy szakadék húzódott, ő önmagában összekapcsolta ezt a két világot: nem a matematika meg a természettudományok, hanem a történelem és a képzőművészetek vonatkozásában, amit előtte világviszonylatban is kevesen próbáltak, vele egyidőben pedig nemzedékének legjobbjai. Velük — egyháztörténészekkel, patrológusokkal, biblikusokkal — haladt egy vonalban, nemcsak tudomásul véve és asszimilálva, amit megírtak, hanem mellettük munkálkodva: főleg magyar és piarista anyagon.

Az alkotás és a szereplés lehetőségeit nem kereste, mintha tudatosan elutasította volna magától azzal, hogy egy t a n í t ó rend életeszményét vállalta. Pedig életkörülményei úgy alakultak, hogy tanítani is keveset taníthatott. 1945-ben végzett, 44 őszén szentelték pappá. Debrecenbe került, ott volt hittanár az államosításig a rend gimnáziumában, aztán állami iskolákban. Nemes, férfias megjelenése, zengő orgánuma, határozott, de kedélyes bánásmódja egycsapásra meghódította tanítványait, a fiatalságot, lelkigyermekeit. A város legnépszerűbb gyóntatója. Igényes volt, de lendületet is tudott adni ahhoz, amit megkövetelt. Volt tanítványa, aki saját vallomása szerint elsősorban az ő hatására lett hitetlen környezetben mélyen vallásossá, s még mint sokgyermekes családapa is hűségesen látogatta haláláig. — 1951-ben Kecskeméten bekapcsolódott a konviktus, az iskola és a templom nevelő-pasztorációs munkájába és a 250 éves templom restaurációs munkálataiba. Hamarosan Pestre kellett költözködnie. Pesti éveit kétéves biharmegyei tartózkodás szakította meg. 1960-ban került újra a pesti házba, már súlyosan sérült egészségi állapotban. Néhány évig a Hittudományi Akadémia könyvtárát rendezte. 1963-ban, Balanyi György halála után a rend teológiai főiskoláján az egyháztörténet és a vele kapcsolatos tárgyak tanítását vette át. A pesti gimnáziumban csak egyetlen osztályt tanított. A kispapok tanítását azonban holtáig folytatta: utolsó napjaiban is jegyzeteket írt számukra.

Végső éveit a fehérvérűség rémével vívott küzdelem tette sajátos kristálytörésűvé. Akik ebben az időben találkoztak vele, azt mondják: életreszóló élmény volt néhány percig beszélgetni vele. Kevéssel halála előtt még mosolyogva társalgott látogatóival. Aztán csendesen átlépett az örökkévalóságba.

Amerre élt, megszólaltatta a piarista múltat: javarészt kéziratban, sokszor vázlatban maradt dolgozatai főleg rendtörténeti vonatkozásúak (bár sokat foglalkozott a pálosok és a trinitáriusok magyarországi működésével is: az ő szellemüket, törekvéseiket rokonnak ítélte a piaristákéval). Épületeknek, szobroknak, képeknek és városoknak néma beszédét feledhetetlenül tudta tolmácsolni. Alkotó művészek, művészettörténészek tartoztak tanítványi és baráti köréhez. De a legkisebb diákot is tudta egyenlő rangú beszélgetőtársként kezelni. Kevesekkel érintkezhetett, de azokban nagyon mély nyomot hagyott. Élete nem az átlagos piarista élet, mégis egészen piarista volt: ahogyan kisdiák korában megálmodta.

J. I. és M. E.

NÉMET BÉLA SJ
(1907 — 1971)

Mohácson született, a pécsi jezsuita gimnáziumban érettségizett a Pius-kollégium növendékeként, Ezután a Jézustársaságba lépett. Filozófiai tanulmányait Szegeden,

a teológiát Innsbruckban végezte. Itt is szentelték pappá 1936. júl. 26-án. 1939 — 1949 között Szegeden az egyházmegyeközi szemináriumban morálistanár, két évig a szeminárium prefektusa. Közben sok más rendi tisztséget is betöltött és többször volt elöljáró is, így 1943-tól négy évig a Collegium Aloisianum vicerektora. 1950-51-ben Chieriben, Torino mellett találjuk mint tanárt és rektort, 1951-54 között a belgiumi Eegenhovenben. 1954-től haláláig, 17 éven át Ausztriában élt: 4 évig Innsbruckban mint a Canisianum prefektusa és könyvtárosa, majd Klagenfurtban. Itt 10 évig morálist tanított, 1962-től a köteléki perek bírája volt, majd 1967-től a ház gazdasági ügyeit intézte. Megbecsülhetetlen támasza volt házfőnökének, hisz egész életén át minden dolgában a mintaszerű alaposság, pontosság, szinte aggályos gond jellemezte.

Amellett, hogy sokféleképpen hasznára volt a befogadó provinciának, sohasem lett hűtlen a magyar ügyhöz. Már Innsbruckban gondja volt az ottani magyarokra, Klagenfurtban pedig mint hivatalos lelkipásztoruk működött. Sok nehézség, nem egyszer kellemetlenség és csalódás járt ezzel. Ez igen ránehezedett kedélyére, mert külsőleg kissé hűvös modora mögött sok belső töprengés és gond rejlett. Még halála előtt két héttel is kint járt autójával a környéken egy magyar családnál, ahol ráadásul még egy elég meredek kapaszkodón kellett gyalog fölmennie. A Magyar Papi Egység c. lapnak hűséges cenzora és munkatársa volt. Könyvismertetéseken, alkalmi beszámolókon kívül morális és időszerű tárgyú cikkeket írt bele. A papi rekollekciókon is többször tartott előadást.

Belső életéről mindig hallgatott. Annyi bizonyos, hogy szeretett a Szentírásból elmélkedni. Mutatja ezt már az a négy vaskos füzet is, amelyben fiatalkorában apró betűivel kivonatolta híres aszketikus szerzőknek a négy evangéliumról szóló magyarázatait, megtoldva saját gondolataival. Hűséges fia volt Egyházának; a mai válságok, a világ aggasztó helyzete, az erkölcsök romlása sok keserűséget okozott neki. A missziókat többfelé állandóan támogatta. És gyengéden szerette a Szűzanyát: nem tudtuk, mosolyogjunk-e vagy meghatódjunk, mikor hagyatékának rendezése közben minden öltönyének zsebéből egy-egy összegubancolódott olvasó került elő . . .

Aggasztó gyorsasággal öregedett: az orvos már korán előrehaladott érelmeszesedést állapított meg nála. Az 1969-es nagy templomi renoválás irányítása igen kimerítette. Ez év novemberében kapta az első agyvérzést. Két hónapos szanatóriumi tartózkodás után ismét átvehette hivatalát. 1970 nyarán látogatta meg utoljára otthon agg édesanyját, aki még ma is él. 1971 júniusában lelkigyakorlatára készülve azt mondta valakinek: érzi, hogy ez a lelkigyakorlat az „Olajfák hegye" lesz számára. Közvetlenül utána érte a második, enyhébb agyvérzés. Nem kellett kórházba szállítani, sőt harmadnap fölkelhetett. De beszéde, járása bizonytalan maradt. Gyakran hangoztatta, hogy „rajta van a bélyeg", és akár holnap szívesen meghalna. Közismert módszerességével most a saját halálára kezdett készülni. Rendbehozta szobáját, holmiját, mindent továbbadott, amit fölöslegesnek ítélt. Részletes testamentumot csinált. A hivatalos ügyeket is mintaszerűen rendbehozta, hiszen hivatala átadására készült. Egy nappal utódjának megérkezése után, aug. 22-én — ez pontosan 64. születésnapja volt — a kertben sétált rózsafűzért imádkozgatva, amikor hirtelen rosszul lett a szívével. Sajátos módon — őt magát leszámítva — még ekkor sem gondolt a halálra senki. A hét folyamán a szanatóriumban még látogatókat fogadott, sok tapasztalatot adott át utódjának. Már-már hazatérése is szóbakerült, amikor aug. 28-án reggel a szentáldozást várva utolérte a harmadik vérömlés, s ez immár percek alatt végleg, igazán „hazavitte". Temetését püspöke végezte szept. 1-én a klagenfurti temetőben. Ezen és a szertartást követő gyászmisén szép számban vettek részt volt tanítványai, magyar paptársai és a magyar hívek, de a többi helybeli is. Sírjába szegedi földet dobtak, és elénekelték a magyar himnuszt.

Szinte csak halála után mutatkozott meg igazán, mennyien és milyen mélyen szerették, odahaza és szerte a világon. Emberek, akikkel jót tett, akiknek látogatásukkor, ügyes-bajos dolgaikban készséggel szentelte idejét, türelmét, vagy akik egy-

szerűen csak értékelték feltűnés nélküli, munkás és hűséges életét. Jellemképét talán legtalálóbban a Pázmáneum rektora foglalta össze: „Mélységes jámborsága, alapos tudása és kötelességérzete feledhetetlen marad számunkra. Urunk adjon részt neki azok örömében, akik hűségesek maradtak hozzá végső lehelletükig."

R.

Dr. FAZEKAS LÁSZLÓ
(1913 — 1971)

Egy csendes, halkszavú ember távozott a külföldi magyarság szolgálatából. Úgy, ahogy élt: zaj és feltűnés nélkül. Nem olvastunk felőle, nem sokat hallottunk munkájáról. De az adelaidei magyarság és az egyházmegye megmozdulása temetése alkalmából mutatta, kinek ismerték és mennyire megszerették ezt a hűséges, derék embert.

Komáromban született, majd a család (a négy gyermek közül a két kislányt már korán magához szólította Isten) 1922-ben Szombathelyre költözött. Itt végezte iskoláit, majd jelentkezett a püspöki szemináriumba, ahol bátyja akkor már harmadéves volt. 1938. jún. 19-én szentelték pappá. A teológia elvégzése után mint káplán beiratkozott a pécsi egyetem jogi karára. Közben Rábakovácsiban, Felsőpatyon, Jánosházán és Zalaegerszegen káplánkodott; az utóbbi helyen történt meg vele, hogy egy alkalommal Apponyi Albert volt a ministránsa. Jogi tanulmányait olyan sikeresen végezte, hogy doktorrá avatása után a dékán kérte püspökét: engedje vissza az egyházjog tanárának, mert 17 éves tanárkodása alatt nem volt még egy tanítványa, aki ekkora jogi érzéket és készséget árult volna el. Ehelyett tábori lelkész lett a második világháborúban. A háború vége Passauban érte. Öt évig mint magyar lelkész és a pápai Caritas helyi megbízottja sokakon segített. 1950 szeptemberében érkezett Ausztráliába. Már karácsony előtt kinevezték Délausztrália magyar lelkészévé. Élete végéig, 21 évig ott dolgozott.

Buzgó, híveiért semmi áldozattól nem húzódozó lelkipásztor volt, s magyarságát is tettekkel igazolta. Nem szerette az üres szólamokat, sem a kereszténység, sem a hazaszeretet olcsó hangoztatását. Szívügye volt az egyházközségi otthon. Az eredetileg műhelyül szolgáló helyiséget csodálatos türelemmel szépítette, nagyobbította, hogy legyen ifjúsági, magyar rendezvényekre, lelkigyakorlatokra alkalmas terem. Minden porszeme, minden fűszála emlék annak a kis magyar háznak és udvarnak. Még a füvet is ő vágta, rakosgatta az öntözőcsöveket. Az összes ottani magyar pap között neki volt a legszebb egyházközségi otthona: kb. 300 férőhely, színpad, iroda, stb. Amellett egy fillér adósságot sem csinált: mindig csak annyit építkezett, amennyi pénz a gyűjtésekből éppen rendelkezésre állt. A Jó Pásztor nővérek, akiknek naponta misézett, konferenciákat tartott és a leányoknak a hittant tanította, szerették, tisztelték, mint Krisztus igazi, megbízható szolgáját. Az ottani érsek segítségével most szeretnék kiadni — több mint ezer oldalon — híres elsőpénteki elmélkedéseit, amelyeket első csütörtökön este tartott nekik. A halála előtti évben még betlehemi játékszövegeket kért a gyerekeknek Európából, „. . . mert mindig csak azt érzem, hogy többet kellene adni az embereknek és akkor jobbak lesznek." Hat héttel halála előtt így ír: „Azt kell mondanom, hogy ilyen nehéz még sohasem volt az élet és a munkánk. Természetesen van egy kis csoport, talán lassan növekszik is, amely kitart a vallása mellett, de a tömeg, az közömbös és fut a pénz után. Bizony sokszor nehéz lelket önteni a jóravaló emberekbe és csak azt hangoztathatom, hogy türelem, az idő majd mindent igazol." A sok keserűséget belső előkelőséggel viselte, és öntudattal állította: „. . . van bennem annyi ‚betyár-becsület', hogy soha nem áskálódtam paptestvéreim ellen".

Ezek az adalékok és idézetek már fényt vetnek korai halálra is. A sok munka, nehézség, lelki szenvedés viselte meg bizonyára szívét. 1971. aug. 26-án reggel nem jelentkezett a nővéreknél. Ágya mellett felöltözve, holtan találták: szívroham végzett

vele előző este. Aug. 30-án temették, két érsek, egy püspök, száznál több paptársa és nagyszámú tömeg jelenlétében. Gleeson érsek megható gyászbeszédben emlékezett meg róla: 21 évvel ezelőtt ő hozta be a repülőtérről. Sok protestáns magyar is résztvett a temetésen és a gyászmisén. Most a West Terrace-i temetőben pihen; halálában is azok között, akiknek élete javát áldozta.

(Fazekas Jenő, Dr. Krassay Antal, Békési István és Forró Ferenc közlései)

RODERBURG ERNŐ
(1919 — 1971)

Pilisszentivánon született 1919. ápr. 20-án. Székesfehérvárott szentelték pappá, 1942. jún. 12-én. Solymár, Remetekertváros és Pilisvörösvár-Bányatelep voltak állomáshelyei, majd 1948-ban került plébánosnak szülőfalujába, Pilisszentivánra, s itt működött egészen haláláig. 1966-ban püspöki tanácsossá nevezték ki.

Kispap kora óta beteges volt. 1971. júl. 1-én vastagbél-műtétet hajtottak rajta végre Budapesten, az Uzsoki utcai kórházban. Utána komplikációk léptek föl, s végül is urémia volt a halál közvetlen oka. Sokat szenvedett, de mindig mosolygott. Megható volt a halála: paptestvére adta fel neki a szentkenetet, halála előtt másfél nappal. Együtt mondta vele az imákat, hol németül, hol magyarul. Püspöke, Kisberk Imre távollétében Mórász Pál kanonok, püspöki helynök temette júl. 13-án Pilisszentivánon, szülei sírja közelébe. Szinte az egész falu ott volt a hatvanegynéhány pap részvételével koncelebrált tábori requiemen és a temetési szertartáson. Rengeteg virággal borították ravatalát, koporsóját, majd a sírdombot. A szomszédos falvakból is sokan eljöttek. A járni már nem tudó öregek kinn ültek a kapu előtt és ott imádkoztak lelkipásztorukért, míg a gyászmenet elhaladt előttük a temetőbe. Amikor pedig elkészült a sír, egy öreg bányász az ásója nyelével a hant fölé rajzolta Krisztus keresztjének jelét. A tömeg fegyelmezetten együtt maradt a hirtelen leszakadó esőben is.

Elhúnyt paptársunkat nemes papi lelkület és egészen kivételes szelídség jellemezte. Ha valakit megbántott, vagy úgy érezte, hogy valaki nem jó szemmel néz rá, az írás szava szerint nem tért addig nyugovóra, míg lépéseket nem tett kiengesztelésére. Paptestvérei is mind szerették, száznál többen jöttek el temetésére. Jó főnök és jó kolléga volt. Ausztriában is sokan ismerik, hiszen középiskoláit ott végezte és kitűnően beszélt németül. Értékes embert és papot veszítettünk benne. De reméljük, hogy az Örök Főpapnál imádkozik most híveiért.

Confrater

AMBRUS TIBOR
(1888 — 1971)

Szilágysomlyón született 1888. aug. 26-án. Nagyváradon szentelték pappá 1910. dec. 29-én. 1911-12-ben a gyulai plébánián káplánkodott, majd a nagyváradi Szent László plébániára került. Az egyházmegye egyik legjelentősebb plébániáján, a debreceni Szent Annában folytatta papi működését, 1916-ban pedig a bucsai plébánia vezetésével bízták meg. 1924-ben került Hosszupályiba, s itt plébánoskodott halála napjáig. Ebben a minőségében vette át a bárándi esperesi kerület vezetését is, amelyet nyugdíjazásáig látott el. C. apáti kinevezést is kapott.

Csendes, finom papi lélek volt. Apostoli buzgósággal és szívós kitartással törte a bihari rögöt, s emelte a magyar katolikus kultúrát. Ennek egyik ténye, hogy ő létesítette a régi pálos monostor nevét viselő Monostorpályi katolikus iskoláját.

Rövid szenvedés után a betegek szentségével megerősítve húnyt el gyémántmisés paptestvérünk. Dr. Udvardy József püspök temette 1971. okt. 5-én a hosszupályi r. kat. temetőben, abban a községben, ahol 46 éven át szolgálta az Urat.

Confrater

SZABÓ ERNŐ
(1918 — 1971)

Szülőfaluja, Korta temetőjében egyházközségének világi elnöke, ifj. Bizderi Dénes a következő beszéddel búcsúzott tőle:

„Amikor mi mernyei hívek elbúcsúzunk szeretett plébánosunktól, a zsoltáros szavai jutnak az eszünkbe: Az Úr házáért való buzgóság emésztett meg engem. Ez a szép papi lelkület vitte plébános atyánkat aránylag fiatalon a sírba. Fáradhatatlanul, magát és egészségét egy cseppet sem kímélve dolgozott az Úr hajlékáért. Dolgozott ezért a kövekből épült templomért. És dolgozott azért a templomért is, amelyről Szent Pál apostol így ír: Az Isten temploma ti vagytok. Dolgozott a lelkekért! Nem egyszer hangoztatta prédikációiban, hogy a plébános legnagyobb öröme, ha Isten templomában minél több hívét láthatja maga körül. Küzdött, fáradt, harcolt, hogy ez megvalósuljon. Ezért volt sokszor szigorú és kemény is, amit megértettünk, de most még inkább megértünk. — De a búcsúzás pillanatában eszünkbe jutnak Szent Pál apostolnak még ezek a szavai is: Legyetek az én követőim, mint én Krisztusé! Megköszönjük plébános atyánknak, hogy példaképünk volt. Láttuk, mennyit imádkozott. Tudtuk, sokat vezekelt. Prédikációiból hallottuk, mennyire szerette Istent, Krisztust és az Egyházat. Hálásak vagyunk ezért a ritka, szép, töretlen példaadásért! Mi mernyei hívek reméljük, hogy plébános atyánk július 2-án, elsőpénteken és egyben Sarlós Boldogasszony (templomunk búcsúnapja) ünnepén is az ítélkező Isten szájából ezeket az örömteli szavakat hallhatta: Jöjj, derék és hű szolgám, és lépj be urad örömébe! Plébános atyánk, arra kérünk, imádkozzál értünk, hogy mi mernyeiek olyanok lehessünk, amilyeneknek Te szerettél volna látni bennünket. Isten veled! Példás papi életed legyen hatásos közöttünk. Nyugodjál békében!"

Ezekből a szavakból világosan elénk rajzolódik paptestvérünk alakja. Lelkipásztori pályafutása során több helyen volt káplán és hitoktató, Nagydobszán plébániát szervezett, Pénzeskúton, Szabáson és Mernyén plébánoskodott. Legnagyobb fájdalma volt, hogy hétéves mernyei működése alatt a templom és a plébánia nagyszabású belső-külső felújítása nem járt együtt a hitélet elmélyülésével. Környezete előtt gyakran ismételte: itt már csak a Kegyelem segít! Nyílt szívvel volt barátaihoz és ellenfeleihez, bár emberszeretetét alig tudta érzékeltetni. Tudta, hogy sokféle betegsége komoly, mégis földutakon egymaga látta el három községét, hogy a veszprémi egyházmegye paphiányát enyhíthesse. Idén több lelkigyakorlat tartására is vállalkozott. Szent István-évi programját beszédei, de Historia Domus-a is megörökítette: Férfiakkal-ifjakkal megmenteni a magyarság hitét! Júl. 2-án az esti misére és gyóntatásra készült, mikor szobájában földreesve találták. Bár hetente rendszeresen szentgyónáshoz is járult, gondviselésszerű, hogy a házban levő paptestvére feloldozhatta és szentkenettel láthatta el. Temetését főpásztora, dr. Klempa Sándor apostoli kormányzó végezte. Oltártestvérei a beszentelésen és a temetésen több mint százan adták meg neki a végtisztességet.

Confrater

PERJÉS BÉLA
(1918 — 1971)

Budapesten született, ott is tanult, bencés gimnáziumban. 1936-1941-ig Székesfehérvárott volt teológus. Mindig kitűnő tanuló volt. 1941 jún. 21-én szentelték pappá. Káplán volt: Regöly, Ercsi, Nagytétény községben, hitoktató Szigethalmon, plébános Százhalombattán és Budakeszin. Nagyrabecsülte püspöke és hívei is, mert mindenütt igazi apostoli, lelkes, tudós, szentéletű pap volt. Prédikációit, lelkigyakorlatait végighallgatni igazi élményt jelentett. Nagylelkű, de igen szerény, alázatos ember volt. Végrendeletében összes anyagi javait arra a két plébániatemplomra hagyta, ahol életének javarészét eltöltötte. 1971. febr. 13-án halt meg. A székesfehérvári „Feltáma-

dás" temetőbe temette Kisberk Imre püspök. Egyszerű síremlékére neve és halálának dátuma mellett csak ennyi van ráírva: „áldozópap". Hisszük, hogy ez a nap neki mennyei hazaköltözés.

G. I.

ÁGH KÁLMÁN
(1916 — 1971)

„Itt keresztelték, itt volt elsőáldozó, itt mutatta be első szentmiséjét, ebben a templomban" — mondotta Kisberk Imre püspök a több mint 50 pappal koncelebrált szentmisén, a zsúfolásig megtelt (nagyon sokan kinn is rekedtek), nem is olyan kicsi iváni plébánia-templomban. A soproni bencés gimnáziumban végezte középiskoláit. A két világháború között a nyugati végek még olyan mértékben ontották a papi hivatásokat, hogy bőven jutott belőle más egyházmegyébe is. Ő is a nagy lelkipásztor Shvoy Lajos püspök, az „Atya" székesfehérvári szemináriumában szívta magába a korszerű lelkipásztorkodás tudományát és lelkületét. Szerencsés természete, mindenkit megnyerő modora ezekkel egyesülve biztosította ritka lelkipásztori eredményeit.

Előbb Szabadbattyánban, majd Csepel II. sz. plébániáján volt káplán. A háború végén már a Csepel-belvárosi plébániát vezeti. Annak temploma kiégett, plébániaépülete rombadőlt. Hamarosan mindkettőt újjáépíti, de főleg újjáteremti a romos lelkekben az eleven hitéletet. Jóval a II. Vatikáni Zsinat előtt megvalósítja a hívek aktív bevonását az egyházközség életébe. Nagyrészt gyárimunkásokból álló, de a nép minden rétegét valóban „képviselő" egyházközségi tanácstagjait őszinte és baráti kapcsolat fűzte papjukhoz. 1945 nyarán az ő közvetítésére Csepel meghívta a pannonhalmi bencéseket, hogy ott a gyárvárosban gimnáziumot nyissanak. A „Jedlik Ányos Gimnázium" ma is nevében őrzi ezt az eseményt. A bencés atyákkal karöltve előadássorozatokat, kirándulásokat, kurzusokat, ünnepségeket rendezett. Hacsak tehette, maga nem akart szerepelni, nagy szerénységével szívesen tolt másokat előtérbe önmaga helyett.

Az ötvenes évek elején átmenetileg Kőszárhegyen, Polgárdin működött, majd 8 éven át vezette a székesfehérvári belvárosi plébániát. Mikor Kisberk püspök visszatért ide, ő Pilisborosjenőre került plébánosnak. Itt is hamarosan mindent újjáépít, egészen az orgonáig, és itt is mindenkinek mindene, azaz nemcsak lelkiatyja, de jóbarátja is lett a kedves Ágh atya — mert mindenki csak így hívta. Utolsó állomáshelye a csepelszigeti Tököl volt. A templomot és plébániát megint csak mintaszerűen restaurálja, berendezi, kifesteti, ellátja orgonával, fűtéssel. Még sok terv foglalkoztatta itt.

Sokat dolgozó szíve már régen fáradt és sokszor beteg volt. Utolsó beszédében, halottak napján arra buzdította híveit: „Legyetek készen mindig a halálra, én is állandóan készülök, sőt készen vagyok." Nov. 4-én Székesfehérvárott járt, majd a kora délutáni órákban hazaigyekezett, hogy az elsőcsütörtöki szentségimádási órát megtarthassa. Kocsija vezetését papkántorára bízta. Martonvásár és Ráckeresztur között az autó valahogyan lecsúszott az úttestről. Amikor sikerült visszatéríteni, a túlsó oldalra vágódott és ott nekiütközött egy fának. Ágh atyát a szívén halálos ütés érte. Percek alatt ott voltak a mentők — de Ágh atya sérült szíve a mentőautóban megszűnt dobogni.

Nagy probléma, sokak számára tragédia, hogy a pap is ember. Ágh atyában ez harmonikusan értékké vált. Természetes, közvetlen, kedves embersége csak segítette, hogy megnyerje a híveket Isten ügyének. Ember volt és ez nemesítette papságát, pap volt és ez megszentelte feledhetetlen, kedves, magyaros emberségét! Mindannyiunknak tanulság: az élet minden küzdelme, nehézsége között is lehet és kell utat keresni és találni a hívek szívéhez, az emberek üdvösségének áldozatos szolgálatában és Istennek mindent odaadó önfeláldozó szeretetében.

Galambos Ireneusz